

Liahona

**Palesiteni Monisoni:
Fe'alu'aki 'o Fai
Lelei, p. 14**

**'Oku Mahu'inga Ho'o Tokangá
'i he Faiako 'A'ahí, p. 28**

**Ko e Fuofua Ola Lelei 'o
'Eku Vahevahe Atu 'a e
Ongoongolelei, p. 58**

**Mole e Faingamālie ke
Fakakaungāme'á, p. 60**





TU'UNGA HE ANGALEIEI 'A E TRUSTEES OF THE WALLACE COLLECTION, LONDON/ART RESOURCE, NEW YORK; 'IKAI INGOPIA KE HIKI HANO TATAU

‘Īsaia, fai ‘e Ernest Meissonier

Ko hono ako ‘i mai ‘e ‘Eletā Lenitolo K. Pēneti ‘o e Kau Fitungofulū ‘oku totonu ke tau matu ‘aki tokanga ‘i he taimi ‘oku lea ‘aki ai pe fakamo ‘oni ‘i ‘e he kau ‘aposeoló mo e kau palōfita e ngaahi lea ‘a e kau ‘aposeolo mo e kau palōfita kehē (vakai, peesi 42 ‘o e Liahona ko ‘eni). Kuo tokolahi ha kau palōfita he kuonga mu ‘á mo onopooni ne nau fakamo ‘oni ‘i e mo ‘oni ‘o e ngaahi lea ‘a ‘Īsaia, kau ai ‘a Nifai (vakai, 1 Nifai 15:20), Sēkope (vakai, 2 Nifai 6:4), mo ‘Apinetai (vakai, Mōsaia 14). Ka ‘oku toe ‘i ai ha taha ma‘ongo‘onga ange na‘e tapou ki he ngaahi lea ‘a ‘Īsaia. Ko e Fakamo ‘ui tonu pē na‘á Ne tala ki he kau Nifai angatonū kau ki he palōfita ko ‘Īsaia ‘o pehē, “Oku mahu‘inga ‘a e ngaahi lea ‘a ‘Īsaia.” Na‘á Ne enginaki kiate kinautolu ke “fakatotolo ki he ngaahi me‘á ni” peá ne fakamamafa‘i, “Oku ou fai kiate kimoutolu ‘a e fekau ke mou fakatotolo faivelenga ki he ngaahi me‘á ni” (3 Nifai 23:1).



Liahona, Mā'asi 2012

NGAAHI PŌPOAKÍ

4 Pōpoaki 'a e Kau Palesitenisī 'Uluakí: Ko e hā 'Oku Tau Fie Ma'u ai e Kau Palōfitá? Fai 'e Palesiteni Dieter F. Uchtdorf

7 Pōpoaki 'a e Faiako 'A'ahí: Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá

NGAAHI TALANOA LALAHÍ

14 Kuó u Fai Nai ha Lelei 'i Māmani he 'Ahó ni? Ngaahi Me'a Kuo A'usia 'e Palesiteni Tōmasi S. Monisoni
Fai 'e Heidi S. Swinton
Ko ha vakai ki he mo'ui mo e ngāue 'a e palōfitá.

20 Ko e Tukufakaholo 'o e Ongongoleléi
Fai 'e 'Eletā Dallin H. Oaks

28 Faiako 'A'ahí: Ko Hono ma'u e Mahino ki he Mālohi 'o e Ngāue Tokoní
Fai 'e he Kau Palesitenisī Lahi 'o e Fine'ofá
Te tau lava 'o muimui ki ha founga lelei ange mo fakahaa'i hotau tu'unga fakaākongá 'i he'etau fakahoko 'a e faiako 'a'ahí.

33 Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá: Ko Hono Fakahoko ha Liliu
Ko e fakamatala 'a ha kāinga-lotu 'e toko hiva ki he anga hono tokoni'i 'enau mo'ui 'e he tohí ni.

34 Fie Ma'u 'o ha Kau Fakahoko-hoko Fakamotu'alea Fakae-māmani Lahi
Fai 'e Heather F. Christensen
'E lava ke tokoni ho'o ngāue fakahokohoko fakamotu'alea 'i he FamilySearch ke ma'u ai 'e ha ni'ihī kehe honau hisitōlia fakafāmilí 'i he 'initaneti.

NGAAHI TAFa'AKÍ

8 Kí'i Tohi Fakamatala 'o e Konifelenisi 'o 'Okatopá

10 Hotau Ngaahi 'Apí, Hotau Ngaahi Fāmilí: Teuteu ki he Konifelenisi Lahi
Fai 'e Mark A. Barrionuevo

12 Ko e Me'a 'Oku Tau Tui Ki Aí: 'Oku Tau Poupou'i Hotau Kau Takí

38 Ngaahi Le'o 'o e Kau Mā'oni-'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní

74 Ngaahi Ongongo 'o e Siasí

79 Ngaahi Fakakaukau Ma'á e Efiafi Fakafāmilí 'i 'Apí

80 Kae 'Oua Ke Tau Toe Fe'iloaki: Laka Atu pea Laka Ki Mu'a
Fai 'e Michelle Guerra

.....
'I HE TAKAFÍ
'I mu'á: Faitā 'a Tom Smart, faka'aonga'i 'a e taá 'i he angalelei 'a e *Deseret News*.
'I muí: Faka'aonga'i 'a e taá 'i he angalelei 'a e LDS Church Archives.



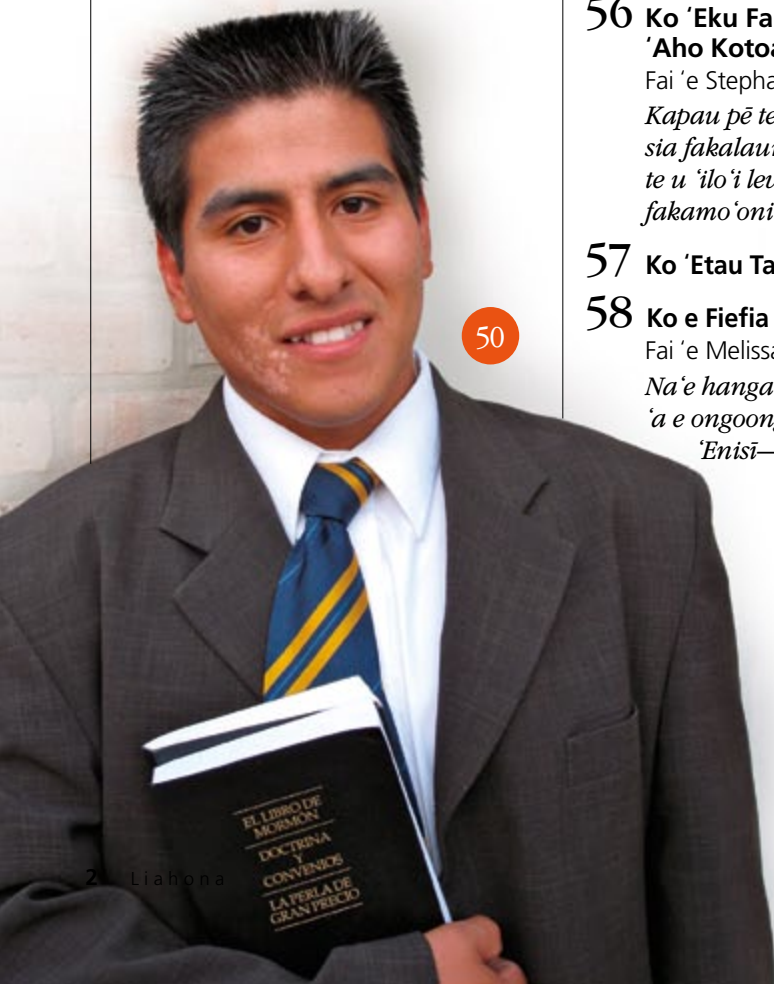
42

42 Na'a Nau Lea Kiate Kitautolu: Muimui 'i he Palōfita

Fai 'e 'Eletā Randall K. Bennett



Vakai angé pe te ke lava 'o 'ilo'i e Liahona 'oku fūfuu'i 'i he makasini ko 'enī. Me'a ke 'ilo aī: 'Eke kia Penisoni.



50

46 'Ai Hangatonu

48 Pousitaá: Tokanga'i Ho Sinó

49 'Otu Lea ki he 'Otu Lea: 'Āmosi 3:7

50 Alex's Great Example

By Michael R. Morris

Kuo hoko ha liliu 'o ta'engata ki he fāmili 'o 'Āleki 'Esikopā koe-uhī ko 'ene tā sīpinga lelei

52 'E Lava Fēfē Ke Tau Faka'aonga Lelei 'a e Faingamālie ke 'Alu ki he Temipalé?

Fai 'e 'Eletā Richard G. Scott

Ngaahi fakakaukau mahino ngofua ke fakalakalaka ai ho'ō 'apasia 'i he temipalé.

54 Nofu Toko Taha kae 'Ikai Tuēnoa

Fai 'e Joshua J. Perkey

Ko e founga ne ma'u ai 'e Sione Kapalela mei 'Ekuatoá 'a e mālohi ke fakafepaki 'i 'a e 'ahi'ahī.

56 Ko 'Eku Fakamo'oni he 'Aho Kotoa Pē

Fai 'e Stephanie Gudmundsson

Kapau pē te u toki ma'u ha a'u-sia fakalaumālie fakaofo—pea te u 'ilo 'i leva 'oku 'i ai ha'aku fakamo'oni.

57 Ko 'Etau Tafa'akī

58 Ko e Fiefia Mo'oni

Fai 'e Melissa Lewis

Na'e hanga 'e he'eku vahevahe 'a e ongoongolelei 'o tokon'i 'a 'Enisi— mo au foki.



63

60 Ko e Tokotaha Va'inga Soka Lelei Tahā

Fai 'e Angie Bergstrom Miller

'E pehē 'e hoku ngaahi kau-ngāme'ā 'oku ou faikehe, kapau te u fakakaungāme'a kia Neni.

62 Ko 'Etau Pēsī

63 Fili 'a e Māmā

Fai 'e 'Eletā Gerrit W. Gong

Founga hono tokoni 'i kitautolu 'e he ongoongolelei ke tau 'ilo 'a e māmā.

64 Ko Hono 'Omi 'o e Palaimeli ki 'Apī: 'Oku Ako 'i Au 'e he Kau Palōfita Mo'ui Ke u Fili ki he Totonú

66 Fakapapu 'i he Taimi ni

Fai 'e Palesiteni

Thomas S. Monson

'E lava fēfē ke liliu ho kaha'ū 'e ho'ō ngaahi fili faka'ahó?

68 Ako 'a 'Apa ke Faitotonu

Fai 'e Ann P. Smith

Na'e fu'u 'uakai 'aupito 'a 'Apa ki he pisiketē, ka ko e me'a kehe ia.

69 Peesi Valivalí

70 Ma'á e Fānau Īkí

81 Ngaahi Fakatātā 'o ha Kakai mei he Tohi 'a Molomoná

Ko e makasini fakavaha'apule'anga'eni 'a e Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ni

Ko e Kau Palesitenisi 'Uluaki: Thomas S. Monson, Henry B. Eyring, Dieter F. Uchtdorf

Ko e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uā: Boyd K. Packer, L. Tom Perry, Russell M. Nelson, Dallin H. Oaks, M. Russell Ballard, Richard G. Scott, Robert D. Hales, Jeffrey R. Holland, David A. Bednar, Quentin L. Cook, D. Todd Christofferson, Neil L. Andersen

Ētita: Paul B. Pieper

Kau 'Etivaisā: Keith R. Edwards, Christoffel Golden Jr., Per G. Malm

Talēkita Pulē: David L. Frischknecht

Talēkita 'o e Ngāue Faka'ētita: Vincent A. Vaughn

Talēkita Fokotu'utu'ū: Allan R. Loyborg

Talēkita Pulē: R. Val Johnson

Ongo Tokoni 'Ētita Pulē: Jenifer L. Greenwood, Adam C. Olson

Kaungā 'Ētita: Ryan Carr, Susan Barrett

Kau Ngāue Faka'ētita: Brittany Beattie, David A. Edwards, Matthew D. Flitton, LaRene Porter Gaunt, Carrie Kasten, Jennifer Maddy, Lia McClanahan, Melissa Merrill, Michael R. Morris, Sally J. Odekirk, Joshua J. Perkey, Chad E. Phares, Jan Pinborough, Paul VanDenBerghe, Philip M. Volmar, Marissa A. Widdison, Kendra Crandall Williams, Melissa Zenteno

Talēkita Pule Faka'āti: J. Scott Knudsen

Talēkita Faka'āti: Scott Van Kampen

Pule he Fakatahataha 'i 'o e Makasini: Jane Ann Peters

Kau Pule Mā'olunga ki he Fakatātaā: C. Kimball Bott, Thomas S. Child, Colleen Hinckley, Eric P. Johnsen, Scott M. Mooy

Kau Ngāue ki he Fakatāta mo e Fakatahataha 'i 'o e Makasini: Collette Nebeker Aune, Connie Bowthorpe Bridge, Howard G. Brown, Julie Burdett, Reginald J. Christensen, Bryan W. Gyi, Kathleen Howard, Denise Kirby, Ginny J. Nilson
Fokotu'utu'ū: Jeff L. Martin

Talēkita ki he Pāki: Craig K. Sedgwick

Talēkita ki hono Tufaki: Evan Larsen

Kau Ngāue ki he Liahonā 'i Tongā:

'Ētita: Tūlima L. Finau

Tokoni 'Ētita: Vika Taukolo

Kaungā 'Ētita: Siale Hola

Ko e totongi ki hono fakakāto'a 'o e ngaahi Liahona he ta'ū 'oku TOP \$3.60. Ko e tu'a-sila 'eni ke fai mai ki ai 'a e totongi mo e ngaahi faka'eke'ekē: Senitā Tufaki'anga Nāunau, Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ni, PO Box 109, Nuku'alofa, Tongatapu, Tonga. Telefoni (676) 29-176.

Ke ma'u 'a e ngaahi totongi ki ho'o makasini 'i he ngaahi fonua mavahe mei he 'lunaiteti Siteiti mo Kānata, 'alu ki he store.lds.org pe fetu'utaki ki he senitā tufaki'anga nāunau 'a e Siasi pe taki fakauoti pe fakakolō.

'Omi 'a e ngaahi fakamatalā mo e ngaahi faka'eke'ekē he 'initaneti 'i he liahona.lds.org: 'i he meili ki he Liahona, Rm. 2420, 50 E. North Temple St., Salt Lake City, UT 84150-0024, USA; pe 'i-meili ki he liahona@ldschurch.org.

Ko e Liahona (ko ha lea 'i he Tohi 'a Molomonā 'oku 'uhinga ia ko e "kāpasa" pe me'a "fakahinohino") 'oku pulusi 'a e Makasini Fakavaha'a Pule'anga 'i he lea faka-'Alapēniā, 'Amēnia, Pisilama, Kemipoutia, Pulukālia, Sepuano, Siaina, Siaina (faka'ainogofua'i), Koloēsia, Seki, Tenimā'ake, Hōlani, Pilitānia, 'Esitōnia, Fisi, Finilani, Falanisēe, Siamanē, Kalisi, Hungali, 'Asilēni, 'Initonēsia, 'Itali, Siapani, Kilipati, Kōleā, Letiviā, Lifuēniā, Malakasi, Māsēlisi, Mongokōliā, Noauē, Pōlani, Potukali, Lumēniā, Lūsia, Ha'amoā, Silovēnia, Sipeini, Suisalani, Suēteni, Takalokā, Tahiti, Taiteni, Tongā, 'Iukuleini, 'Eitu mo e faka-Vietinēmi. ('Oku kehekehe pe 'a e tu' o lahi hono pulusi, 'o fakataau mo e lea fakafonouā.)

© 2012 'e he Intellectual Reserve, Inc. Ma'u 'a e totonu fakalao kotoa pē. Paaki 'i he 'lunaiteti Siteiti 'o 'Amelikā.

'E lava ke hiki ha tatau 'o e ngaahi fakamatala mo e ngaahi fakatāta 'i he Liahonā ke faka'aonga 'i ki he ngaahi me'a 'a e Siasi 'oku 'ikai fakakomēsialē pe faka'aonga 'i pē 'i 'api. He 'ikai lava ke hiki tatau ha ngaahi nāunau 'oku fakaha'a 'i atu ai hano fakatapu'apui, 'i he tafa'aki 'oku fakamatala 'i ai e tokotaha 'oku 'a'ana e fakatātaā. 'Oku totonu ke fakatu'asila 'a e ngaahi fahu' i ki he Intellectual Property Office, 50 East North Temple Street, Salt Lake City, UT 84150, USA; 'i-meili: cor-intellectualproperty@ldschurch.org.

For Readers in the United States and Canada: March 2012 Vol. 36 No. 3. LIAHONA (USPS 311) Tongan (ISSN 1522-9254) is published monthly by The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, 50 East North Temple, Salt Lake City, UT 84150. USA subscription price is \$10.00 per year; Canada, \$12.00 plus applicable taxes. Periodicals Postage Paid at Salt Lake City, Utah. Sixty days' notice required for change of address. Include address label from a recent issue; old and new address must be included. Send USA and Canadian subscriptions to Salt Lake Distribution Center at address below. Subscription help line: 1-800-537-5971. Credit card orders (Visa, MasterCard, American Express) may be taken by phone. (Canada Poste Information: Publication Agreement #40017431)

POSTMASTER: Send address changes to Salt Lake Distribution Center, Church Magazines, PO Box 26368, Salt Lake City, UT 84126-0368.

Toe Lahi 'Initaneti' Liahona.lds.org



MA'Ā E KAKAI LALAHĪ

Ko e fanongo 'a Misa Pelionuevo ki he konifelenisi lahi 'i he'ene lue ki he akō (vakai, peesi 10). Te ke lava foki 'o ma'u e ngaahi ongo 'o e 'ū leā 'i he conference.lds.org.

MA'Ā E TO'U TUPŪ

Te ke lava ke faka'aonga 'i ho'o poto fakakomipiutā ke tokoni 'i he hisitōlia fakafāmilī. Vakai, "Ko ha Fie Ma'u 'o ha Kau Fakahokohoko Fakamotu'alea Fakae-māmani Lahi" he peesi 34 pea 'a'ahi ki he indexing.familysearch.org.

MA'Ā E FĀNAŪ

'Oku fai e konifelenisi lahi 'i he māhina katū'ū! (Vakai, peesi 64.) Teuteu ki ai 'aki ha'o vakai ki he conferencegames.lds.org.

NGAAHI TEFITO 'I HE MAKASINI KO 'ENĪ

'Oku fakafongā 'i 'e he fikā 'a e peesi 'uluaki 'o e fakamatalā.

- Anga'ofā, 60
- Faiako 'a'ahi, 28
- Faitotonū, 68
- Fakamo'oni, 56, 58
- Fakatomalā, 9, 46, 80
- Fāmilī, 20, 50
- Feilaulā, 80
- Fine'ofā, 28
- Hikinima'i, 12
- Hisitōlia fakafāmilī, 34
- Hou'eiki fafinē, 7
- Kau palōfitā, 4, 14, 42, 49, 64, 73
- Konifelenisi lahi, 4, 8, 10, 12, 64, 69
- Laumālie Mā'oni'oni, 20, 42, 62, 70, 72
- Mo'ui fakafalala pē kiāte kitā, 42
- Natula faka-'Otuā, 7, 20
- Ngaahi folofolā, 4, 57
- Ngaahi Tāpuaki, 8
- Ngaahi tukufakaholō, 20
- Ngaahi tu'unga mo'ui, 54
- Ngāue fakafai-fekau, 40, 41, 50, 57, 58
- Ngāue fakatemi-palē, 38, 52, 57
- Ngāue tokoni, 14, 39
- Nofomali, 20
- Sākalamēnitī, 47
- Sino fakamateliē, 48
- Sīpingā, 50
- Talangofuā, 20, 42, 66
- Tau'atāina ke fili, 66
- Tohi 'a Molomonā, 57
- Tu'unga Fakaākongā, 7
- Vahēhongofulū, 20

'I HO'O LEA FAKAFONUA PĒ 'A'ĀŪ

'Oku ma'u 'a e Liahonā mo e ngaahi nāunau kehe 'a e Siasi 'i ha ngaahi lea fakafonua lahi 'i he languages.lds.org.



Fai 'e Palesiteni
Dieter F. Uchtdorf

Tokoni Ua 'i he Kau
PalesitenisĪ 'Uluakí

KO E HĀ 'OKU TAU
FIE MA'U AIE

Kau Palōfitá?

Koe'uhí 'oku 'ofa 'a e Tamai Hēvaní ki He'ene fānau, 'oku 'ikai ai ke Ne tuku kinautolu ke nau fononga 'i he mo'ui fakamatelié ni ta'e 'i ai ha fakahinohino mo ha tataki. 'Oku 'ikai ko ha me'anoa, 'ilo'i ngofua pe me'a angamaheni 'a e ngaahi akonaki 'a 'etau Tamai Hēvaní 'o hangē ko ia 'oku ma'u 'i he ngaahi tohi takafi molū 'i he fale fakatau'anga tohi fakalotofonua. Ka ko e poto ia 'o ha Tokotaha 'oku aoniu peá Ne 'afio'i 'a e me'a fakasilesitiale kotoa pē mo 'ofa 'i He'ene fānau. 'Oku 'i loto 'i He'ene ngaahi folofolá 'a e ngaahi me'a fakamisiteli tahá—ko e kī ia ki he fiefia 'i he mo'uí ni pea 'i he mo'ui ka hoko maí.

Na'e fakahā 'e he Tamai Hēvaní 'a e poto ko 'enī ki He'ene fānau 'i he māmaní 'o fakafou mai 'i He'ene kau tamaio'eiki ko e kau palōfitá (vakai, 'Āmosi 3:7). Na'e folofola 'a e 'Otuá ki He'ene fānau talu mei he kuonga 'o 'Ātamá, 'o fakafou mai he kau palōfita kuo fili 'a ia na'e tuku kiate kinautolu ke fakahā Hono finangaló mo 'ene fale'í ki he ní'hi kehé. Ko e kau palōfitá ko ha kau faiako kuo ue'i fakalaumālie pea 'oku nau hoko ma'u pē ko e kau fakamo'oni makehe 'o Sisū Kalaisi (vakai, T&F 107:23). 'Oku 'ikai lea pē 'a e kau palōfitá ki he kakai 'i honau kuongá, ka 'oku nau toe lea foki ki he kakai 'i he kuonga kotoa pē. Ko 'enua ngaahi lea ko ia 'i he kuo hilí 'oku kei tatau pē ia 'i he lolotonga ni ko ha fakamo'oni 'o e finangalo 'o e 'Otuá ki He'ene fānau.

'Oku 'ikai ke toe kehe 'a e 'ahó ni mei he ngaahi kuonga 'o e kuohilí. 'Oku 'ikai ke 'ofa lahi ange 'Eikí ia 'i he kakai 'o e kuohilí 'o mahulu ange'i he kakai 'o e 'aho ní. Ko e taha e pōpoaki nāunau'ia 'o Hono Toe Fakafoki Mai 'o e Siasi 'o Sisū Kalaisí ko e kei hokohoko atu 'a e folofola mai



'a e 'Otuá ki He'ene fānau! 'Oku 'ikai ke Ne 'afio 'o toitoi 'i he langí ka 'okú Ne folofola mai he 'ahó ni 'o hangē pē ko ia 'i he ngaahi kuonga mu'á.

'Oku fakataumu'a e ngaahi me'a lahi 'oku fakahā mai 'e he 'Eikí ki He'ene kau palōfitá ke hao ai kiate autolu fakafou'ituituí mo e ngaahi sosaietí mei he mamahí. 'I he taimi 'oku folofola ai e 'Otuá, 'okú Ne fai iá ke ako'i, ue'i fakalaumālie, fakahaohaoa'i, mo fakatokanga ki He'ene fānau. 'I he taimi 'oku ta'e tokanga ai e fakafou'ituituí mo e ngaahi sosaietí ki he ngaahi fakahinohino 'a e Tamai Hēvaní, 'oku nau pole'i ai 'a e 'ahi'ahí, mamahí, mo e ngāue ta'e mālōló.

'Oku 'ofa 'a e 'Otuá ki He'ene fānau kotoa. Ko e 'uhinga ia 'okú Ne kole fakamātoato mai ai kiate kiate autolu 'o fakafou mai 'i He'ene kau palōfitá. Pea hangē pē ko 'etau fie ma'u ko ia 'a e lelei tahá ma'anautolu 'oku tau 'ofa aí, 'oku pehē pē hono fie ma'u 'e he Tamai Hēvaní 'a e lelei tahá ma'atautolú. Ko hono 'uhinga ia 'oku fu'u mahu'inga mo fie ma'u ke fai leva 'Ene

ngaahi fakahinohinó. Ko hono 'uhinga kuo 'ikai ai te Ne lí'aki kiate autolu he 'aho ní kae kei hokohoko hono fakahā mai kiate kiate autolu Hono finangaló 'o fakafou mai 'i He'ene kau palōfitá. 'Oku makatu'unga hotau iku'angá pea mo e iku'anga 'o e māmaní 'i he'etau fanongo mo talangofua ki he folofola 'a e 'Otuá kuo fakahā ki He'ene fānau.

'Oku ma'u e ngaahi fakahinohino mahu'inga taha 'a e 'Otuá ki he fa'ahinga 'o e tangatá 'i he Tohi Tapú, Tohi 'a Molomoná, Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá, pea mo e Mata'itofe Mahu'ingá. Makehe mei aí, 'oku folofola mai 'a e 'Eikí kiate kiate autolu 'o fakafou mai 'i He'ene kau tamaio'eiki, 'o hangē ko ia te Ne toe fai 'i he konifelenisi lahi hono hokó.



Pea kiate kinautolu 'oku fifili pe 'e lava ke hoko ha me'a peheé—mahalo te nau fehu'i, "Oku malava nai ke folofola mai e 'Otuá kiate kitautolu he 'ahó ni?"—'oku ou fakaafe'i kimoutolu 'aki hoku lotó kotoa ke mou "ha'u 'o mamata" (Sione 1:46). Lau e folofola 'a e 'Otuá 'a ia 'oku 'i he ngaahi folofolá. Fanongo ki he konifelenisi lahí 'aki ha telinga 'oku fie fanongo ke mou ongo'i e le'o 'o e 'Otuá 'oku fakakfou mai 'i He'ene kau palōfita 'o e 'aho kimui ní. Ha'u 'o fanongo, pea mamata 'aki ho lotó! He 'o kapau te ke fekumi "i he loto-fakamātoato, mo e loto-mo'oni, 'o ma'u [ha] tui kia Kalaisi, ['e fakahā 'e he 'Otuá] 'a hono mo'oni kiate kimoutolu, 'i he mālohi 'o e Lau-mālie Mā'oni'oni" (Molonai 10:4). Pea 'i he mālohi ni, 'oku ou 'ilo 'oku mo'ui 'a Sīsū Kalaisi pea 'okú Ne tatakí Hono Siasí 'o fakafou mai 'i ha palōfita mo'ui, 'a ia ko Palesiteni Tōmasi S. Monisoni.

Kāinga, 'oku folofola mai 'a e 'Otuá kiate kitautolu he 'ahó ni. Pea 'okú Ne faka'amu ke fakafanongo pea talangofua 'a 'Ene fānaú kotoa ki Hono le'ó. Pea 'i he'etau fai iá, 'e tāpuekina mo pou pou 'i lahi kitautolu 'e he 'Eikí, 'o tatau pē 'i he mo'ui ko 'ení pea 'i he ngaahi māmani ka hoko maí. ■

'OKU LEA MAI E KAU PALŌFITÁ MO E KAU 'APOSETOLÓ HE 'AHÓ NI

'Oku 'ikai pē ke 'osi e ngāue fakalangi 'a e kau palōfita mo e kau 'apostoló. 'Oku hokohoko atu e ako mo e malanga ki he māmani 'a e Kau Palesitenisí 'Uluakí pea mo e Kōlomu 'o e Kau 'Apostoló 'e Toko Hongofulu Mā Uá he vaha'a taimi 'o e ongo konifelenisi lahí. 'Oku ma'u atu 'i ha konga 'o e LDS.org ko e Prophets and Apostles Speak Today, e ngaahi vitiō, tā, mo e ngaahi fakamatala ki he ngāue 'oku hokohoko atu hono fai 'e he kau taki ko 'eni 'o e Siasí (ma'u atu 'i ha ngaahi lea fakafonua kehekehe).

Ako me'i ai 'o kau ki he'enau ngāué. Fakafanongo pea lau 'enau ngaahi fakamo'oni kau ki he Fakamo'ui. Mamata pea lau 'enau ngaahi pōpoaki 'o e 'ofá mo e 'amanaki lelei ki he kāingalotú 'i he feitu'u kotoa pē 'oku fai ai 'enau fakamo'oni, 'o tatau ai pē pe 'i he hetikuota 'o e Siasí 'i Sōleki Sítí pe 'i hono fakahoko honau ngaahi fatongiá 'i he feitu'u kehekehe 'o e māmani.

Vakai ki he [lds.org/study/prophets-speak-today](https://www.lds.org/study/prophets-speak-today) ke ako lahi ange 'o kau ki he lea 'a e kau palōfita mo e kau 'apostoló he 'aho ní.

TO'U TUPÚ

Tataki 'e ha Palōfita Mo'ui

Fai 'e Christy Ripa

Ne u fuofua ma'u e faingamālie ke 'alu ki he konifelenisi lahi 'i hoku ta'u 16. Na'e nofo hoku fāmilí 'i he fakahihifo 'o 'Olikoní, 'i USA, pea na'a mau fononga me'alele ki 'lutā ki he konifelenisi mo 'ave hoku tuonga'ane lahi ki he senitā ako'anga fakafaipekaú.

Na'a ku 'alu ki he konifelenisi mo e faka'amu ke ako'i au 'e he Laumālie Mā'oni'oni. Ko hono olá, ne u ma'u ha fakahā mei he Laumālié na'e 'ikai

ke u mei ma'u kapau na'e 'ikai ke u mateuteu.

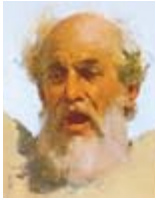
Na'e tu'u kotoa e kāingalotú he taha 'o e ngaahi fakataha'angá 'o hiva'i 'a e himi ko e, "E Sihova Haofaki." 'I he'emaui hiva ne u ongo'i mālohi ke sio takai holo he Senitā Konifelenisi. Na'a ku fai ia peá u ofo he mālohi 'o e uouangatahá 'a ha lauiafe 'i hono hiki hake homau le'ó 'o fakafeta'i ki he 'Otuá.

Pea ne u a'usia leva ha me'a 'o u ongo'i hangē ko Nīfai 'i he'ene mamata

ki he me'a-hā-mai 'o e 'akau 'o e mo'ui, he na'e talamai 'e he Laumālié kiate au, "Sio atu" (vakai, 1 Nīfai 11–14).

Na'a ku sio atu kia Palesiteni Tōmasi S. Monisoni peá u ongo'i e uouangataha e Siasí he 'oku tataki kitautolu 'e ha palōfita mo'ui. Pea 'i he fakamo'oni 'a e Laumālie Mā'oni'oni, 'oku ou 'ilo'i ko e palōfita mo'oni 'i hotau kuongá 'a Palesiteni Monisoni, pea 'oku ou 'ilo'oku tataki 'a e Siasí ni 'e Sīsū Kalaisi 'o fakafou mai 'iate ia.

FĀNAÚ



Noa
'Alu ki mata'u



Mōse
'Alu ki lalo



Molomona
'Alu ki hema



Molonai
'Alu ki hema



Sione Papitaiso
'Alu ki mata'u



Pita
'Alu ki mata'u



Siosefa Sāmī
'Alu ki olunga

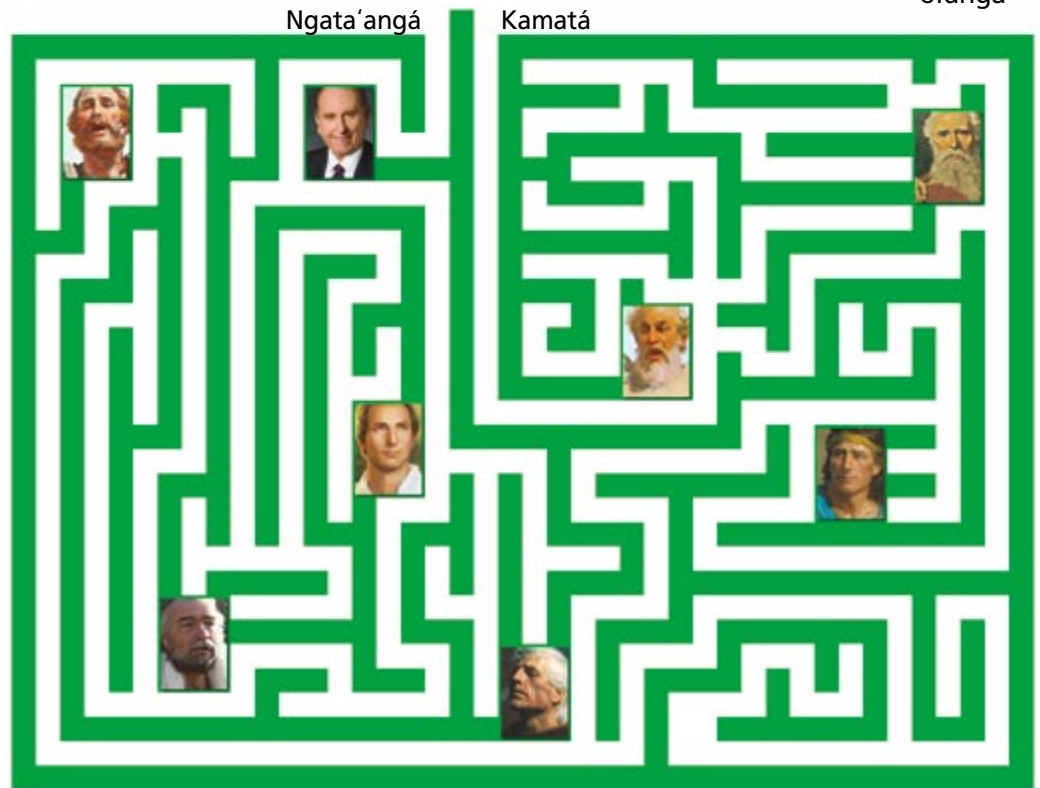


Palesiteni Thomas S. Monson
'Alu ki olunga

'Oku ou Fiefia he Muimui ki he Palōfitá

Kuo 'omi 'e he Tamai Hēvaní 'a e kau palōfitá ke tataki mo ako'i kitautolu ke tau fiefia.

Kumi ho halá 'i he hala fihifihí 'aki ho'ó muimui he ngaahi fakahinohino 'oku 'omi 'e he palōfita takitaha. Fakatauhōa e fakatātā takitaha 'i he hala fihifihí mo e fakatātā mei he lisi 'i 'olungá ke 'ilo ai e hala ke ke 'alu aí.





Ako 'a e fakamatala ko 'enī, peā ka fe'unga, pea alea 'i ia mo e hou'eiki fafine 'okū ke 'a'ahi ki aī. Faka'aonga 'i 'a e ngaahi fehu 'i ke tokoni 'i ho'o fakamālohia 'a e kau fafine pea 'ai ke hoko 'a e Fine'ofā ko e kongā ma'u pē ia 'o ho'o mo'ui fakafō'ituitui.

Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angā

Ko e ngaahi 'ofefine kitautolu 'o e Tamai 'i Hēvanī. 'Okū Ne 'afio'i mo 'ofeina kitautolu, pea 'i ai Ha'ane palani ma'atautolu. 'Okū kau 'i he palani ko iā 'a e ha'u ki he māmanī 'o ako ke fili 'a e lelei mei he kovī. 'I he'etau fili ke tauhi e ngaahi fekau 'a e 'Otuā, 'oku tau fakapa'apa' ai Ia mo 'ilo'i hotau tu'unga ko e ngaahi 'ofefine 'o e 'Otuā. 'Okū tokoni e Fine'ofā ke tau manatu 'i 'a e tukufakaholo fakalangi ko 'enī.

'Okū fakamālohia mo pou pou 'i kitautolu 'e he Fine'ofā mo hono hisitōliā. Na'e pehē 'e Suli B. Peki, ko e palesiteni lahi 'o e Fine'ofā: "I ho'omou hoko ko e ngaahi 'ofefine 'o e 'Otuā, 'oku mou teuteu ai ki ha ngaahi iku'anga ta'engata pea 'oku 'ilo'i ai homou tu'unga ko e fefine, natula mo e fatongia ke fai. 'E makatu'unga e lavame'a 'a e ngaahi fāmīlī, tukui kolō mo e Siasī ni, mo e palani mahu'inga 'o e fakamo'ui 'i ho'omou faivelengā. . . . Na'e fakataumu'a ['e he'etau Tamai Hevanī] 'a e Fine'ofā ke langaki hake Hono kakaī mo teuteu 'i kinautolu ki he ngahi tāpuaki 'o e tempalē. Na'a Ne fokotu'u 'a e [Fine'ofā] ke ngāue ai Hono ngaahi 'ofefine ke fenāpasi mo 'Ene ngāue pea ke nau tokoni 'i hono langa Hono pule'angā mo fakamālohia e ngaahi 'api 'o Saionē."¹

Na'e foaki mai 'e he'etau Tamai 'i Hēvanī ha ngāue pau kiate kitautolu ke tokoni 'i he langa Hono Pule'angā. Kuō Ne toe tāpuekina kitautolu 'aki 'a e ngaahi me'afōaki fakalaumālie 'e fie ma'u ke tau fakahoko 'aki e ngāue pau ko 'enī. 'Okū tau ma'u e ngaahi faingamālie 'i he Fine'ofā ke faka'aonga 'i 'etau ngaahi me'afōaki ke fakamālohia e ngaahi fāmīlī, tokoni 'i 'a kinautolu 'oku faingata'a-iā, pea ako e founa ke mo'ui 'o hangē ko ha kau ākongā 'a Sisū Kalaisī.

Na'e lea 'a Palesiteni Tieta F. 'Ukitofa, ko e Tokoni Ua 'i he Kau Palesitenisī



'Uluakī 'o fekau'aki mo e tu'unga fakākongā: "I he'etau 'a'eva fa'a kātaki 'i he hala 'o e tu'unga fakākongā, 'oku tau fakahaa 'i ai kiate kitautolu 'a e lahi 'o 'etau tui mo 'etau loto fiemālie ke tali 'a e finangalo 'o e 'Otuā, kae 'ikai fai ki hotau lotō."²

Tau manatu 'i ko e ngaahi 'ofefine kitautolu 'o e 'Otuā pea feinga ke mo'ui 'o hangē ko 'Ene kau ākongā. 'I he'etau fai iā, te tau tokoni ai ki hono langa 'o e pule'anga 'o e 'Otuā 'i he māmanī pea hoko 'o tauu ke foki ki Hono 'aō.

Mei he Folofolā

Sākalaia 2:10; Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 25:1, 10, 16; 138:38–39, 56; "Ko e Fāmīlī: Ko ha Fanongonongo ki Māmani" (*Liahona*, Nōvema 2010, 129)

Ko e Hā Te u Lava 'o Fai?

1. 'E anga fēfē ha'aku tokoni ki hoku ngaahi tokouā ke nau a'usia honau tu'unga ko e ngaahi 'ofefine 'o e 'Otuā?
2. 'E lava fēfē ke u faka'aonga 'i 'i he'eku mo'ui 'a e fale 'i mo e fakatokanga na'e fai ki he hou'eiki fafine 'i he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 25?

Tui, Fāmīlī, Fakafiemālie

Mei Hotau Hisitōliā

'I he 'aho 28 'o 'Epeleli 1842, na'e lea ai 'a e Palōfita ko Siosefa Sāmīta ki he hou'eiki fafine 'i he Fine'ofā 'o pehē: "Kuo tuku 'eni kimoutolu ki ha tu'unga te mou lava ai 'o ngāue fakatatau mo e ngaahi ongo 'i 'ofa kuo tō 'e he 'Otuā [iate kimoutolū]. . . . Kapau te ke mo'ui fakatatau mo e ngaahi faingamālie ni, he 'ikai ke lava 'o ta'ofi 'a e kau 'āngelō mei ha'anau hoko ko hao takaua."³

'I hono fakatokanga 'i e mālohi 'o e Fine'ofā ke tokoni ki he ni'ihī kehē pea tokoni 'i e fakafō'ituitui ke tupulaki 'i he tui, na'e tala'ofa ai 'a Sina D. H. 'longi, ko e palesiteni lahi hono tolu 'o e Fine'ofā, ki he hou'eiki fafine 'i he 1893, "Kapau te mou fekumi fakamātoato 'i homou lotō pea 'i he tokoni 'a e Laumālie 'o e 'Eiki, te mou 'ilo ai e mata'itofe mahu'ingā, ko e fakamo'oni ia ki he ngāue ko 'enī."⁴

MA'U'ANGA FAKAMATALĀ

1. Julie B. Beck, "Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angā: Ko e Hisitōlia mo e Ngāue 'a e Fine'ofā," *Liahona*, Nōv. 2010, 112, 114.
2. Dieter F. Uchtdorf, "Ko e Hala 'o e Ākongā," *Liahona*, Mē 2009, 76.
3. Siosefa Sāmīta, 'i he *History of the Church*, 4:605.
4. Zina D. H. Young, "How I Gained My Testimony of the Truth," *Young Woman's Journal*, Apr. 1893, 319.

Ki'i Tohi Fakamatala 'o e Konifelenisi 'o 'Okatopá

“*‘Ilonga ha me’a kuó u lea ‘aki ‘e au ko e ‘Eikí, kuó u lea ‘aki ia; . . . neongo pē ko e fai ia ‘i hoku le’o pē ‘o’okú pe ‘i he le’o ‘o ‘eku kau tamaio’eikí, ‘oku tatau ai pē*” (TEF 1:38).

‘I ho’omou ako ko ia ‘a e konifelenisi lahi ‘o ‘Okatopa 2011, ‘e lava ke ke faka’aonga’i ‘a e ngaahi pēsí ni (mo e ngaahi Tohi Fakamatala Konifelenisi ‘i he ngaahi pulusinga he kaha’ú) ke tokoni atu ki ho’o ako mo faka’aonga’i ‘a e ngaahi akonaki fakamuimitaha ‘a e kau palōfita mo e kau ‘apōsetolo mo’uí.

‘oku hoko ho’o
MISÍ

NGAAHI TALANOA MEI HE KONIFELENISÍ

Ko e Tikite Koulá

“**N**a’e ‘i ai ha fefine ko ‘ene faka’amu taupotu tahá pē ke mali mo ha tangata ma’u lakanga fakataula’eiki mo’ui angatonu ‘i he tempalé pea ke ne hoko ko ha uaifi pe fa’ē. Talu ‘ene tupu mo ‘ene faka’amu ke hoko e me’á ni pea te ne hoko foki ko ha fa’ē lelei mo ha uaifi ‘ofa ha ‘aho. ‘E fonu hono ‘apí ‘i he ‘ofa-manava’ofá. He ‘ikai teitei fai ai ha lea ‘ita. He ‘ikai ke teitei paku ‘a e me’akaí. Pea he ‘ikai ‘alu ‘ene fānaú ‘o fakatamaíki, ka te nau fie feohi mo e Fine’eikí mo e Tangata’eikí ‘i he efiáfi mo e faka’osinga ‘o e uiké.

“Ko ‘ene tikite koulá ia. Ko e me’a pē ia na’e fakafalala ki ai ‘ene mo’uí. Ko e me’a pē ia ‘e taha ‘i he mo’uí na’á ne faka’amua taupotu tahá.

“Ka na’e ‘ikai teitei hoko ia. Pea ‘i he fakalau atu ‘a e ta’ú, na’e faka’au ke ne ongo’i fakaumiuminoá, loto mamahi pea mo ‘ita. Na’e ‘ikai mahino kiate ia ‘a e ‘uhinga na’e ‘ikai foaki ange ai ‘e he ‘Otuá ‘ene faka’amua má’oni’oni.

“Na’á ne faiako lautohi pule’anga pea na’e hanga ‘e

he’ene feohi mo e fānaú he ‘ahó kotoa ‘o fakamanatu ange kiate ia ‘oku te’eki ai ma’u ‘ene tikite koulá. ‘I he fakalau atu ‘a e ta’ú, na’e toe lahi ange ‘ene ongo’i lotomamahí mo ‘ene fakaumiuminoá. Na’e ‘ikai fie feohi e kakaí mo ia pea na’a nau faka’ehi’ehi mei ai. Na’e tō ‘a hono ‘itá ki he fānaú akó. . . .

“Ko e me’a fakamamahi ‘i he talanoa ko ‘ení, ko e tupu mei he loto mamahi e fefiné ni he’ene fiu tali ki he’ene tikite koulá, na’e ‘ikai ke ne fakatokanga’i ai ‘e ia ‘a e ngaahi tāpuaki kuó ne ‘osi ma’ú. Na’e ‘ikai ha’ane fānaú ‘i ‘api, ka na’a nau ‘ākilotoa ia ‘i hono lokiakó. Na’e ‘ikai faitāpuekina ‘aki ia ha fāmili, ka na’e ‘oange ‘e he ‘Eikí ha faingamālie kiate ia na’e si’isi’i e kakai ne nau ma’u iá—‘a e faingamālie ke ne tākiekina ki he lelei ha mo’ui ‘a ha fānaú mo ha ngaahi fāmili ‘e laungeau’i he’ene hoko ko ha faiakó.

“Ko e lēsoni hení ‘oku peheni, kapau te tau fakamoleki hotau ‘ahó he tatali ki he ngaahi matala’i lose ‘oku ta’epaú, ‘e ala mole ai meiate kitautolu ‘a e faka’ofo’ofa mo e faka’ofo ‘o e fanga ki’i matala’i ‘akau iiki ‘oku nau lolotonga ‘ākilotoa kitautolú.”

Palesiteni Dieter F. Uchtdorf, Tokoni Ua ‘i he Kau Palesitenisí ‘Ulu-aki, “‘Oua Na’a Ngalo Au,” *Liahona*, Nōvema 2011, 121–22.

Ngaahi Fehu’i ke fakalaululoto ki ai:

- Ko e hā nai ho’o “tikite koulá,” pea ‘okú ne ta’ofi fēfē ho’o malava ke vakai ki he ngaahi tāpuaki kuó ke ‘osi ma’ú?
- Ko e hā ‘a e “fanga ki’i oua na’a ngalo au” ‘i ho’o mo’uí ‘oku ‘ikai ke ke fakatokanga’?

Fakakaukau ke hiki ho’o ngaahi fakakaukau ‘i ha tohinoa pe alea’i ia mo ha ni’ihi kehe.

Ngaahi ma’u’anga tokoni ke fakalahi atu ki he kaveingá ni: Ako’i e Kaveingá ‘i he LDS.org, “Gratitude”; Dieter F. Uchtdorf, “Happiness, Your Heritage,” *Liahona*, Nōv. 2008, 117–20.

Ke lau, mamata, pe fanongo ki he ngaahi lea ‘o e konifelenisi lahi, hū ki he conference.lds.org.

'Ofeina

“**O**ku 'ofeina kitautolu 'e he 'Eikí 'o mahulu ange 'i he me'a 'oku malava ke mahino kiate kitautolu pe te tau fakakaukau ki aí. Tau feinga ke feanga'ofa'aki pea anga'ofa ange kiate kitautolu.”

'Eletā Robert D. Hales 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, “Ko e Tatali ki he 'Eikí: Ke Fai pē Ho Finangaló,” *Liahona*, Nōv. 2011, 73.

Ko ha Tala'ofa Fakaepalōfita

“**K**o ho'o ako pē 'a e ngaahi tokāteline mo e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e uelofea 'a e Siasí, feinga leva ke ke faka'aonga'i e me'a na'á ke akó ki he ngaahi fie ma'u 'anautolu 'okú ke tauhí. 'Oku 'uhinga 'eni, ko hono konga lahi 'e fie ma'u ke ke fakakaukau 'i pē ia 'e koe. . . .

“ . . . Kuo pau ke ke fakahoko 'i homou feitu'ú 'a e me'a kuo fai 'e he kau 'ākonga 'a Kalaisí 'i he to'u tangata kotoa pē: mou fealea'aki, faka'aonga'i e ngaahi ma'u'anga tokoni kotoa pē 'e ma'ú, fekumi ki he ue'i 'a e Laumālie Mā'oni'oní, kole ki he 'Eikí ke Ne fakapapau'i mai, teuteu pea fai e ngāué.

“'Oku ou palōmesi atu: kapau te mou muimui 'i he sīpinga ko 'ení, te mou ma'u ha fakahinohino pau kau ki he *ko hai, ko e hā, ko e fē taimi*, mo e *feitu'u* ke tokoni ai 'i he founga 'a e 'Eikí.”

Palesiteni Dieter F. Uchtdorf, Tokoni Ua 'i he Kau Palesitenisí 'Uluakí, “Tokoni 'i he Founga 'a e 'Eikí,” *Liahona*, Nōv. 2011, 55.

'Oku Fakaafē'i atu Koe

“'Oku ou fakaafē'i

'Ahu: “'a e to'u tupu 'o e Siasí

'Ne hā: “ke mou ako mo ma'u e Laumālie 'o 'Ilaisiaá.

'Ha e founga: “'Oku ou poupuu atu ke mou ako, fekumi ki ho'omou ngaahi kuí, pea teuteu 'i kimoutolu ke fai 'a e papitaiso fakafofonga 'i he fale 'o e 'Eikí ma'a ho'omou ngaahi kui kuo pekiá.”

'Eletā David A. Bednar 'o e Kōlomu 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, “'E Liliu 'a e Loto 'o e Fānau,” *Liahona*, Nōv. 2011, 26.

TULIKI AKÓ

'Omi ha Me'a 'oku Faitatau: Fakatomalá

“**O**ku fa'a ako'i mai 'e he kau lea 'i he konifelenisí ha ni'ihí 'o e ngaahi tefito'i mo'oni tatau. Ko e me'a 'eni na'e lea 'aki 'e he kau lea 'e toko fā 'o kau ki he fakatomalá. Feinga ke ke sio ki ha ngaahi me'a 'oku faitatau 'i ho'o ako e ngaahi lea 'o e konifelenisí.

- “Ka 'i ai hamou taha kuo humu 'i ho'omou fonongá, 'oku ou faka'amu ke mahino ta'e toe veiveiua kiate koe, 'oku 'i ai ha founga ke ke foki mai ai. 'Oku ui ia ko e fakatomalá.”¹—Palesiteni Thomas S. Monson
- “Mahalo 'e 'i ai ha taimi te ke fakakaukau ai 'oku 'ikai te ke taau ke fakahaofi koe koe'uhí ko ho'o ngaahi fehālákí, pe 'oku lalahi pe iiki, peá ke fakakaukau kuó ke hē. 'Oku *'ikai 'aupito* ha taimi 'e teitei mo'oni ai ia! Ko e fakatomalá pē te ne lava ke fakanonga 'a e mamahí.”²—Palesiteni Boyd K. Packer, Palesiteni 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá
- “Tatau ai pē pe ko hai koe mo e feitu'u 'okú ke 'i aí, 'e lava ke fakamolemole'i koe. . . . He ko e mana ia 'o e fakamolemolé; ko e mana ia 'o e Fakalelei 'a e 'Eiki ko Sisū Kalaisí.”³—'Eletā Jeffrey R. Holland 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá
- “Ko e fakatomalá pē 'e lava ai ke tau ma'u 'a e fakalelei mo e 'alo'ofa 'a Sisū Kalaisí pea mo e fakamo'uí. Ko e fakatomalá ko ha me'a'ofa fakalangi, pea 'oku totonu ke tau fiefia 'i he taimi 'oku tau talanoa ai ki aí.”⁴—'Eletā D. Todd Christofferson 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá

Ma'u'anga Fakamatalá

1. Palesiteni Thomas S. Monson, “Pole ke Tu'u Toko Taha,” *Liahona*, Nōv. 2011, 61–62.
2. Boyd K. Packer, “Fale 'i ki he To'u Tupú,” *Liahona*, Nōv. 2011, 18.
3. Jeffrey R. Holland, “'Oku Tau Kau Kotoa he Tokoni,” *Liahona*, Nōv. 2011, 45.
4. D. Todd Christofferson, “Ko e Me'a'ofa Fakalangi 'o e Fakatomalá,” *Liahona*, Nōv. 2011, 38.

TEUTEU KI HE KONIFELENISI LAHÍ

Na'e ako 'e hoku fāmilí 'oku lava ke fakaafe'i faka'aho mai e Laumālié ki he'etau mo'uí 'i hono ako 'o e konifelenisi lahi.

Fai 'e Mark A. Barrionuevo

Na'á ku 'ilo'i mo hoku fāmilí ko e founa lelei taha ke teuteu ai ki he konifelenisi hokó ko hono matu'aki fakahoko mo'oni e fale'i ne 'omi 'i he konifelenisi kimu'á. 'I he taimi 'oku 'atā ai hoku uai'í, 'okú ne lau e lea 'o e konifelenisi 'i he *Liahoná*. Peá ne feinga leva ke fakahoko e ngaahi akonaki na'á ne akó. Hangē ko 'ení, na'á ne talamai na'e tokoni'i ia 'e he lea 'a 'Eletā Tēvita A. Petinā ke toe lelei ange ai e tu'unga 'o 'emau lotú 'o ne fekumi fakamātoato ange ai 'i he 'ofa faka-Kalaisí ki hono 'ohake homa ongo foha ne fu'u longomo'uí.¹

'Oku ou feinga foki ke toe fai hano vakai'i 'o e konifelenisi fakamuimuitaha ne toki fai. 'I he'eku lue ki he akó he pongipongi kotoa pē, 'oku ou fanongo ki ha lea 'e taha peá u fakalaululoto mo lotu, 'o faka'atā e ngaahi akonaki 'a e kau palōfitá ke hū ki hoku lotó mo e 'atamaí. 'Oku ou talanoa leva mo e Tamai Hēvaní kau ki he 'aho hokó mo hoku ngaahi fatongia ko e husepāniti, tamai, Kāingalotu, tokotaha ako, mo e tangata'i fonuá.

'I ha pongipongi 'e taha na'e fu'u ongo makehe 'a e lea 'a 'Eletā L. Tomu Peuli ko e "Tuku Ke Ne Fai Ia 'i ha Founa Faingofua" ki he tu'unga ne u 'i aí² Na'e faka'aonga'i 'e 'Eletā Peuli 'a e ngaahi tefito'i mo'oni na'e ako'i 'e Henelí Tēvita Folau 'i *Uolotení* ke fakafaingofua'i 'etau mo'uí 'aki hono fakatupulaki e tu'unga fakalaumālié mo ma'u e nongá mei he hoha'a 'o e māmaní. Koe'uhí ko e lahi 'eku ngāue fakaaakó na'e mahu'inga 'aupito pea tātataha 'emau ō 'o

'eva ki ha feitu'u mo e fāmilí. 'I ha fa'ahita'u māfana kimu'a he lea 'a 'Eletā Peulí, na'a mau 'eva ai ki he Vai 'o Uolotení, 'o fakamoleki ha taimi he ki'i fale 'o Folaú na'e toe langá. Na'a mau faka'aonga'i lelei e taimí he ho'atā ko iá ke kaku holo he Vai 'o Uolotení pea langa ha ngaahi fale 'one'one 'i he matātahí. Hili e foki ki 'apí, na'e fakamālō homau fāmilí ki he Tamai Hēvaní koe'uhí ko 'Ene ngaahi fakatupu ne mau fiefia fakataha aí.

Hili ha ngaahi māhina mei ai, 'i he'eku lue atu he ve'ehala fonu sinoú, na'á ku manatu ki he 'aho fakafiefa 'o e fa'ahita'u māfana ko iá. Koe'uhí ko e a'usia ko iá mo e pōpoaki 'a 'Eletā Peulí, na'e toki mahino lahi ange ai kiate au 'a e mahu'inga hono tuku ha taimi ke u feohi ai mo hoku fāmilí ki hono mo'uí 'aki ha mo'uí 'oku fakatefito 'i he ongoongolelé.

Makehe mei he fanongo fakafō'ituitui ki he ngaahi leá, 'oku fanongo homau fāmilí he pongipongi Sāpaté 'i he'emau komipiutá ki ha lea mei he konifelenisi lolotonga 'emau teuteu ki he lotú. Na'e 'i ai ha taimi 'e taha na'á ma 'ilo'i ai mo hoku uai'í hano talaange 'e homa foha ta'u faá ki hono tehiná ke fakalongolongo kae lava ke ne fanongo kia Palesiteni Tōmasi S. Monisoni.

Ko ha tāpuaki ki homau fāmilí 'a e ngaahi akonaki 'a hotau Fakamo'uí 'oku fakafou mai 'i he le'o 'o e kau palōfita 'o onopōni. 'I he'emau feinga ke fakakau mai 'a e kau palōfitá, tangata kikité mo e kau ma'u fakahaá 'i he'emau mo'uí faka'ahó, kuo mau faka'atā ai ha founa ke hoko



'a e Laumālie Mā'oni'oni ko ha fai fakahinohino ma'u pē ki homau fāmilī. 'Oku mau toe fakaongo atu 'a e ngaahi lea 'o e himi: ["Oku mau Fakamālō ki he 'Otuā koe'uhī ko ha Palōfita."]³

'I hono fa'a ako e fale'i na'e fai mai 'i he konifelenisi lahi, ma'ā ku ma'u mo hoku uai'i ha mahino lahi ange ki he ngaahi akonaki kimu'i ni 'a e 'Eiki 'i he taimi 'oku hoko mai ai e konifelenisi

lahi hono hokó. 'Oku fakamāma'i fakalaumālie kimaua peá ma toe mateuteu ange ke tali "Ene ngaahi akonaki he taimi ní 'a ia 'oku fakafou mai 'i He'ene kau tamaio'eiki, ko e kau palōfitá. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Vakai, David A. Bednar, "Lotu Ma'u Ai Pē," *Liahona*, Nōv. 2008, 41–44.
2. Vakai, L. Tom Perry, "Tuku Ke Ne Fai Ia 'i ha Founga Faingofua," *Liahona*, Nōv. 2008, 7–10.
3. "Fakamālō ki he 'Otuā," *Ngaahi Himi*, fika 10.

KO E TUKUTAHA E TOKANGÁ 'I HE KONIFELENISÍ

Makehe mei hono ako e ngaahi lea 'o e konifelenisi he kuohilí, fakakaukau'i e ngaahi fakakaukau ko 'eni ke tokoni atu kiate koe ke ke ako mei he konifelenisi lolotongá:

- Lotu pea 'aukai ke ma'u e ngaahi tali ki ho'o lotú 'o fakafou atu he kau leá.
- Ha'u ki he konifelenisi mo ha ngaahi fehu'i pau 'i ho 'atamaí.
- Fakakato e ngaahi ngāue kotoa, hangē ko e fakataú, mo e ngaahi ngāue kehé kimu'a he konifelenisi kae lava ke tukutaha ho'o tokangá ki he fakafanongó.
- Ma'u ha mālōlō lelei 'i he pō kimu'a he konifelenisi ke mateuteu ho 'atamaí ke ma'u ha ue'i fakalaumālie.
- Hiki e ngaahi ongo, ue'i fakalaumālie mo e ngaahi fakakaukau 'okú ke ma'ú.

FAKAMATALA LAHI ANGE 'I HE KAVEINGÁ NI

Oku ma'u atu e lea ko 'eni 'i he LDS.org:

1. Paul V. Johnson, "Ko e Ngaahi Tāpuaki 'o e Konifelenisi Lahí," *Liahona*, Nōv. 2005, 50–52.

'OKU TAU
POUPOU'I
HOTAU

Kau Takí

'O ku tui e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní ko Sīsū Kalaisi tonu 'a e 'ulu ki he Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní. 'Okú Ne ui 'i he ue 'i fakalaumālie e kau palōfita mo e kau 'aposetolo ke tatakí Hono Siasí. Kuo foaki 'e he 'Eikí ha mafai ki he kau taki ko 'ení ke ui mo ha ni'ihi kehe ke ngāue 'i he Siasí, hangē ko e kau mēmipa 'o e Kau Fitungofulú. 'Oku fakahoko atu leva 'e he Kau 'Aposetoló mo e Kau Fitungofulú 'a e uiui'i 'o e kau palesiteni fakasiteikí, pea nau ui 'e kinautolu ha kau pīsope pea ui 'e he kau pīsopé ha kau mēmipa ke ngāue 'i he ngaahi fatongia kehekehehe 'i he uōtí. Pea 'oku tatakí ai 'e he mafai 'o e lakanga fakataula'eikí mo e ma'u fakahaá 'a e ngaahi uiui'i 'i he Siasí ni mei he tu'unga fakaemāmani lahí 'o a'u ki he kāingalotu fakalotofonua.

'Oku tau ma'u ha faingamālie ke hikinima'i—poupou'i, tokoni, lotua—e ni'ihi takitaha ko 'ení 'i honau uiui'i. 'Oku tau fakahā 'etau loto ke fai iá 'i hono hiki hotau nima to'omata'ú 'i he taimi 'oku ui mai ai honau hingoá 'i he konifelenisi lahí, konifelenisi fakasiteikí, konifelenisi fakauōtí, pe houalotu sākalamēnití. 'I hono hiki ko ia hotau nimá ko ha fakamahino ia kiate kinautolu, mo kinautolu pea mo e 'Eikí 'oku tau poupou'i kinautolu.

'Oku 'ikai hangē hono hiki hotau nimá ke poupou'i ha tahá ko hono fili ko ia 'o ha taha ki ha lakangá. Kuo

'osi ui 'e he 'Eikí e tokotaha ko iá ki he fatongia ko iá 'o fakafou 'i ha taha 'okú ne ma'u e mafai 'o e lakanga fakataula'eikí ke fakahoko e ui ko iá. Ko 'etau hikinimá ko hano fakahā pē ia 'o e falala mo'oni ki he tokotaha ko iá, he 'oku tau 'ilo'i kuo ui ia 'e he 'Otuá 'o fakafou mai he kau taki lakanga fakataula'eikí 'oku tau poupou'i.

Te tau lava ke poupou'i e Kau Taki Mā'olungá mo hotau kau takí mo e

kau 'ōfisa fakalotofonua 'i ha ngaahi founga kehekehe:

- 'Aki 'etau tuí mo hono lotua kinautolú.
- 'Aki e muimui ki he'enu fale'í.
- 'Aki e tokoni 'i he taimi 'oku nau kole mai ai kiate kinautolú.
- 'Aki hono tali e ngaahi uiui'i 'oku nau ui kinautolu ki aí.

'Oku fakamahino 'e he'etau loto lelei, tuí, mo e feohi fakatokouá 'etau poupou ki he kau takí. ■



'I LAO: FAITÁ 'A JOHN LUKE; TO'OMATA'Ú: FAITÁ 'A LESLIE NISSON; 'I'A FAKATAI 'O 'AIA 'E CRAIG DIMOND MO WEIDEN C. ANDERSEN

3. 'Oku tau pou pou'i hotau kau takí 'aki e muimui ki he'enua fale'í.



“Te mou tu’u ma’u ‘i he faka-papau ne mou fai ki he ‘Eikí mo e ní’ihi kehé ‘i ho’omou hikinimá, ‘oku mou taumu’a kotoa ke pou pou’i ‘a e kau ‘ōfisá ní ‘i he ngaahi houalotu kehekehe ‘oku nau ‘i aí, ‘o . . . mou fakahoko ‘a e me’a kotoa te mou lava ke tokoni ai kiate kinautolú, ke ‘aonga kiate kinautolu, tapuaki’i kinautolu, pea mo faka’ái’ái kinautolu ‘i he ngāue lelei ‘oku nau kau ki aí.”

Palesiteni Siosefa F. Sāmíta (1838–1918), Ngaahi Akonaki ‘a e Kau Palesiteni ‘o e Siasi: Siosefa F. Sāmíta (1998), 256.

2. 'Oku tau fakahā 'i hono hiki hotau nimá, te tau pou pou'i hotau kau taki fakalotofonuá mo e ní'ihi kehe na'e ui ke ngāue mā'atautolú.



4. 'Oku tau pou pou'i hotau kau takí 'aki hono tali e ngaahi uiu'i, he 'oku fai mai e ngaahi uiu'i kiate kitautolu “e kinautolu ‘oku nau ma’u ‘a e mafái” (Ko e Ngaahi Tefito ‘o e Tuí 1:5).

Ke ma’u ha fakamatala lahi ange, vakai, *Ngaahi Akonaki ‘a e Kau Palesiteni ‘o e Siasi: Siosefa F. Sāmíta (1998), vahe 24; mo e Ngaahi Akonaki ‘a e Kau Palesiteni ‘o e Siasi: Siasosi ‘Alipate Sāmíta (2011), vahe 6.*

1. 'Oku tau pou pou'i e Kau Taki Mā'olunga 'o e Siasi.





TO'OHĒMĀ: FAKA'ĀONGAI'E TĀĀ, 'I HE ANGALELEI 'A E LDS CHURCH ARCHIVES; TO'OMATA'Ū: FAITĀ 'A TOM SMART, STUART JOHNSON, MO GERRY AVANT; FAKA'ĀONGAI 'I HE ANGALELEI 'A E DESRET NEWS; TĀ 'O E KONIFEENISILAHAI 'E CRAIG DIMOND

Kuó u Fai Nai Ha Lelei ‘i Māmani he ‘Aho Ni?

NGAAHI ME‘A KUO A‘USIA
‘E PALESITENI TŌMASI S. MONISONI

Fai ‘e Heidi S. Swinton

Ne u lolotonga ngāue mo hoku husepānití, ‘a ia ne lolotonga hoko he taimi ko iá ko e palesiteni ‘o e Misiona ‘Ingilani Lonitoni Sauté ‘i he tatangi ‘a e telefoní ‘i he ‘aho 18 ‘o Sune 2008. Ko Palesiteni Tōmasi S. Monisoni na‘e telefoni angé. Na‘á ne kamata ‘aki pē ‘ene fakafe‘iloaki mai ‘i he‘ene founa anga fakakaume‘a angamahení, ko e taha ia e ‘ulungāanga fisifisimu‘a ‘o ‘ene ngāué: “Oku fēfē ‘a e misioná? ‘Oku fēfē ho fāmilí? ‘Oku fēfē hake ‘a ‘Ingilani fiefia?” Pea na‘á ne ki‘i longo ‘o pehē mai, “Ne u talanoa mo Falanisesi, peá u lotua ia, pea ‘oku ou loto ke ke tohi hoku piokālafí.”

Ne ‘ikai ha toe lau, he ne u ongo‘i lāngi-lāngi‘ia mo lōmekina he taimi pē ko iá. Na‘á ne fokotu‘u mai leva kapau te u kamata he pongipongi hono hokó, ‘e a‘u ki he taimi te ma foki ai ki ‘apí kuo ‘osi vaeua ia. Na‘e toe pē foki e ta‘u ‘e taha ‘o ‘ema misiona ta‘u ‘e tolú.

‘Oku akonaki mai ‘a Palesiteni Monisoni, “Ko ia ia ‘oku ui ‘e he ‘Eikí, ‘okú Ne fakafe‘unga‘i ia.”¹ Kuó u hounga‘ia he tala‘ofa ko iá.

“E founa fēfē nai ha‘o tohi kau ki he mo‘ui ‘a ha palōfita? ‘Oku ‘ikai ke ke kamata pē ‘i he komipiutá ka ‘okú ke ‘uluaki tu‘ulutui ‘o lotu.

Na‘á ku fakatokanga‘i pē he kamatá he ‘ikai ko ha piokālafí angamaheni ‘eni ‘o hiki pē ‘a e ‘ahó, taimí, feitu‘ú mo e ngaahi fe-folau‘akí. Ko ha fakamatala ia ‘o ha tangata na‘e teuteu‘i kimu‘a talu hono tanupou ‘o e māmaní pea na‘e ui ia ‘e he ‘Otuá [“ke tatakí kitautolu ‘i he ngaahi ‘aho kimui ní.”]² Ko e fo‘i lea lelei taha ke fakamatala‘i ‘akí ko e loto-fakatōkilaló. ‘Oku muimui ofi mai ai ‘a e fakalotofo‘i, faingata‘a‘iá, mo e femo‘uekiná.

Na‘e folofola ‘a e ‘Eikí, “Neongo pe ko e fai ia ‘i hoku le‘o pē ‘o‘okú pe ‘i he le‘o ‘o ‘eku kau tamaio‘eikí, ‘oku tatau ai pē” (T&F 1:38). Ne u kamata mei he fanongo ki he folofola ‘a e ‘Eikí ki He‘ene palōfitá talu hono ui ‘a Tōmasi S. Monisoni ki he tu‘unga fakapōsetolo mā‘oní‘oní ‘i he 1963. Na‘á ku fakamoleki ha ngaahi māhina lahi ‘i hono lau e ngaahi pōpoaki ‘e laungeau na‘e fai ‘e Palesiteni Monisoni ‘i ha ngaahi feitu‘u kehe-kehe. Na‘á ku lau e ngaahi piokālafí ‘o e kau Palesiteni kotoa pē ‘o e Siasí pea mo ha kau taki fakalotu ‘iloa tokolahi. Na‘á ku ako ki he kamata mai ‘a e Siasí ‘i Sikotilani, Suēteni, mo ‘Ingilaní, ‘a ia na‘e ha‘u mei ai e ngaahi kui ‘a Palesiteni Monisoní, mo e Tō Lalo Faka‘ekonomika na‘á ne tākiekina ‘ene kei talavou; ‘a e Tau Lahi Hono II mo e me‘a ne hoko ‘o



To‘ohemá: Palesiteni Monisoni—‘i he‘ene kei ‘Eletā Monisoni—‘i he ngaahi sitepu ‘o e ‘Ōfisi Pule ‘o e Siasí ‘i he 1967. ‘Olunga, taupotu ki ‘olungá: ‘I hono ‘ōfisi he 2011; mo ‘Eletā M. Lāsolo Pālata ‘i hono tanupou ‘o e Fale ‘o Siosefa F. Sāmítá ‘i he ‘Univēsití Piliki-hami ‘longí ‘i he 2002; ‘i hono toe fakatapu‘i ‘o e Tempale La‘ie Hau‘i ‘i he 2010; mo hono uaifi ko Falanisesí, hili e konifele-nisi lahi ‘o ‘Epeleli 2008.



Taupotu ki 'olungá: Ko ha tāvalivali 'o Palesiteni Monisoni 'i he ngaahi ta'u 'o e 1960. 'Olungá: Fakataha mo e kāingalotu mo e kau faifekau 'i Siamane. 'I laló, mei to'ohemá: 'I he'ene hoko ko ha pīsope 'o e Uooti Ono-Fitu mo hono ongo tokoni; talanoa mo e Kau Sikauti; 'a'ahi ki he Misiona Tongá he 1965.

mavaeua ai 'a Siamané. (Na'e ta'u 'e 20 hono tokanga'i 'e Palesiteni Monisoni e feitu'u ko 'eni 'o e Siasí.) Na'á ku lau hono piokālafí na'á ne fa'u pē 'e ia 'i he 1985 ma'a hono fāmilí peá u lau leva kimui 'ene tohinoa faka'aho he ta'u 'e 47. Ne u 'initaviu e kau taki 'o e Siasí mei he ngaahi feitu'u lahi 'o e māmaní na'e ngāue mo ia mo ha kāingalotu ne ongo mo'oni kiate kinautolu 'ene ngāué. Na'á ku fakakau mai haku kaungāme'a mamae mo ako hisitōlia 'iloa ko Tilisa H. Sitouka, ke tokoni 'i hono fai e fakatotoló. Na'á ne ngāue 'i he kōmiti ne nau fa'u e ni'ihí 'o e ngaahi tohi lēsoni *Ngaahi Ako-naki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasí* pea mahino kiate ia e founga fakatotolo ki he mo'ui 'a ha palōfitá.

Ne u 'initaviu 'a Palesiteni Monisoni 'i ha ngaahi konifelenisi vitiō mei 'Ingilani pea hili e foki mai ki 'Iutaá, ne u 'initaviu fakahangatonu ia lolotonga 'eku ngāue mei hono 'ōfisí he māhina 'e 14. Ne u ongo'i ma'u pē 'ene loto māfaná, 'o hangē pē 'okú ma pōtalanoa 'i ha tēpile kai 'i peitó. Na'á ne fakamatala ki he'ene kei si'í mo e fāmilí, hono ui ia 'e Palesiteni Tēvita O. Makeí (1873–1970), pea mo e tākiekina 'a e kau faiako hangē ko Palesiteni J. Lūpeni Kalake ko e Si'í (1871–1961); Palesiteni Hāloti B. Lī (1899–1973); mo 'Eletá Ma'ake E. Pitasoni (1900–84), 'a ia ko ha ni'ihí tokosi'i pē 'eni 'o kinautolu.

Na'á ne ako e 'ulungāanga faka-Kalaisí 'i 'api, 'a ia ko e manava'ofá—'a e 'ofa haohaoa 'a Kalaisí—anga'ofá, pea mo ha holi ke hiki hake mo tāpuekina e mo'ui 'a e ni'ihí kehé 'a ia ko e tu'unga mo'uí ia, he neongo na'e 'ikai ke lau 'e he'ene ongomātu'á 'a e folofolá kiate ia, ka na'á na mo'ui 'aki e folofolá.

Ko e 'elito 'o 'ene ngāué ko hono tokoni'i e ni'ihí kehé pea na'e kamata ia 'i he'ene tupu hake 'i he tafa'aki fakahihifo 'o Sōleki Sití, pea hangē ko 'ene laú, "o ofi ki he halanga lēlué," 'i he kamata'anga 'o e Tō Lalo Faka'ekonōmiká. Na'e 'ikai ke lahi ha koloa hono kaungā'apí mo e kaungāme'á, ka na'a nau fetokoni'aki, pea na'e fe'unga pē ia. Ko e ni'ihí tokolahi na'e vāofi mo iá kau ai 'ene ngaahi fa'ētangata na'e 'ofa aí, na'e 'ikai ke nau mēmipa 'i he Siasí. Na'e 'ikai hoko 'a e tui fakalotú ia ko ha 'ā vahevahe; na'á ne 'ofa he kakaí 'i honau tu'unga totonú. Na'e 'ofa 'ene ongomātu'á he tokotaha kotoa pē. Kuo te'eki ai pē ke ngalo 'ia Palesiteni Monisoni 'a e fakava'e ko iá.

Ko ha tangata makehe ia he 'okú ne toka'i e tokotaha kotoa pē 'oku



fe'iloaki mo iá pea 'okú ne tokanga ki he'enu mo'uí pea mo e ngaahi me'a 'oku nau hoha'a mo faingata'a'ia aí. 'Oku tatau pē 'ene feohi mo e tokotaha 'a'ahi 'iloa mei ha fonua mulí mo e tangata ko ia 'okú ne fakangingila hono tesí he po'ulí. 'Oku mahino ko e taha 'o e me'afua 'o 'ene ma'ongo'ongá ko 'ene lava ko ia ke feohi mo ha fa'ahinga taha pē 'o 'ilo'i te ne lava 'o ako ha me'a mei he taha kotoa pē 'okú ne fe'iloaki mo iá.

Kapau 'oku hangē ko e fakamatala ko ia 'a Palesiteni Tōmasi S. Monisoni 'oku hā mei he houalotú 'a e taumu'a hono takí,³ pea 'e hoko leva 'a e faka'amu ke hiki haké, poupou'í, ngāue, kau atú, mo hono fakahaofi tahataha 'o e ni'ihī kehé ko hotau fatongia pau. 'Oku hanga 'e he founa ko 'enī 'o fakahā mai e sipinga 'a e Fakamo'uí 'a ia na'á Ne "fa'a fe'alu'aki 'o fai lelei, . . . he na'e 'iate ia 'a e 'Otuá" (Ngāue 10:38).

Kuo tā tu'ó lahi hono fakahā mai 'e Palesiteni Monisoni ke tau feinga lahi ange ke hangē ko e Fakamo'uí. 'I he'eku 'initaviu 'a Palesiteni Poiti K. Peeka, ko e Palesiteni 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, na'á ne fakapapau'i mai e me'a ne mahino kiate aú. Na'á ne pehē ko Palesiteni Monisoni 'oku, "ulungāanga faka-Kalaisi ange ia 'iate kimautolu kotoa."⁴

Kuo laka hake he vaeua senitulí hono foaki 'e Palesiteni Monisoni hono valá ki he masivá. Kuó ne tangutu he ve'e mohenga 'o e kau toulekeleká mo e kau fokoutuá. Kuó ne tāpuaki'i ha kakai tokolahi 'aupito 'i he falemahakí pea 'i honau 'apí. Kuo fa'a liliu 'ene palaní koe'uhí ke 'a'ahi fakavavevave ki ha kaungāme'a 'e taha pea fakato'oto'o atu

I hono 'ai mahinó, 'oku fai 'e Palesiteni Monisoni ia 'a e me'a 'oku kei fakakaukau 'i pē 'e he tokolahi ke nau fai.

mei he ngaahi fakataha'angá ke lea 'i ha me'afaka'eiki 'o ha kaungāme'a 'e taha. (Kapau te ke 'eke ki ai pe ko hono kaungāme'a 'e toko fiha he lisi ko iá, te ne talaatu, "Ko e toko 14 miliona nai.") Te ne lue atu ki ha taha 'oku 'i ha saliate sea teketeke 'oku faingata'a 'ene ha'u kiate iá, "tā nima" mo ha kulupu 'o ha kau talavou, pea ueue'i hono telingá ki he kau tikonī he 'otu mu'á. 'Okú ne faka'apa'apa'i lahi e mo'ui 'a kinautolu 'okú ne fakamatala'i ko e "ni'ihī 'oku 'ikai tokangaekina mo ta'e'iloá," 'a ia 'oku 'ilo'i pē 'e ha tokosi'i kae tautautefito ki he'enu Tamai 'i Hēvaní.

'I hono 'ai mahinongofuá, 'oku *fai* 'e Palesiteni Monisoni ia 'a e me'a 'oku kei *fakakaukau* 'i 'e ha kakai tokolahi ke nau toki fai.

'Oku fonu 'ene ngaahi pōpoakí he ngaahi fakamatala mo'oni ('oku 'ikai te ne teitei ui kinautolu ko e "ngaahi talanoa") 'oku ako'i ai e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongo-ongolelei. 'Okú ne fakamatala: "E tātataha hano tohoaki'i e tokanga mo e fakamālō 'a e māmaní ki he ngaahi ngāue ko ia 'oku tau fakahaa'i ai 'etau 'ofa mo'oni ki he 'Otuá mo hotau kaungā'apí 'o hangē pē ko kitautolú. Ko 'etau 'ofa 'oku fakahaa'i ma'u pē ia 'i he'etau feohi faka'aho mo e kakai kehé."⁵

Mahalo ko e ni'ihī 'o e ngaahi a'usia faka'ofa'ofa taha 'i he kotoa 'o 'ene ngaahi ngāue 'i he funga 'o e māmaní, 'a e ngaahi ta'u ko ia na'á ne tokanga'i ai e ngāue 'a e Siasí he ngaahi fonua kominiusi. 'I he 'osi ko ia 'eku ngāue fakafai-fekau mo hoku husepānití he 2009, na'á ma 'alu ki Siamane ke lue he feitu'u ne fononga holo ai 'a Palesiteni Monisoni, talanoa mo e kāingalotu na'á ne 'ofa aí, pea ongo'i e tākiekina na'á ne fai he ngaahi ta'u na'e ngāue aí. Na'á ma 'ilo ai ha kau ma'u lakanga fakataula'eiki mālohi mo'oni ne tō honau lo'imatá 'i he'enu fakamatala ki he'ene fa'a 'a'ahi angé, 'ene 'ofa kia Sīsū Kalaisi, mo 'ene poupou'í mo e tokangá. Na'á ma 'alu ki he fale ngāue'anga ko ia kuo li'aki pea popo 'i Kolitisi 'a ia na'e tu'u ai 'a Palesiteni Monisoni he 1968 'i he tu'unga malangá 'o tala'ofa ange ki he Kāingalotu ongosia 'o Siamane Hahaké 'a e ngaahi tāpuaki kotoa pē 'oku teuteu 'e he 'Eiki ma'a 'Ene fānaú—'o kapau te nau angatonu. 'I he 'aho ko iá na'a nau hiva 'i he ongo mālohi mo'oni: ["Kapau 'oku fonu faingata'a e halá, 'Oua 'e loto-fo'i. . . He 'ikai ke li'aki kitautolu 'e Sīsū, 'Oua 'e loto-fo'i."]⁶ Na'á ne ha'u 'i he fakahinohino mei he Kau Palesitenisī 'Uluakí ke fakahaofi e Kāingalotú. Hili ha ta'u 'e uofulu mei ai, neongo ne kei tu'u e fu'u holisí 'o Pealiní, ka na'e 'i ai ha ngaahi siteiki, falelotu, pēteliake, faifekau, mo ha tempale 'o e Kāingalotu ko 'eni 'o Siamane Hahaké. Na'e toki holo e holisí, pea toe fakataha leva e Kāingalotú mo honau ngaahi fāmilí 'o hoko ko ha fonua pē 'e taha.

'Oku fa'a pēhē 'e Palesiteni Monisoni, "Oku 'ikai ke



hoko noa pē ha me'a" 'i he'ene fakamamafa'i mai na'e ako'i ia 'e he ngaahi me'a na'á ne a'usia 'i he'ene mo'uí ke fekumi ma'u pē ki he to'ukupu 'o e 'Eikí.⁷

Ko e Heneli Pekihātí ko e taha ia 'o e kau taki tu'uki-mu'a 'o Siamane Hahaké, na'e ngāue vāofi mo Palesiteni Monisoni he ta'u 'e uofulu ko 'eni ne hoko ai e ngaahi me'a mahu'inga 'o e fonua ko iá. Na'e ngāue faivelenga 'aupito 'a Misa Pekihaati ko ha fakafongā 'o e Siasí ki he pule'angá 'i he ngaahi ta'u na'e 'i he tu'unga fakatu'utā-maki ai e ngāue mei he ngaahi fonua kominiusí. Na'á ne hoko foki ko ha taki 'i he Siasí pea mo e palesiteni 'o e Temipale Falaipēkí.

Ne u fehu'i ange kiate ia pe ko e hā 'a e me'a mahu-'inga taha 'okú ne manatu'i mei he ngāue 'a Palesiteni Monisoní. Na'á ku fakakaukau te ne talamai ko e fakataha na'e fai 'i Kolitisí, ko hono fakatāpui 'o e fonuá 'i he 1975, ko hono fuofua fokotu'u 'o e siteikí, ko e fakatāpui 'o e Temipale Falaipēkí, pe ko e fakataha mo Hē Honeká, ko e 'ōfisa mā'olunga taha ia 'o e Kominiusí 'i Siamane Hahaké, 'i he taimi na'e kole ai 'e Palesiteni Monisoni ha ngofua ke hū atu e kau faifekau ki he fonuá pea mo e kau faifekau kehe ke mavahe mei he fonuá 'o ngāue 'i ha ngaahi fonua kehé. Koe'uhí he na'e 'i ai e kau sōtia le'o he kau 'āfonuá ne nau fa'a fana e kau holá, na'e hangē 'eni ia ko ha kole ngali laulaunoa, ka na'e tali mai 'e Hē Honeka 'o pehē, "Kuo mau siofi kimoutolu he ta'u lahi, pea 'oku mau falala atu kiate kimoutolu. Te u faka'atā ke fai e me'a ko iá." Ko e fē 'i he ngaahi me'a ko 'eni ne hokó 'e fili 'e Misa Pekihātí?

Na'e kamata ke ne lelenoa pē hono lo'imatá peá ne tali mai: "Na'e hoko ia 'i he 'aho 2 'o Tisema 1979." Na'e 'ikai ke u 'ilo'í 'e au ha me'a mahu'inga na'e hoko he 'aho ko iá. Na'á ku talaange, "Fakamatata mai angé."

"Ko e 'aho ia na'e ha'u ai 'a Palesiteni Monisoni ki Siamane Hahake 'o tāpuaki'i hoku uaifi ko 'Iunisí." Na'e 'atā 'a Palesiteni Monisoni he faka'osinga 'o e uike ko iá, pea na'á ne puna leva mei he 'Unaiteti Siteití ki Siamane ke fai e me'a ko iá. Na'e 'i he falemahakí 'a Sisitā Pekihaati 'i ha uike 'e hiva 'o faingata'ā ia 'i ha tafa na'e fai ki ai, pea ne faka'au ke toe kovi ange e tu'unga na'e 'i ai. Na'e hiki 'e Palesiteni Monisoni 'i he'ene tohinoá, "Na'e fakataha 'i 'emau tuí mo e lotú ke foaki ha tāpuaki ma'ana."⁸ Na'á ne folau 'i ha maile 'e lauafe 'i he ki'i vaha'a taimi nounou na'e lava ke toki 'atā

To'omata'ú: Ko Palesiteni mo Sisitā Monisoni 'i he fakatāpui 'o e Temipale Nāvū 'Ilinoisí 'i he 2002; lea 'a Palesiteni Monisoni 'i he konifelenisi lahi 'o 'Epeleli 2008, ko e taimi na'e hikinima'í ai ia ko e Palesiteni 'o e Siasí; 'i he katoanga'í e fakatoka e makatuliki 'o e Temipale 'Okuila Mauniteni 'Iutaá 'i he 2009; mo ha kaungāme'a fuoloa 'i 'Onitelio, Kānata 'i Sune 2011.

*'Oku toutou
fakamanatu
mai 'e Palesiteni
Monisoni ke tau
fetokoni'aki.*

aí hili ha ngaahi māhina lahi—ke fai ha fakahaofi.

Na'á ne fa'a pehē, "Tau fehu'i loto pē mu'a kiate kitautolu, "Kuó u fai nai ha lelei he 'ahó ni 'i he māmaní? Pe kuó u fai nai ha tokoni? Ko e founga ia ki he fie-fiá! Ko e fokotu'u ia ke tau a'usia ai 'a e fiemālié mo e nongá."⁹

Ko e anga ia e ngāue 'a Palesiteni Monisoní. 'Okú ne tokoni ma'u pē ki he kau ongo-siá, li'ekiná, mo e ongo'i tuku-

hāusia. Pea hangē ko e lau 'a 'Eletā Lisiate G. Sikoti 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Na'e ngaohi 'e he 'Eikí 'a Tōmasi Monisoni ke sino lahi koe'uhí ko e lahi hono mafú."¹⁰

'I he taimi na'e fakatāpui ai 'e he palōfitá 'a e Temipale Kulitipa Palāsilá 'i he 'aho 1 'o Sune 2008, na'á ne ui ha ki'i tamasi'i ke tokoni ange kiate ia 'i hono katoanga'í hono fakatoka e makatuliki. Na'e fokotu'u atu 'e ha tokotaha faitā ke to'o e tatā 'o e ki'i tamasi'í ke 'ai hano tā. Na'e 'ikai ke 'i ai ha lou'ulu 'o e ki'i tamasi'í he na'e lolotonga faito'o kanisā. Na'e puke mai ia 'e Palesiteni Monisoni 'i he anga-'ofa 'o tokoni'i ia ke vali'i e simá 'i he holisí. Na'e fokotu'u atu 'e ha taha na'e ha'u mo e Palesiteni mahalo kuo taimi ke nau foki ki he temipalé ke faka'osi kei taimi 'a e fakatāpui. Na'e kalokalo 'a Palesiteni Monisoni. Na'á ne pehe, "Ikai, 'oku ou loto ke toe ui mai ha taha." Na'á ne sio atu ki ha fefine na'e tu'u mei mui he ha'ofangá, pea na'á ne kamo atu ke ne ha'u. Na'á ne puke mai ia 'i he 'ofa pea taki ia ki he holisí ke sila'i faka'osi e makatuliki.

Hili ha 'aho 'e taha mei he fakatāpui, na'e 'eke ange kia Palesiteni Monisoni 'e 'Eletā Lāsolo M. Nalesoni 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá na'e 'i

he polokalama fakatāpui, pe na'e anga fēfē 'ene 'ilo'í ko e fefine ko e fa'ē ia 'a e ki'i tamasi'í.

Na'á ne tali ange, "Na'e 'ikai te u 'ilo, ka na'e 'afio'í ia 'e he 'Eikí."

Na'e hili ha ngaahi māhina si'i mei ai pea mālōlō e ki'i tamasi'í. Na'e pehē 'e 'Eletā Nalesoni: "Te mou lava pē ke fakakaukau atu ki he mahu'inga 'o e me'a ko iá [ne hoko he



polokalama fakatapu] ki he fa'ē 'o e fāmilī ko 'enī. Ko e founa pē ia 'oku folofola mai ai e 'Eikī, "Oku ou 'afio'i koe, 'oku ou tokanga atu kiate koe, pea 'oku ou loto ke tokoni'i koe.' Ko e fa'ahinga tangata ia 'oku tau ma'u 'i he palōfita ko 'eni 'a e 'Otuā."¹¹

'I he kuonga ko 'eni kuo fetongi ai 'e he fe'ave'aki tohi 'i he telefonī mo e 'i-meilī 'a e fepōtalanoa'akī, 'oku toutou fakamanatu mai kiate kitautolu 'e Palesitēni Monisoni ke tau fetokoni'aki. Na'ā ne vahevahe 'a e pōpoaki ko 'enī 'o to'o mei ha tohi 'a ha mēmipa ne faitohi ange kiate ia: "Oku fa'a tali ma'u pē 'a e ngaahi lotu 'a e kakaí 'o fakafou 'i ha ngaahi ngāue 'a ha ni'ihī kehe."¹² 'Okú ne fa'a faka'ao-nga'i e fale'i mei he 'Eikī: "Te u mu'omu'a 'i homou 'aó. Te u 'i homou nima to'omata'ú pea 'i homou to'ohemá, pea 'e 'i homou lotó 'a hoku Laumālié, pea 'e takatakai 'a kimoutolu 'e he'eku kau 'āngeló, ke poupu'i hake 'a kimoutolu" (T&F 84:88). 'Oku hounga'ia 'a Palesitēni Monisoni he'etau fa'a hoko ko e kau 'āngelo ko iá 'i he'etau fetokoni'akī. Na'e fakatukupaa'i 'e 'Alamā e Kāingalotu he Vai 'o Molo-moná ke nau "fefua'aki [enau] ngaahi kavengá, koe'uhī ke nau ma'ama'a" (Mōsaia 18:8); pea 'oku ui mai 'a Palesitēni Monisoni ke tau mo'ui 'aki e fuakava ko iá.

Kuó ne tokoni'i au 'i he'ene fua e ngaahi kavenga 'a e ni'ihī kehé. Na'e a'u ki ha taimi na'ā ne lava ke tala 'a e mafatukituki kiate au 'o e ngāue ko ia hono fa'u hono piokālafī. Na'ā ne fakaafe'i au ki hono 'ōfisī pea lea mai 'i he le'o anga'ofa mo anga fakakaungāme'a tahá, "Ko e hā ha founa te u lava 'o tokoni atu ai?"

Na'e 'ikai lava ke u ta'e tali 'a 'ene fehu'í, peá u vahevahe ange 'eku ongo'i ta'efe'ungá, lahi 'o e ngāué, mo e lahi 'a e nāunau ke ma'u mai mo fokotu'utu'ú mo fakatahatahā'í. Na'ā ku loto mo'oni ke tonu e me'a kotoa—ma'ana. Na'e hoko 'ema fepōtalanoa'akī ko e taha ia e ngaahi me'a mā'ongo'onga taha kuó u a'usia 'i he'eku mo'uí. Ne u ongo'i 'o hangē 'oku ou 'i he Vai 'o Petesaitá

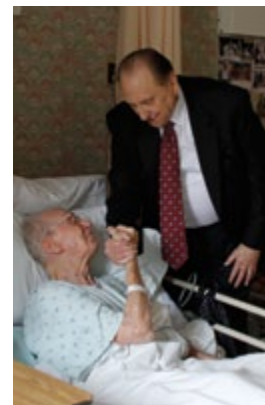
pea kuo to'o hake 'e he Fakamo'uí 'a e pulupulú kae ala hifo Hono to'ukupú 'o hiki hake au. 'Oku mahino kia Palesitēni Monisoni 'a e ivi fai fakamo'ui 'o e Fakaleleí peá ne lau ko ha faingamālie ia kuo 'omi 'e he 'Eikī ke fua e kavenga 'a ha tokotaha kehe.

Kuó ne na'ina'i mai mo toe takimu'a pē he ngāue ko iá, "Ala atu 'o fakahaofi e kau toulekeleká, kau uitoú, 'a e mahamahakī, kau mamateá, mo e kau māmālohī. Foaki atu kiate kinautolu ha nima fietokoni pea mo ha loto 'oku manava'ofa."¹³

Ko 'ene 'ofa mo e tokanga ko ia ki he ni'ihī kehé ko ha me'afua ia 'o 'ene fakamo'oni ki he Fakamo'ui ko Sīsū Kalaisī: "I he'etau ako, tui, pea mo muimui kiate Iá, 'oku tau ma'u ai ha faingamālie ke hoko 'o hangē ko Iá. 'E lava pē ke liliu 'a e fōtungá, lava ke fakamolū mo e lotó; 'e lava pe ke fakavave'i ange 'etau laká; pea mo fakalele'i hotau faingamālie ki he kaha'ú. 'Oku a'usia leva 'e he mo'uí 'a e tu'unga 'oku tonu ke 'i aí."¹⁴ ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Thomas S. Monson, "Fie ma'u 'a e Ngāué," *Tūhulu*, Siulai 1996, 50.
2. "Fakamālō ki he 'Otuā," *Ngaahi Himi*, fika 10.
3. Vakai, Kellene Ricks, "BYU Leader Begins 'Lord's Errand,'" *Church News*, Nov. 4, 1989, 3.
4. Boyd K. Packer, 'i he Heidi S. Swinton, *To the Rescue* (2010), 1.
5. Thomas S. Monson, "To Love as Jesus Loves," *Instructor*, Sept. 1965, 349.
6. "If the Way Be Full of Trial, Weary Not," *Deseret Sunday School Songs* (1909), no. 158; vakai foki, Thomas S. Monson, "Ko e Kātaki—ko ha 'Ulu-ngāanga Fakalangī," *Liahona*, Sepitema 2002, 7; *Tūhulu*, Sān. 1996, 69.
7. Thomas S. Monson, 'i he *To the Rescue*, 60.
8. Thomas S. Monson, 'i he *To the Rescue*, 1.
9. Thomas S. Monson, "Ko 'Eni 'a e Kuongá," *Liahona*, Sān. 2002, 69; *Ensign*, Nov. 2001, 60.
10. Richard G. Scott, 'i he *To the Rescue*, 162.
11. Vakai, *To the Rescue*, 521.
12. 'I he Thomas S. Monson, "Hoko ko ha Fa'ifa'itaki'anga," *Tūhulu*, Nōv. 1996, 54.
13. Thomas S. Monson, Salt Lake City South Stake Conference Broadcast, Oct. 18, 2009, te'eki ai ke pulusi.
14. Thomas S. Monson, "Ko e Founa 'a e 'Eikī," *Liahona*, Sānuali 2003, 4.



Ko e Tukufakaholo 'o e Ongooongoolei

Na'e to'o e lea ko 'eni mei ha lea na'e fakahoko 'i ha konifelenisi fakavahelehi mo fakavahefonua ne fakamafola ki 'Afilika 'i he 'aho 21 'o Nōvema 2010.

The faiva 'iloa ko ia ko e *African Queen* (*Kuini 'o 'Afiliká*), na'e feinga ha ongo kumi hūfanga mei he fakamamahi 'o e 'Uluaki Ta'u Lahi 'a Māmaní 'i 'Afilika Hahaké ke a'u ki he feitu'u malu 'o e Anovai Vikatōliá. Hili ha'ana hao mei ha ngaahi fakatamaki lahi, na'e toka hona vaká *Ko e Kuini 'o 'Afiliká*, 'i ha ano vai. Koe'uhí na'e 'ikai ke na lava 'o tala e feitu'u 'oku tafe ki ai e 'aú pea fu'u mā'olunga mo e vaó, na'e kamata ke puputu'u pea loto-fo'i e ongo kumi hūfangá. 'I he faka'au ke 'osi hona iví mo 'ena 'amanakí, na'á na meimei fo'i 'o mate.

Ka 'i he momeniti fakamamahi lahi ko iá, na'e 'omi 'e he me'a faitā 'oku tau sio ai ki he'ena faingata'a'íá ha 'ata fo'ou 'o tau sio ai ki he feitu'u totonu 'okú na 'i aí. Koe'uhí na'e 'ikai ke na lava 'o sio ki ai, ka na'e lau mita pē hona mama'o mei he vai na'á na fekumi fuoloa ke ma'u ai e tau'atāinā 'a ia ko e Anovai Vikatōliá.

'Oku fakamatala'i 'e he ongoongoolei 'o Sisū Kalaisí 'a 'etau fononga 'i he matelié mo fakaha'a'i mai kiate kitautolu hotau iku'anga 'i 'itāniti. Pea hangē ko e ongo kumi hūfanga 'i he *Ko e Kuini 'o 'Afiliká*, 'oku tau hola mei he koví mo e faingata'á. 'Oku 'ātakai'i kitautolu 'e he faingata'á. 'Oku tau ngāue mālohi ke a'usia 'etau ngaahi taumu'á. 'Oku 'i ai e taimi 'oku 'ikai ke tau sio ki ha faka'ilonga 'o ha fakalalakala. 'E lava ke tau ongosia mo loto-fo'i. 'E lava pē ke ngalo 'iate kitautolu 'etau taumu'á. Ka kuo pau ke 'oua na'a tau loto fo'i.

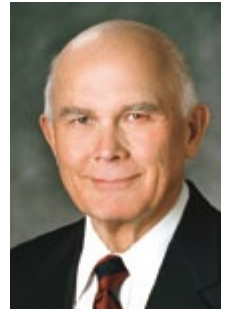
TĀ FAKATĀTA'I 'O 'AĪA ERICHARD M. ROMNEY



'Oku ma'u 'a e tukufakaholo ko 'eni 'o e ongoongoleleí mei he palani 'o e fakamo'uí, ngaahi fekau 'a e 'Otuá, pea mo e ngaahi akonaki 'a e kau palōfita mo'uí. Ke tokoni ki hono kāingalotu he funga mā-maní, 'oku ako'i kitautolu 'e he Siasí ke tukuange ha fa'ahinga tukufakaholo fakatāutaha pe faka-fāmili pe ha fa'ahinga founga ngāue 'oku fepaki mo e tukufakaholo ko 'eni 'o e ongoongoleleí.

**Fai 'e 'Eletā
Dallin H. Oaks**

'O e Kōlomu 'o e
Kau 'Aposetolo 'e Toko
Hongofulu Mā Uá



Sisū Kalaisī mo e tu'unga mo'ui ko 'eni 'o e ongoongo-leleí. 'I he me'á ni 'oku tau talangofua ai ki he fakatokanga na'e fai 'e he 'Aposetolo ko Paulá, na'á ne pehē 'oku 'ikai totonu ke tau tuku ha taha ke ne "taki fakahē 'a [kitautolu] 'i he fiepoto . . . 'oku tāu mo e talatupu'a 'a e tangatá, 'o ngali mo e ngaahi 'ulungāanga fakamāma, ka 'oku 'ikai tāu mo Kalaisī" (Kolose 2:8).

'Oku tau fiefia 'i hotau to'u tupú ko e faingofua mo vave ange 'enau tukuange e ngaahi tukufakaholo mo e anga fakafonua halá, pea 'oku mau kole atu ai ki hotau kāingalotu matu'otu'a angé ke li'aki e ngaahi tukufakaholo mo e anga fakafonua pe tō'onga fakamatakali 'okú ne taki kinautolu mei he hala 'o e fakalalakaká mo e tupulakí. 'Oku mau kole ke mou mahiki hake ki he tu'unga mā'olunga ange 'o e tu'unga mo'ui 'o e ongoongoleleí, ki

ha ngaahi tō'onga mo e founa 'oku fakatefito 'i he ongoongoleleí 'o Sisū Kalaisi kuo toe fakafoki maí.

'Oku lahi ha ngaahi tukufakaholo faka-'Afilika 'oku fenāpasi mo e ongoongoleleí pea 'oku nau tokoni'i hotau kāingalotú ke tauhi e ngaahi fekau 'a e 'Otuá. Ko e anga fakafonua faka-'Afilika ko ia 'o e ngaahi fehokotaki faka-fāmilī mālohí 'oku lelei ange ia 'i he ngaahi fonua lahi 'o e Hihifó, 'a ia 'oku holo ai hono fakamahu'inga'i 'o e fāmilī. 'Oku mau 'amanaki ko e ngaahi sippinga ko ia 'o e 'ofá mo e mo'ui mateaki 'oku ma'u 'e he kāingalotu 'o e ngaahi fāmilī 'i 'Afiliká 'e tokoni kiate kitautolu ke ako'i e ngaahi 'ulungāanga mahu'inga ko 'eni 'i he tukufakaholo 'o e ongoongoleleí ki he ni'ihi kehé. Ko ha mālohinga 'e taha 'o 'Afiliká 'a e teunga tāu. 'Oku mau kole atu ki he to'u tupu he feitu'u kotoa pē ke mou teunga taau 'o hangē ko



'Oku tau fiefia 'i hotau to'u tupú ko e faingofua 'enau liliú mo 'enau fakalalakaká, 'oku mau kole atu ki he kāingalotu matu'otu'a angé ke li'aki e ngaahi tukufakaholo mo e anga fakafonua pe tō'onga fakamatakali 'okú ne 'ave ai kinautolu ke mama'o mei he hala 'o e fakalalakaká mo e tupulakí.

e tokolahi 'o e kakai kei talavou 'oku mau sio ai 'i 'Afiliká.

Ka 'i hono fakafehoanakí, 'oku 'i ai ha ngaahi 'ulungā-anga fakafonua 'e ni'ihí 'i he ngaahi kongá 'o 'Afiliká 'oku 'ikai ke lelei 'i hono fakatatau mai ki he tu'unga mo'ui mo e ngaahi 'ulungāanga mahu'inga 'o e ongoongoleléi. Ko e ni'ihí 'o e ngaahi me'á ni 'oku fekau'aki ia mo e vā fetu'u-taki fakafāmilí—'a e ouau 'oku fakahoko 'i he fā'elé, 'i he malí, pea 'i he maté. Hangē ko 'ení, 'oku 'i ai ha ngaahi husepāniti 'Afiliká 'e ni'ihí 'oku nau ma'u hala ko e husepāniti ia ke mālōlō pē kae fai 'e he uai'í 'a e lahi taha 'o e ngāue 'i 'apí pe ko e uai'í mo e fānaú ko e kau sevāniti pē ia 'a e husepāniti. 'Oku 'ikai ke hōifua ki heni 'a e 'Eikí he 'oku fepaki ia mo e fa'ahinga feohi fakafāmilí 'e tolonga ki 'itāniti pea te ne ta'ofi 'a e fa'ahinga tupulaki kuo pau ke fai 'i he māmaní kapau 'oku tau fie taau mo e ngaahi

tāpuaki 'o 'itāniti. Ako e folofolá pea te ke 'ilo ai na'e lotu mo ngāue fakataha 'a 'Ātama mo 'Ivi, ko 'etau 'ulu-aki ongomātu'á, pea ko ha sīpinga ia ma'atautolu kotoa (vakai, Mōsese 5:1, 4, 10–12, 16, 27). 'Oku totonu ke hoko 'eni ko e sīpinga ki he 'etau mo'ui fakafāmilí—'o fefaka-'apa'apa'aki mo ngāue fakataha 'i he fe'ofa'aki.

Ko e taha 'o e tala fakafonua 'oku 'ikai ke lelei ko hono fakahoko 'o e *lobola*, pe totongi 'o e fefine malí, 'a ia 'okú ne fakafe'ātungia 'i e feinga 'a e kau talavou mo e finemuí ke tauhi e ngaahi fekau 'o e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisi kuo toe fakafoki maí. 'I he taimi kuo pau ke fakatau ai 'e ha talavou toki 'osi ngāue faifekau 'a hono malí mei he tamai 'a e fefiné 'aki ha fu'u totongi lahi, 'e laulau ta'u hono tānaki, 'oku 'ikai leva ke lava ia 'o mali pe 'e toki mali pē kuo ne matu'otu'a. 'Oku fepaki 'eni mo e palani

'I he taimi 'oku tau muimui ai ki he ngaahi fekau 'a e 'Eikí pea mo e fale 'i mei He'ene kau takí kau ki he nofomalí, te tau lava 'o ui kiate Ia ke tāpuekina kitautolu 'i he ngaahi me'a kehe kotoa pē.



'o e ongoongolelei ki he mo'ui ma'a fakasekisuale kimu'a he malí, 'i he nofomalí, mo hono 'ohake 'o ha fānaú. 'Oku totonu ke ako'i 'e he kau taki lakanga fakataula'eikí 'a e mātu'ā ke ta'ofi e founa ko 'ení, pea 'oku totonu ke muimui e kakai kei talavou' 'i he sipinga 'a e 'Eikí ke mali 'i he tempale mā'oni'oni kae 'ikai tatali ke toki fai hano totongi 'o e fefine malí.

'Oku 'i ai mo ha ngaahi 'ulungāanga fakafonua pe ngaahi tukufakaholo 'o e malí mo e putú 'e lava ke fepaki mo e tu'unga mo'ui 'o e ongoongolelei. 'Oku ou kole atu ke 'oua na'a fai ha palani ke fai ha mali mo ha putu 'e tupu ai ha'o mo'ua 'o fu'u tōtu'a. Faka'ehi'ehi mei he folau ki ha ngaahi feitu'u mama'ó mo e ngaahi kātoanga 'e fu'u fakamolé. 'E hanga 'e he mo'ua 'oku fu'u lahi 'o fakavaivai'i pe ta'ofi ai ho'o malava ke totongi vahehongofulú, 'alu ki he tempalé, pea mo hono 'ave ho'o fānaú ke ngāue fakafaifekau. Fokotu'u ha palani te ne fakamālohia—kae 'ikai fakavaivai'i—ho'o mālohi 'i he Siasí 'i he kaha'ú.

Ko e Mahu'inga 'o e Malí

'Oku tau mo'ui 'i ha māmani faiangahala. 'I he'eku lea 'aki 'ení, 'oku ou tomu'a fakakaukau ki he loto fakapoó, 'a ia 'oku fa'a hoko 'i he ngaahi feke'ike'i fakamatakali mo fakafonua 'i 'Afilika mo e ngaahi feitu'u kehe. Na'e toe fekau mai 'e he 'Otuá ke 'oua na'a tau to'o e koloa 'a e kakai 'aki hono kaiha'asi pe 'i ha founa kākā. Ko ha angahala fakalilifu 'e taha ko hono maumau'i e fono ke "'Oua na'a ke tonu" ('Ekesōtosi 20:14) pea mo e ngaahi fono kotoa pē kuo fakahā 'e he 'Otuá 'oku fekau-'aki mo e ngaahi mālohi ma'ongo'onga 'o e fakatupú—na'e 'omi koe'uhí ko 'Ene ngaahi taumu'ā—'oku totonu ke toki faka'aonga'i pē ia 'i he ha'i 'o e malí. Ko e faiangahala ke fakahoko ha fa'ahinga feohi fakasekisuale 'i tu'a he nofomalí.

'Oku tau mo'ui 'i ha kuonga kuo hoko pē 'a e malí ia ko ha me'a pē ke fili ki ai, kae 'ikai ko ha me'a 'oku fie ma'u ke fakahoko. Hangē ko 'ení, ko e peseti 'e 40 'o e fānau kotoa 'oku fā'ele'i 'i he 'Iunaiteti Siteití ko e fā'ele'i tu'utāmaki kinautolu. 'Oku tokolahi ha kakai 'oku nau nonofo fakamali pē. Ko e fānau 'oku fā'ele'i mei he fa'ahinga feohi ko iá 'oku 'ikai ke nau ongo'i malu 'o tatau mo e mātu'a kuó na fefuakava'aki 'i he mali na'e tu'utu'uni 'e he

'Otuá ki he'etau 'uluaki ongomātu'a he Ngoue ko 'Itení.⁶

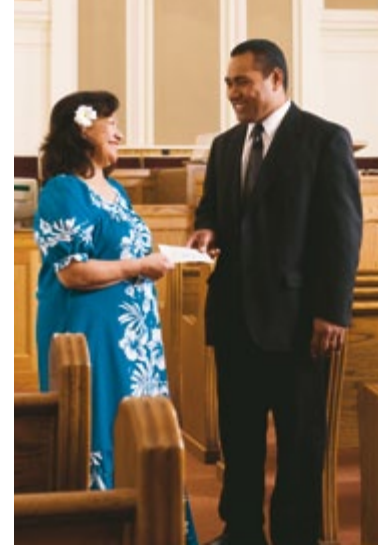
'Oku mahu'inga 'a e malí, ka 'i 'Afilika pea 'i ha ngaahi pule'anga kehe, kuo pau ke tau fehu'i, pe ko e fa'ahinga mali fēfē? 'Oku 'i ai e ngaahi mali totonu 'oku fakamafai'i ia 'e he laó, ka 'oku 'i ai mo e ngaahi mali kehekehe fakafonua pe fakamatakali 'oku lava ke fakahoko mo vete'i ta'e toe fai ha fa'ahinga ouau ki ai. Ko e tu'unga mo'ui 'a e 'Eikí—'oku fakahoko ia fakatautu ki he ngaahi fie ma'u 'oku tau fai 'i hono sila'i ha mali 'i he tempalé—ko ha mali 'oku tu'uloa 'o ka pehē 'a e ngaahi lao 'a e tangatá.

'Oku ou toe fakapapau'i atu e na'ina'i kuo 'oatu 'e he kau taki 'o e Siasí ki he husepānití mo e uai'fi ke 'oua na'a na nofo mavahevahe 'o fu'u fuoloa, hangē ko ha ngāue 'i ha fonua muli pe feitu'u 'oku mama'ó. 'Oku fa'a lahi e hoko ha angahala mamafa 'i he fa'ahinga nofo mavahevahe ko 'ení. 'Oku fa'a hoko hano maumau'i 'o e ngaahi fuakava ta'engatá 'i he nofo mavahevahé, pea tupu ai e loto-mamahi mo mole e ngaahi tāpuaki. Na'e folofola mai 'a e 'Eikí 'i ha fakahā fakaeonopōni, "Ke ke 'ofa 'i ho uai'fi 'aki ho lotó kotoa, pea pikitai kiate ia kae 'ikai ki ha toe taha kehe" (T&F 42:22). 'I he'etau muimui ki he ngaahi fekau 'a e 'Eikí pea mo e enginaki Hono kau takí kau ki he nofomalí, te tau lava ai ke ui kiate Ia ke tāpuekina kinautolu 'i he ngaahi me'a kehe kotoa pē.

Ko e Ngaahi Tāpuaki 'o e Vahehongofulú

Ko e vahehongofulú ko ha fekau ia 'oku 'i ai hono tala'ofa. 'Oku fakapapau'i mai 'e he Fakamo'uí 'a e ngaahi lea 'a Malakái, 'a ia 'okú ne tala'ofa kiate kinautolu 'oku 'omi 'enau vahehongofulú ki he tuku'anga koloá pea 'e hanga leva 'e he 'Eikí 'o "fakaava . . . 'a e ngaahi matapā 'o e langí, peá u lilingi hifo [kiate kinautolu] ha tāpuaki, 'e 'ikai ha potu 'e fa'a hao ia ki ai." 'Oku fakatu'asino mo fakalaumālie e ngaahi tāpuaki ne tala'ofa maí. 'Oku tala'ofa e 'Eikí ki he kau totongi vahehongofulú te Ne "valoki'i 'a e fai faka'auhá" pea 'e "ui 'a kimoutolu 'e he ngaahi pule'anga kotoa pē ko e monū'ia: he te mou hoko ko e fonua faka'ofa'ofa" (Malakai 3:10–12; vakai foki, 3 Nifai 24:10–12).

'Oku ou tui 'oku kaungatonu e ngaahi tala'ofa ko 'ení ki he ngaahi pule'anga 'oku tau nofo aí. 'I he taimi 'oku 'ikai totongi ai 'e



'Oku ou tui ko e taimi 'e tokolahi ai ha kau tangata'i fonua 'oku nau faivelenga 'i hono totongi totonu 'o e vahehongofulú, te nau 'ohifo ai e ngaahi tāpuaki 'o e langí ki honau pule'angá kotoa.



*Ka 'i he taimi
ní 'oku mālohi
e ngaahi senitā
fakasiteiki 'o e
Siasí, pea 'oku
mau fale'i e
kāingalotú ke nau
nofo 'o langa hake
'a e Siasí 'i honau
fonua tupu'angá.
'Oku mau pou-
pou'i e me'á ni
'aki hono langa e
ngaahi temipalé
he feitu'u kotoa 'i
māmani.*

he kakai 'a e 'Otuá 'enau vahehongofulú mo e ngaahi foakí, 'e fakamala'ia'i 'e he 'Otuá 'a e "pule'angá kotoa" (Malakai 3:9). Pea 'oku pehē pē 'eku tui ko e taimi 'e tokolahi ai ha kau tangata'i fonua 'i ha pule'anga te nau faitotonu 'i hono totongi e vahehongofulú, 'oku nau 'ohifo ai e ngaahi tāpuaki 'o e langí ki honau pule'angá kotoa. 'Oku ako'i 'e he Tohi Tapú ko e "me'a si'i fakatupú 'okú ne fakatupu 'a e takaongá kotoa" (Kalētia 5:9; vakai foki, Mātiu 13:33) pea 'oku "hiki hake 'e he mā'oni'oní 'a e pule'angá" (Lea Fakatātā 14:34). 'E lava ke 'ohifo e tāpuaki ko 'eni 'oku fu'u fie ma'ú 'i hono totongi totonu e vahehongofulú.

'Oku 'omai foki ki he tokotaha fakafo'ituitui 'oku totongi vahehongofulú ha tāpuaki fakalaumālie mo fakatu'asino makehe. Lolotonga e Tau Lahi Hono II 'a Māmani na'e tauhi 'e he'eku fa'ē uitoú 'ene fānau kei iiki 'e toko tolú mei he'ene ki'i vāhenga si'isi'i fakafaiakó. 'I he taimi ne u fakatokanga'i ai 'oku 'ikai ke mau ma'u e ngaahi me'a iiki na'e fie ma'ú koe'uhí ko e 'ikai ke fe'unga 'emau pa'angá, na'á ku 'eke ange ki he'eku fa'ē pe ko e hā e 'uhinga 'okú ne totongi ai ha konga lahi hono vāhengá ki he vahehongofulú. He 'ikai pē ke toe ngalo 'iate au 'ene talí: "Tāleni, mahalo pē 'e 'i ai e kakai te nau lava 'o mo'ui ta'e totongi vahehongofulu, ka he 'ikai ke tau tuku ia koe'uhí pē ko 'etau masivá. Kuo fili 'e he 'Eikí ke 'ave ho'o tamaí pea tuku pē au ke u 'ohake kimoutolu fānau. He 'ikai ke u lava ke fai ia ta'e ma' u ha ngaahi tāpuaki mei he 'Eikí, pea 'oku ou ma' u e ngaahi tāpuaki ko iá 'i hono totongi totonu e vahehongofulú. 'I he taimi 'oku ou totongi ai 'eku vahehongofulú, 'oku ou ma' u e tala'ofa 'a e 'Eikí te Ne tāpuekina kitautolu, pea kuo pau ke tau ma' u e ngaahi tāpuaki ko iá kapau 'oku tau loto ke tau mo'ui."

'I he'eku hoko ko ha tokotaha kuó u ma' u e ngaahi tāpuaki ko iá he kotoa 'eku mo'uí, 'oku ou fakamo'oni ai ki he lelei 'a hotau 'Otuá mo 'Ene tāpuaki lahi ki He'ene fānau 'oku totongi vahehongofulú.

Ko Hono Langa Hake 'o e Siasí

'I he'etau feinga ke fokotu'u e Siasí 'i 'Afiliká mo e ngaahi pule'anga kehé, kuo pau ke tau ma' u ha to'u tangata faivelenga 'e tolu mo e fā 'o ha ngaahi fāmili Siasí 'i hotau kau takimu'á mo e kāingalotú. 'Oku hanga 'e he hiki 'a e Kāingalotu faivelengá ki ha fonua

kehé 'o fakavaivai'i 'a e Siasí 'i honau fonua tupu'angá. Neongo 'oku 'ikai ke *ta'ofi* 'e he Siasí hono kāingalotú mei he fehikitaki holó ke toe lelei ange ai 'enau tu'unga mo'uí, ka ko e ta'u lahi 'eni 'a e 'ikai ke hanga 'e he Siasí 'o *poupou'i* ha fa'ahinga fehikitaki pehē.

'I he taimi kimu'a atú, na'e poupou'i 'a e Kāingalotú ke fakataha ki Saione 'i 'Amelika ke fokotu'u e Siasí pea langa ha ngaahi temipale ai. Ka 'i he taimi ní 'oku mālohi e ngaahi senitā fakasiteiki 'o e Siasí, pea 'oku mau fale'i e kāingalotú ke nau nofo 'o langa hake 'a e Siasí 'i honau fonua tupu'angá. 'Oku mau poupou'i e me'á ni 'aki hono langa e ngaahi temipalé he feitu'u kotoa 'i māmani.

'Oku 'ikai ke faingofua e muimui ki he founa 'a e 'Eikí. Na'e toutou fakatokanga mai e 'Eikí kiate kitautolu, 'o fakafou hangatonu mai He'ene kau tamaio'eikí, 'e fehi'anekina'i kitautolu 'e he māmaní 'i hono fai e ngaahi me'a 'i he founa 'oku kehe—'a ia ko e founa 'a e 'Eikí (vakai, Sione 15:19).

Ko e ongoongo 'oku lelei 'a e taimi ko ia 'oku tau fai ai e ngāue 'a e 'Eikí 'i he founa 'a e 'Eikí, 'oku fakapapau'i mai 'Ene ngaahi tāpuakí ke tokoni'i kitautolu. Na'á Ne folofola 'o pehē, "Te u mu'omu'a 'i homou 'aó. Te u 'i homou nima to'omata'ú pea 'i homou to'ohemá, pea 'e 'i homou lotó 'a hoku Laumālié, pea 'e takatakai 'a kimoutolu 'e he'eku kau 'āngeló, ke poupou'i hake 'a kimoutolu" (T&F 84:88).

Fe'ofa'akí

'Oku hounga kiate kitautolu 'a e ongoongo-lelei 'o Sīsū Kalaisi kuo toe fakafoki mai. 'Okú ne tala'ofa ko hai kitautolu. 'I he taimi 'oku mahino ai kiate kitautolu hotau vā fetu'utaki mo e 'Otuá, 'oku mahino leva kiate kitautolu hotau vā fetu'utaki mo e ní'ihí kehé. 'Oku kau heni hotau vā fetu'utaki mo hotau malí mo 'etau fānau—ko ha vā fetu'utaki ta'engata 'o kapau te tau tauhi e ngaahi fekaú mo fakahoko pea tauhi e ngaahi fuakava toputapu 'o e temipalé.

Ko e kakai tangata mo e hou'eiki fafine kotoa pē 'i he māmaní ko e fānau ia 'a e 'Otuá, ko e ngaahi tokoua mo e tuofāfine fakalaumālie, 'o tatau ai pē pe ko e hā honau lanú pe tangata'i fonuá. 'Oku 'ikai ke fai ha ofo 'i hono fekau'i kitautolu 'e he 'Alo Tofu Pē Taha 'o e 'Otuá ne Fakatupú ke tau fe'ofa'akí. Ko ha toki māmani makehe ia kapau 'e ma' u e 'ofa fakaketokouá mo e tokoni ta'e siokitá 'e he

matakali, pule'anga, fa'ahinga mo e lanu kotoa pē. He 'ikai hanga 'e he fa'ahinga 'ofa ko iá 'o to'o e faikehekehe 'o e fakakaukau mo e tō'ongá, ka te ne tataki kitautolu takitaha ke tukutaha 'etau tokangá ki he fengāue'aki fakataha mo hotau ngaahi kaungā'apí kae 'ikai fai ia 'i he taufehi'a pe fakafepaki kiate kinautolu.

'Oku ou fakapapau'i atu e fo'i mo'oni ma'ongo'onga 'oku 'ofa 'etau Tamai Hēvaní 'i He'ene fānaú hono kotoa. Ko ha fakakaukau matu'aki mālohi 'eni ke lava 'o mahino ki he fānaú 'a e 'ofa mo e feilaulau 'a 'enau mātu'a fakae-māmaní. Ko e 'ofá 'a e ivi mālohi taha 'i he māmaní. 'Oku ou lotua ke foaki 'e he mātu'a kotoa pē 'a e fa'ahinga sīpinga 'o e 'ofa te ne faka'ai'ai ai e to'u tangata kei tupu haké ke mahino e 'ofa 'a e 'Otuá kiate kinautolú pea mo e holi lahi 'a 'etau Tamai Hēvaní ke fai 'e He'ene fānau

kotoa 'i he māmaní 'a e ngaahi me'a 'oku fie ma'u ke ma'u ai e ngaahi tāpuaki mahu'inga taha 'o 'itānití.

'Oku tau ma'u 'Ene ongoongolelé, pea 'oku fie ma'u ke tau tauhi e ngaahi fekaú ke fiefia He'ene ngaahi tāpuaki mahu'inga tahá. 'Oku ou fakamo'oni ki he ngaahi me'á ni mo kolea e ngaahi tāpuaki 'a 'etau Tamai Hēvaní ke 'iate kimoutolu hono kotoa. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasí: Uilifooti Utalafi* (2004), 56.
2. *Ngaahi Akonaki: Uilifooti Utalafi*, 57.
3. *Ngaahi Akonaki: Uilifooti Utalafi*, 61.
4. Thomas S. Monson, "Ngaahi 'Api Fakalangi, Ngaahi Fāmilí Ta'engata," *Liahona*, Sune 2006, 67–68; *Ensign*, June 2006, 99–100.
5. Vakai, "Ko e Fāmilí: Ko ha Fanongonongo ki Māmaní," *Liahona*, Növ. 2010, 129.
6. Vakai, *Liahona*, Növ. 2010, 129.



*Ko ha toki mā-
mani makehe ia
kapau 'e ma'u e
'ofa fakaetokouá
mo e tokoni ta'e
siokitá 'e he mata-
kali, pule'anga,
fa'ahinga mo e
lanu kotoa pē.*



Faiko 'A'ahí

KO HONO MA'U
E MAHINO KI
HE MĀLOHI 'O E
NGĀUE TOKONI

'Oku fie ma'u 'e he'etau Tamai Hēvaní ke tau muimui 'i ha hala 'oku mā'olunga angé pea fakahaa 'i hotau tu'unga fakaākongá 'i he'etau tokanga fakamātoato ki He'ene fānaú.

Lolotonga e mo'ui fakamatelie 'a Kalaisí, na'á Ne tokoni'i e ni'ihí kehé. 'I he'etau faka'amu ke hoko ko 'Ene kau ākongá, kuo pau ke tau tafoki kiate Ia ko hotau fa'ifa'itaki'angá. Na'á Ne akonaki 'o pehē, "Ko e ngaahi ngāue 'a ia kuo mou mamata kuó u faí ke mou fai foki ia" (3 Nifai 27:21). 'Oku fonu e Fuakava Fo'ou he ngaahi sipinga 'o e ngāue tokoni 'a Kalaisí. Na'á Ne fakahā ki he fefine 'i Samēliá ko Ia 'a e Misaiá. Na'á Ne fakamo'ui e fa'ē 'i he fonu 'a Pitá. Na'á Ne toe fakamo'ui e 'ofefine 'o Sailosí pea 'oatu ia ki he'ene ongomātu'á pea mo Lasalosí ki hono ongo tuofāfine loto-mamahí. Pea a'u pē ki He'ene faingata'a'ia he kolosí, na'e hanga 'e he Fakamo'ui 'o ["fakahaa' 'Ene tokanga ki He'ene fa'eé, 'a ia na'e mahino 'e hoko ko

Fai 'e he Kau Palesiteni Lahi 'o e Fine'ofá



ha uitou pea 'e fie ma'u ha taha ke ne tokanga'i ia.]¹ Na'á Ne tautapa mei he kolosí kia Sione ke ne tauhi 'Ene fa'ee.

Na'e pehē 'e Suli B. Peki, ko e palesiteni lahi 'o e Fine'ofá: "I he Fine'ofá [mo e faiako 'a'ahí] 'oku tau ako ai ke hoko ko ha kau ākongā 'a Kalaisi. 'Oku tau ako ai 'a e me'a 'okú Ne finangalo ke tau akó, fakahoko ai 'a e me'a 'okú Ne finangalo ke tau faí pea tau hoko ai ko e kakai 'okú Ne finangalo ki aí."²

Ko Hono Ma'u e Mahino ki he Mālohi 'o e Ngāue Tokoni

Na'e hoko ma'u pē 'a e ngāue tokoní mo hono fakafiemālie'i e ni'ihī kehé ko e uho ia 'o e Fine'ofá. Na'e pehē 'e Sisitā Peki, "I he ngaahi ta'u ko iá, kuo ako e kau Fine'ofá mo e kau takí 'i he fo'i laka kotoa pē pea kuo fakalalakalaka 'enau malava ke tokanga'i e ni'ihī kehé. Kuo 'i ai ha ngaahi taimi kuo tukutaha ai e tokanga 'a e kau fafiné ki hono fakakakato e ngaahi 'a'ahí, ako'i e ngaahi lēsoni, pea tuku atu ha fanga ki'i tohi 'i he taimi 'oku nau afe ai he ngaahi 'api 'o e kau fafiné. Kuo tokoni e ngaahi ngāue ni ki he kau fafiné ke nau ako 'a e ngaahi sīpinga 'o e kau tauhi. Hangē pē ko e tokanga e kakai 'i he taimi 'o Mōsesē ke tauhi ha ngaahi lisi lōloa 'o e ngaahi laó, na'e 'i ai foki ha taimi ne hanga ai 'e he kau fafine 'o e Fine'ofá 'o fakamālohia ha ngaahi lao na'e tohi mo 'ikai ke tohi 'i he'enu holi ke mahino kiate kinautolu 'a e founga ke nau fefakamālohia'aki aí.

"Makatu'unga 'i he fu'u fie ma'u lahi ke tokoni'i mo fakahaofi e mo'ui 'a e kau fafiné mo honau ngaahi fāmilí he 'aho ní, 'oku finangalo 'a e Tamai Hēvaní ke tau muimui 'i ha hala 'oku mā'olunga angé mo tā ha sīpinga 'o hotau tu'unga fakaākongá 'aki 'etau tokanga mo'oni ki He'ene fānaú. Pea 'i hono fakakaukau'i 'o e taumu'a mahu'ingá ni, kuo ako'i ai ki he kau takí ke nau kole ke fai mai ha ngaahi lipooti kau ki he lelei fakalaumālie mo fakatu'asino 'o e kau fafiné mo honau ngaahi fāmilí mo e ngāue tokoni kuo faí. Kuo 'i ai 'eni e fatongia 'o e kau faiako 'a'ahí ke "'ilo'i mo 'ofa mo'oni 'i he fefine kotoa pē, tokoni'i ia ke fakamālohia 'ene tuí, pea mo fai ha tokoni."³

'Oku ako'i kitautolu 'e hotau hisitōlia 'o e Fine'ofá, *Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá*, mo e *Tohi Tu'utu'uni Fika 2: Ko Hono Pule 'i 'o e Siasí* ki he founga ke tau

muimui ai 'i ha tō'onga mo'ui tatau mo e Tamai Hēvaní 'o fakahaa'i ai hotau tu'unga fakaākongá:

- Lotua faka'aho 'a kinautolu 'okú ke faiako 'a'ahi ki aí mo honau fāmilí.
- Fekumi ki ha ue'i fakalaumālie ke 'ilo'i e ngaahi fie ma'u ho'o kau fafiné.
- 'A'ahi ma'u pē ki ho'o kau fafiné ke fakafiemālie'i mo fakamālohia kinautolu.
- Fetu'utaki ma'u pē ki ho'o kau fafiné 'aki ha'o 'a'ahi, telefoni, faitohi, 'i-meili, pōpoaki 'ave he telefoní, mo ha fanga ki'i ngāue anga'ofa faingofua.
- Talitali lelei ho'o kau fafiné 'i he lotú.
- Tokoni'i ho'o kau fafiné 'i he taimi 'oku nau puke aí pe 'i ai ha fie ma'u fakavavevave kehé.
- Ako'i e ongoongoleléi ki ho'o kau fafiné mei he folofolá pea mo e Pōpoaki 'a e Faiako 'A'ahí.
- Ue'i fakalaumālie ho'o kau fafiné 'aki hano tā ha sīpinga lelei.
- Lipooti e tu'unga fakatu'asino mo fakalaumālie ho'o kau fafiné ki ha taki 'o e Fine'ofá.⁴

Nofotaha e Tokangá 'i he Ngāue Tokoni

Ko e ongo to'ukupu kitautolu 'o e 'Eikí. 'Okú Ne fakafalala mai kiate kitautolu. Ko e lahi ange ko ia 'etau vakai ki hotau fatongia faiako 'a'ahí ko ha taha 'o e ngāue mahu'inga taha 'oku tau ma'ú, ko e lahi ange ai pē ia 'etau tokoni'i 'a kinautolu 'oku tau 'a'ahi ki aí.

1. Te tau fakahoko e ngaahi a'usia te ne fakaafe'i mai ai e Laumālie pea tokoni'i 'etau kau fafiné ke tupulaki 'i he tuí mo e anga mā'oni'oni fakatāutahá.
2. Te tau tokanga ange kiate kinautolu 'oku tau 'a'ahi ki aí mo tokoni'i ke nau fakamālohia honau 'apí mo e fāmilí.
3. Te tau fai ha ngāue 'i he taimi 'oku faingata'a'ia ai 'etau kau fafiné.

Ko ha sīpinga 'eni ne tā 'e Malia mo Kuletiseni —ko ha ongo faiako 'a'ahi na'e mahino kiate kinaua e mālohi 'o e ngāue tokoní. 'Oku tau lava ke vakai heni ki he faingamālie 'oku lava ke ma'u 'e he faiako 'a'ahí ke 'a'ahi fakataha pe mavahevahé. Te na lava pē 'o lau ko 'ena "tokoní" ia 'o tatau ai pē pe na'á na 'a'ahi fakataha mo fai ha pōpoaki pe 'ikai. Te na lava ke fai 'a e ngāue 'oku totonu ke



**KO HONO
A'USIA 'O E
ME'A FAKAOFÓ**

“I he’etau fakafe-
‘unga’i kitautolu ‘i
he’etau mo’ui tāú,
‘i he taimi ‘oku tau
feinga ai ‘i he tui mā-
lohi ke fakahoko e
ngaahi fatongia kuo
vahe mai kiate kitau-
tolú, ‘i he taimi ‘oku
tau fekumi ai ki he
tataki fakalaumālie
‘a e ‘Otua Māfimafí
‘i hono fuesia hotau
ngaahi fatongiá,
‘e lava ke tau lava’i
ai ha ngaahi me’a
mana.”

**Palesitani Thomas S.
Monson, ‘i he Ngaahi ‘Ofe-
fine ‘i Hoku Pule’angá: Ko
e Hisitōlia mo e Ngāue ‘a e
Fine’ofá (2011), 105.**

faí ‘o ‘ikai fakakouna’i.
Te na lava ke fekumi
fakamātoato, ma’u, pea
ngāue ‘i he fakahā faka-
tāutaha ke ‘ilo e founa
ke tali ai ha fie ma’u
fakalaumālie mo faka-
tu’asino ‘a e fefine taki-
taha ‘okú na ‘a’ahi ki aí.

Na’e teuteu atu ‘a
Lesieli ke fā’ele’i mai
‘ene fuofua pēpēe pea
na’e meimei tokoto pē
ia he konga lahi ‘o ‘ene
feitamá. Na’e lotu ‘a ‘ene ongo faiako ‘a’ahí
ke ma’u ha ue’i fakalaumālie ke ‘ilo’i e founa
lelei taha ke tokoni’i ai iá. Na’e nofo ofi atu pē
‘a Malia pea na’á ne lava ‘o tokoni kia Lesieli
‘i hono ‘apí he meimei ‘aho kotoa kimu’a pea
‘alu ki he ngāue. Na’e ‘i ai ha ‘aho ‘e taha na’á
ne fufulu ai e konga ‘o e falekaukáu; pea ‘i he
‘aho hokó na’á ne faka’osi ai hono fufulú. ‘I ha
‘aho ‘e taha na’á ne fakama’a ai e lotofalé, pea
‘i he ‘aho hono hokó na’á ne ngaohi ai ha kai
ho’atā ma’a Lesieli. Pea na’e hokohoko atu ‘ene
ngāue tokoní ‘i he’ene fai e foó, fakama’a e efú,
pe ha fa’ahinga me’a ne fie ma’u ‘e Lesieli.

Na’e fa’a telefoni atu ‘a Keletiseni ke faka-
fiefia ‘i ‘a Lesieli. ‘I he taimi ‘e ni’ihi na’á na
talanoa mo kakata. Na’e ‘a’ahi atu ‘a Keleti-
seni mo Malia ‘i ha ngaahi taimi kehe ki he
ve’e mohenga ‘o Lesieli ‘o vahevahe ‘ena
fakamo’oni, lau e folofolá, pe Pōpoaki Faiako
‘A’ahí. Na’e kei hokohoko atu pē ‘ena tokoní
hili e fā’ele ‘a Lesieli.

Na’e toe ngāue foki ‘a Malia mo Keletiseni
he taimi ko ‘ení mo e kau palesitenisi ‘o e
Fine’ofá ke fakafekau’aki ha ngaahi tokoni
kehe ‘e fie ma’u ‘e Lesieli mo hono fāmilí.
Na’e fealea’aki e kau palesitenisi ‘o e Fine’ofá
mo e pisopé pea mo e fakataha alélea ‘a e uōtí
koe’uhí ke lava e kau faiako faka’apí mo e
ni’ihi kehé ‘o fai ha tokoni lahi ange.

Na’e kamata ke toe lelei ange ‘a e ngāue
tokoní ‘i hono fakatupulaki ‘e he kau fafiné ni
e fe’ofa’akí mo ‘enau fevahevahe’aki e ngaahi
a’usia fakalaumālié. Te tau lava ‘i he’etau hoko
ko e kau faiako ‘a’ahí ke muimui ‘i he sipinga
mo e ngaahi tefito’i mo’oni tatau ‘o e ngāue
tokoní pea ma’u e ngaahi tāpuaki tatau.



Ngāue Tokoni ‘o Hangē ko Kalaisí

Na’e pehē ‘e Sisitā Peki, “‘I he’etau hoko
ko e kau ākongā fai mateaki ‘o e Fakamo’uí,
‘oku tau fakalalakaka ai ‘i he’etau malava
ke fai ha ngaahi me’a na’á Ne mei fai ka-
pau na’á Ne ‘i heni. ‘Oku mahu’inga kiate
Ia ‘etau tokangá, pea te tau feinga leva ke
tokanga taha ki hotau ngaahi tokouá kae
‘ikai ko hono fakakakato pē ‘o e ngaahi
me’a kuo hiki ke faí. ‘Oku fakafuofua’i lelei
ange ‘a e ngāue mo’oni ‘i he lahi ‘o ‘etau
‘ofá kae ‘ikai ko e haohaoa ‘o e fakamatala
fakasitetisitiká.”⁵

‘I he’etau hoko ko e kau faiako ‘a’ahí, te
tau ‘ilo ‘oku tau lavame’a ‘i he’etau ngāue
tokoní ‘i he taimi ‘oku talamai mai ‘e he’e-
tau kau fafiné: “Oku tokoni ‘eku kau faiako
‘a’ahí ke u tupulaki fakalaumālie. ‘Oku ou
‘ilo’i ‘oku tokanga mo’oni mai ‘eku faiako
‘a’ahí kiate au mo hoku fāmilí kapau ‘e ‘i ai
ha’aku palopalema, ‘oku ou ‘ilo’i te na tokoni
mai.” ‘I ho’o hoko ko e faiako ‘a’ahí, ‘o mui-
mui ko ia ‘i ha founa lelei ange ‘i ho’o hoko
ko e faiako ‘a’ahí, ‘oku tau kau ai ki he ngāue
fakafo ‘a e ‘Eiki ke fakahoko e ngaahi tau-
mu’a ‘o e Fine’ofá ke fakatupulaki e tuí mo e
anga mā’oni’oni fakatāutahá, fakamālohia e
ngaahi fāmilí mo e ‘apí, pea tokoni’i ‘a kinau-
tolu ‘oku faingata’a’iá. ■

MA’U’ANGA FAKAMATALÁ

1. *Ngaahi ‘Ofe’fine ‘i Hoku Pule’angá: Ko e Hisitōlia mo e Ngāue ‘a e Fine’ofá (2011), 3.*
2. *Ngaahi ‘Ofe’fine ‘i Hoku Pule’angá 7.*
3. Julie B. Beck, “Me’a ‘Oku Ou Faka’amu ke Mahino ki Hoku Makapuna Fefiné (mo e Makapuna Tangatá) Fekau’aki mo e Fine’ofá,” *Liahona*, Nōv. 2011, 112.
4. Vakai, *Ngaahi ‘Ofe’fine ‘i Hoku Pule’angá 141.*
5. *Liahona*, Nōv. 2011, 112–13.

KUO FAKAMĀLOHIA FĒFĒ E FAIAKO ‘Ā‘ĀHÍ?

‘O’ku ‘oatu heni ha fakamatala nounou ki he ngaahi liliu ki he polokalama faiako ‘a‘āhí. ‘Oku mau pou pou‘i e kau taki ‘o e Fine‘ofá mo e kau faiako ‘a‘āhí ke lau e vahe 9 ‘o e *Tohi Tu‘utu‘uni Fika 2: Ko Hono Pule‘i ‘o e Siasí* ke toe vakai‘i e ngaahi fakaikiiki pau ki he ngaahi liliu ko ‘ení. ‘Oku mau toe pou pou‘i atu ke mou lau e vahe 7 ‘o e *Ngaahi ‘Ofefine ‘i Hoku Pule‘angá: Ko e Hisitōlia mo e Ngāue ‘a e Fine‘ofá* ke ma‘u ha vīsone, fakakaukau, mo e mahino ki he mālohi ‘o e ngāue tokoní pea mo hono fatongia mahu‘inga ‘i he faiako ‘a‘āhí. (‘E lava ke ma‘u lōua e ongo tohí ni ‘i he ‘initaneti he LDS.org.)

KO HONO VAHE ‘O HA KAU FAIAKO ‘Ā‘ĀHÍ

1. ‘Oku ‘ikai ko e palesitení pē ka ko e kau palesitenisí ‘o e Fine‘ofá, ‘oku nau tokanga‘i e faiako ‘a‘āhí.	(Vakai, <i>Tohi Tu‘utu‘uni Fika 2, 9.2.2.</i>)
2. ‘I he taimi ‘oku ‘oatu ai ‘e he taki ‘o e Fine‘ofá ha fatongia faiako ‘a‘āhí, ‘oku tokoní‘i ‘e he takí ke mahino ki he fefiné ko ha fatongia mahu‘inga fakalaumālie ‘a e faiako ‘a‘āhí ke fakahoko.	(Vakai, <i>Tohi Tu‘utu‘uni Fika 2, 9.5; 9.5.1.</i>)
3. ‘Oku hokohoko fakahoko ‘e he kau palesitenisí ‘o e Fine‘ofá ha ako ma‘á e kau faiako ‘a‘āhí ki he founga ‘e toe lelei ange ai ‘enau tokoni ki he ní‘ihi ‘oku nau ‘a‘āhí ki aí. ‘E lava ke fakahoko e akó ‘i he Fine‘ofá he ‘uluaki Sāpate ‘o e māhiná pe ‘i ha fakataha‘anga kehe ‘a e Fine‘ofá.	(Vakai, <i>Tohi Tu‘utu‘uni Fika 2, 9.5.</i>)

FEALEA‘AKI MO E NÍ‘IHI KEHÉ

1. ‘Oku fakataha ma‘u pē ‘a e kau palesitenisí ‘o e Fine‘ofá mo e kau faiako ‘a‘āhí ke alea‘i e tu‘unga fakalaumālie mo fakatu‘asino ‘o kinautolu ‘oku faingata‘a‘iá pea fokotu‘u ha palani ke tokoní‘i kinautolu. ‘E lava ke tokoní e kau faiako ‘a‘āhí ki he kau palesitenisí ‘o e Fine‘ofá ‘i hono fakafekau‘aki e tokoni fakataimi pe ngaahi tokoni taimi lōloa ma‘á e kau fafine faingata‘a‘iá.	Vakai, <i>Tohi Tu‘utu‘uni Fika 2, 9.5; 9.5.1; 9.5.4.</i>
2. ‘Oku fealēlea‘aki fakataha ma‘u pē ‘a e kau palesitenisí Fine‘ofá ke alea‘i e tu‘unga fakalaumālie mo fakatu‘asino ‘o kinautolu ‘oku faingata‘a‘iá.	(Vakai, <i>Tohi Tu‘utu‘uni Fika 2, 9.3.2; 9.5.4.</i>)
3. ‘Oku vahevahe ‘e he palesiteni ‘o e Fine‘ofá ‘i he ngaahi fakataha‘anga alēlea fakauooti pe fakakoló ‘a e fakamatala totonu meí he ngaahi lipooti faiako ‘a‘āhí koe‘uhí ke lava e kau taki ‘o e uōtí pe koló ‘o fealea‘aki fakataha ki he founga ke tokoní‘i ai ‘a kinautolu ‘oku ‘i ai ‘enau ngaahi fie ma‘u fakalaumālie mo fakatu‘asinó.	Vakai, <i>Tohi Tu‘utu‘uni Fika 2, 4.5.1; 5.1.2; 6.2.2.</i>
4. ‘E lava ke fakaafe‘i ‘e he pīsopé pe palesiteni fakakoló ‘a e palesiteni ‘o e Fine‘ofá ki he fakataha kōmiti pule ‘o e lakanga fakataula‘eikí (KPT) ‘i he uōtí pe koló ‘o ka fie ma‘u ke fakafekau‘aki e ngaahi ngāue ‘i he faiako faka‘apí mo e faiako ‘a‘āhí.	(Vakai, <i>Tohi Tu‘utu‘uni Fika 2, 9.3.1.</i>)
5. ‘Oku fakataha ma‘u pē ‘a e kau palesitenisí ‘o e Fine‘ofá pea mo e taki ‘o e kau tāutaha kei talavou‘i ke fakapapau‘i ‘oku lava ‘e he ngaahi ngāue ‘i he faiako ‘a‘āhí ‘o feau e ngaahi fie ma‘u ‘a e kau tāutaha kei talavou‘i.	(Vakai, <i>Tohi Tu‘utu‘uni Fika 2, 9.7.2; 16.3.3.</i>)

FOKOTU'UTU'U MO HONO TOKANGA'I 'O E FAIAKO 'A'AHÍ

<p>1. 'Oku fealea'aki mo fakakaukau'i 'e he pīsopé pe palesiteni fakakoló mo e kau palesiteni 'o e Fine'ofá 'i he fa'a lotu e ngaahi fie ma'u fakalotofonuá ke 'ilo'i e anga hono fokotu'utu'u 'o e faiako 'a'ahí. ('Oku 'ikai totonu ke fokotu'utu'u e hou'eiki fafiné ki ha ngaahi kulupu 'e fakataumu'a ki he faiako 'a'ahí he ko 'enau ngāue ki he ngaahi fie ma'u fakafo'ituituí.) 'Oku fakangofua 'e he pīsopé pe palesiteni fakakoló 'a e ngāue takitaha.</p>	<p>Vakai, <i>Tohi Tu'utu'uni Fika 2</i>, 9.5.2.</p>
<p>2. 'Oku vahe 'e he kau palesiteni' e kau fafiné 'o tautau toko ua, kapau 'e malava. 'Oku 'oatu 'i he <i>Tohi Tu'utu'uni Fika 2</i> ha ngaahi me'a kehe ke fili mei ai ke feau 'aki e ngaahi fie ma'u fakalotofonuá. 'Oku fealea'aki e kau palesiteni' mo e pīsopé pe palesiteni fakakoló kau ki hano faka'aonga'i e ngaahi founga ko 'ení:</p> <p>a. Ko hono vahe fakataimi ha kau faiako faka'api pe kau faiako 'a'ahi pē ki ha ngaahi fāmilli pau. Pe ko e fetongitongi e kau takí he māhina kotoa 'i he 'a'ahi ki he kau faiako faka'api mo e faiako 'a'ahí.</p> <p>e. 'I hano fakangofua 'e he palesiteni fakamisioná, 'e lava ke kole ki he kau faifekau fefine taimi kakató ke tokoni 'i he faiako 'a'ahí 'i ha tu'unga fakangatangata pē.</p>	<p>Vakai, <i>Tohi Tu'utu'uni Fika 2</i>, 9.5.2; 9.5.3.</p>
<p>3. Ko e faiako 'a'ahí 'oku 'ikai ko ha 'a'ahi fakamāhina pē; ka ko ha ngāue tokoni. Ke tokanga'i mo fakamālohia e hou'eiki fafiné 'i he 'enau ngaahi fie ma'u fakafo'ituituí, pea 'oku fetu'utaki ma'u pē 'a e kau faiako 'a'ahí kiate kinautolu 'i he 'enau 'a'ahí, telefóni, 'i-meili, faitohí, pe 'i ha ngaahi founga kehe.</p> <p>'Oku fakamu'omu'a makehe 'e he kau takí 'a e hou'eiki fafine ko 'ení ke fakapapau'i 'oku tokanga'i kinautolu: kau fafine 'oku hiki mai ki he Fine'ofá mei he Kau Finemuí, kau fafine tāutahá, kau mēmipa fo'ou, toki papi ului maí, kakai fefine toki mali fo'ou, kau fafine māmālohí, pea mo kinautolu 'oku 'i ai ha'anau fie ma'u makehé.</p>	<p>Vakai, <i>Tohi Tu'utu'uni Fika 2</i>, 9.5.1; 9.5.2.</p>

KO HONO LIPOOTI 'O E FAIAKO 'A'AHÍ

<p>1. 'Oku kole ki he kau faiako 'a'ahí ke lipooti mai ha ngaahi fie ma'u makehe mo e ngaahi tokoni na'e fai kiate kinautolú—'i hono fakalea 'e tahá, ko 'enau ngāue tokoní. Lau 'a e ngāue tokoní kae 'ikai ko e 'a'ahí pē.</p>	<p>Vakai, <i>Tohi Tu'utu'uni Fika 2</i>, 9.5.4.</p>
<p>2. 'Oku 'ave 'e he palesiteni 'o e Fine'ofá ha lipooti fakamāhina 'o e faiako 'a'ahí ki he pīsopé pe palesiteni fakakoló. 'Oku kau 'i he lipooti ko 'ení 'a e ngaahi fie ma'u makehe mo e ngāue tokoni na'e fai 'e he kau faiako 'a'ahí mo ha lisi 'o e kau fafine na'e 'ikai ke fai ki ai ha 'a'ahí.</p>	<p>Vakai, <i>Tohi Tu'utu'uni Fika 2</i>, 9.5.4.</p>

NGAAHI 'OFEFINE *'i Hoku Pule'angá*

Ko Hono Fakahoko ha Liliu

Ihe talamu'aki 'o e *Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá*: Ko e *Hisitōlia mo e Ngāue 'a e Fine'ofá*, 'oku pou pou 'i 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakí 'a e kau laukongá "ke mou ako 'a e tohí ni pea tuku ke hanga 'e hono ngaahi mo'oni ta'efakangatatá mo e ngaahi sīpinga fakalaumālié 'o tākiekina ho'omou mo'uí."¹ Ko e ngaahi fakamo'oni 'eni 'a e ni'ihi 'o e kau tangata mo fafine na'e hanga 'e he tohi ko 'eni na'e ue'i fakalaumālié 'o fakahoko ha liliu kiate kinautolu:

"'Oku 'i ai ha laumālie mo'oni 'i he tohí ni 'oku lava ke 'ilo'i. 'Oku ou ongo'i mo'oni 'ene liliu hoku lotó."—Seli Petakinoli

"Kuo ue'i fakalaumālie au 'i hono lau e *Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá* ke hoko ko ha husepāniti mo ha tamai mo'ui mateaki mo faivelenga ange 'i hono tauhi 'eku ngaahi fuakavá."

—'Ēlone Uesi

"I he'eku lau fekau'aki mo e kau fafine 'o e Fine'ofá 'i he *Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá*, na'a nau hoko ko e kakai mo'oni kiate au pea u ongo'i 'enau tuí. Na'a nau

'ilo 'i ko e taimi 'oku tau tokoni'i e ni'ihi kehé 'i he 'ofa haohaoa 'a Kalaisí, 'oku tau hoko leva ko ha kakai 'oku finangalo e 'Eikí ke tau a'usiá. Ko e taumu'a ia 'o e Fine'ofá, pea 'oku 'aonga ia ki he taha kotoa pē—tāutaha pe mali, talavou pe motu'a. 'Oku 'aonga foki ia kiate au." —Katalina Kēnoni

"Kuó u nofo 'i Silei, 'Āsenitina, Palāsila, mo e 'Iunaiteti Siteití, ka ko fē pē ha feitu'u te u 'i ai, 'oku ou 'ilo ko ha kongau 'o ha kau fafine faka'ofa'ofa—ko ha tukufakaholo 'o ha hou'eiki fafine mālohi mo angatonu." —Ma'ata Palavo

"I he'eku ngāue ki he *Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá* ko ha tokotaha fokotu'utu'u 'o e fakatātaá, ne hoko ia ko ha a'usia faka'ofa mo makehe. 'I he'ema'u 'uluaki fakataha mo Sisitā Suli B. Peki, ko e palesiteni lahi 'o e Fine'ofá, na'a ne fakamo'oni mai kiate kinautolu 'oku 'omai e tohí 'i he fakahā mo e fakahinohino 'a e kau palōfita mo'uí. Pea mei he 'uluaki 'aho ko iá, na'e tatakí e me'a kotoa pē 'i he ma'u fakahā. Ko e taimi kotoa pe na'e lau 'e ha taha 'o kinautolu ha ngaahi peesi 'o e tohí, na'e ongo mo'oni kiate kinautolu 'a e Lau-mālié pea hoko ha liliu 'o toe lelei ange. Na'e hoko ia kiate au, pea ne u mātā 'ene hoko ki he kau 'ētítá, fokotu'utu'u e

fakatātaá, kau tā fakatātaá, ni'ihi 'oku nau fakatahataha'í, mo e kau ngāue faipulusi." —Teti Pitasoni

"Na'a ku fakatokanga 'i 'oku ou kau ki ha me'a 'oku lelei ange. 'I he'eku ma'u e mālohi mei he Fine'ofá, 'e lava foki ke u hoko ko ha tokotaha lelei ange." —Seneti 'Anitelū

"'E lava ke hoko e hisitōlia ko 'eni ko ha ma'u'anga tokoni mālohi ke ne tokoni'i e kakai tangata mo fafine 'i māmaní ke 'ilo'i e mahu'inga 'o e hou'eiki fafiné ko ha ngaahi 'ofefine 'o e 'Otuá pea mo honau fatongia mahu'inga 'i Hono pule'angá" —Sūsana Lofikuleni

"Na'a ku fakakaukau he taimi 'e taha 'oku totonu ke u hangē ko e taha kotoa pē. Ka 'i he taimi ni 'oku ou 'ilo'i 'oku kehekehe e ngaahi tūkungá, mālohi- ngá, mo e ngaahi vaivai'angá, ka 'oku mahu'inga 'a e fefine takitaha." —Níkola 'Elikisoni

"Na'e 'i ai ha ola makehe 'o e *Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá* 'i he'eku hoko ko ha pīsopé. 'Oku ou fakamo'oni ki he mālohi lahi 'oku ma'u 'i he taimi 'oku ngāue fakataha ai e Fine'ofá mo e lakanga fakataula- 'eikí." —Ma'ake Siteipolo ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. *Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá: Ko e Hisitōlia mo e Ngāue 'a e Fine'ofá* (2011), ix.





FIE MA'U 'O HA KAU FAKAHOKOHOKO FAKAMOTU'ALEA FAKAMĀMANI LAHI

Kuo laka hake 'i ha lekooti 'e 800 miliona kuo 'osi liliu fakakomipiuta, talu mei hono fakafe'iloaki 'o e fakahokohoko fakamotu'aleá 'i he FamilySearch he 2006. Ka 'oku te'eki ke 'osi e ngāu'é, pea 'oku fakatuutu hono fie ma'u ha kau fakahokohoko fakamotu'alea fakamāmani lahi.

Fai 'e Heather F. Christensen

Ngaahi Makasini 'a e Siasí

Ihe taimi na'e foki ai 'a Hilali Leimoni 'o 'Iutā, USA ki 'api hili 'ene ngāue fakafai-fekau, na'e toe ha ngaahi māhina si'i pea ne toe foki ki he akó. Na'á ne fie ma'u ha ngaahi founa ke faka'aonga'i lelei ki ai hono taimi, na'á ne kamata tokoni leva he fakahokohoko fakamotu'alea 'o e FamilySearch he 'intaneti. Na'á ne kamata fakahokohoko fakamotu'alea he lea faka-Pilitāniá ka na'e vave pē 'ene 'ilo'i 'oku 'i ai mo e ngaahi faingamālie ke fai ai e fakahokohoko fakamotu'aleá 'i he ngaahi lea fakafonua kehé—kau ai e lea



**'OKU FAINGOFUA
PĒ HONO FAKA-
'AONGA'I E
FAMILYSEARCH**

Na'e fakaafe'i 'a Makenisī ta'u 15 mo e toenga e to'u tupu 'o e Siteiki Koli 'Ingilanī 'e he'ene kau palesitenisī fakasiteikī ke fakahokohoko fakamotu'alea ha hingoa 'e 200. 'Oku pehē 'e Makenisī, "Na'e hiki mei he hingoa 'e uangea' ki he 2,000!" 'Oku fu'u faingofua pea vave 'a e fakahokohoko fakamotu'alea. 'Oku 'i ai pē e ngaahi tokoni he komipiutā ke mahino kiate koe 'a e ngaahi hingoá mo e feitu'ú. Ne u vahevahe 'eku 'ilo kau ki he fakahokohoko fakamotu'alea mo hoku fāmilī mo e kaungāme'á 'aki hono faka'alī'ali kiate kinautolu e founga ke fokotu'u ai ha'anau 'akaunī mo fakahaa'i ange 'ene faingofuá mo e fakafiefiá."



faka-Potukalī, 'a e lea fakafonua ko ia na'á ne ako he'ene ngāue fakafaifekaú.

'Oku pehē 'e Hilalī, "Koe'uhí he na'á ku ngāue fakafaifekau 'i Potukali, na'á ku tokanga ki he ngaahi fokotu'utu'u ngāue 'o e fakahokohoko fakamotu'alea na'e lisi ma'a Palāsila mo Potukalī. Na'e fakautuutu 'eku tokangá 'i he'eku sio ki ha ngāue mei Setu-pale 'i Potukalī, he ko e taha ia 'o e feitu'u na'á ku ngāue aí.

Ko Hilalī ko ha taha 'o e kau ngāue tokoni 'oku tokoni ke feau e fie ma'u fakahokohoko fakamotu'alea 'a e FamilySearch 'oku fakautuutu 'ene tupú 'i ha ngaahi lea fakafonua kehe mei he lea faka-Pilitāniá. Pea hangē ko e kau ngāue tokoni 'oku lolotonga ngāue 'e toko 127,000 kehé, 'oku taípe'i 'e Hilalī e ngaahi hingoa mo e ngaahi me'a na'e hoko kiate kinautolu kuo mālōlō koe'uhí ke lava e kāingalotú 'o ma'u e fakamatala 'oku nau fekumi ki aí ke fakakakato e ngāue ouau fakatemipale ki he'enau ngaahi kuí.

Ko e hā e Fakahokohoko Fakamotu'aleá?

Ko e fakahokohoko fakamotu'alea 'i he FamilySearch ko ha founga ngāue ki hono lau e ngaahi fakamatala kuo fakahū ki he komipiutā—hangē ko e tohi kakaí, lekooti 'o e malí pe maté, ngaahi tohituku, mo e ngaahi lekooti fakasiasi—pea taípe'i e fakamatala 'oku 'i aí ki ha uepisaiti 'e lava fai ai ha fakatotoló. 'Oku hanga 'e he kau ngāue tokoni 'i he fakahokohoko fakamotu'alea 'o fakafaingofua'i e fekumi 'a e kau mēmipá mo e kau fakatotolo kehe 'o e hisitōlia fakafāmilī

ki hono ma'u e fakamatala ki he'enau ngaahi kuí 'i he 'Initanetī.

'Oku hanga 'e he fakahokohoko fakamotu'alea 'o 'ai ke faingofua mo fakafiemālie e ngāue ki he hisitōlia fakafāmilī. Na'e pehē 'e Siosefa Sipatakasi ko ha tokotaha fakahokohoko fakamotu'alea mei Hungali, "I he kuohilī, kapau na'á ke fekumi ki ho kāingá, te ke nofo 'o takai e ngaahi maikolofilimī (microfilm). 'I he taimi te ke ma'u ai e mēmipa 'o e fāmilī na'á ke kumi ki aí, mahalo te ke lava ke 'ilo ai mo ha ngaahi hingoa 'oku nau fekau'aki. Ko ia ai te ke toe toutou takai'i ai e filimī."

'Oku hokohoko atu he ngaahi 'ahó ni hono tānaki 'e he FamilySearch 'a e ngaahi lekooti fakahisitōlia mei he ngaahi pule'anga mo e kau tauhi lekooti mei he tapa kehekehe 'o māmani. Ka 'oku 'ikai 'eni ke toe 'ai e ngaahi lekōtī he filimī pea fakafaingofua'i hono ma'u ia 'e he kau fakatotoló, ka 'oku hanga 'e he kau ngāue 'i he FamilySearch 'o fakahū kinautolu ki he polokalama fakahokohoko fakamotu'alea. 'Oku ma'u hake leva 'e he kau ngāue tokonī 'a e ngaahi 'imisí mei he'enau komipiutā pea taípe'i e fakamatalá 'o hangē ko ia 'oku nau sio ki aí. 'I he founga ni 'oku fakakomipiuta'i ai e fakamatalá pea lava ke ma'u ia 'i hono kumi 'i he FamilySearch .org lolotonga ia 'oku nofo fiemālie pē e kau fakatotoló 'i honau 'apí.

Ko e hā e Tu'unga 'oku A'u ki ai e Fakahokohoko Fakamotu'aleá?

Talu mei hono fakafe'iloaki mai 'o e fakahokohoko fakamotu'alea 'i he FamilySearch

MA'U HA TAIMI KI HE HISITŌLIA FAKAFĀMILĪ

Oku tokolahi ha kakai 'oku hangē 'oku 'ikai ma'u ha'anau taimi ke ngāue 'i he hisitōlia fakafāmilī. Na'e 'ilo 'e Soni Siu Sīlati 'o 'Iutā, USA ha founa te ne lava ai 'o fai e fakahokohoko fakamotu'aleá. 'Oku pehē 'e Sisitā Sikilati, "Oku ou sai'ia he fakahokohoko fakamotu'aleá! 'I he taimi 'oku ou 'eve'eva ai mo hoku husepānitī, 'oku ou fakahū mai mei he 'initaneti ha ngaahi lekooti ki he'eku komipiuta to'oto'ó, 'o 'ikai fie ma'u ke u ngāue he 'initaneti lolotonga 'eku 'i he kaá. 'I he taimi 'okú ma'a'u ki he feitu'u 'okú ma'alu ki aí, 'oku ou toe hū ki he 'initaneti 'o fakahū kakato atu e 'ū lekōtī pea toe fakahū mai mo ha toe ngaahi lekooti ki 'i he'ema foki ki 'apí. 'Oku ou faka'aonga'i e taimi kotoa pē 'oku ou lavá ke fai e fakahokohoko fakamotu'aleá pea 'oku ou 'ilo 'oku lelei e ngaahi fononga me'alele ko 'eni kiate au."

he 2006, kuo fakahoko 'e he kau ngāue tokoni he fakahokohoko fakamotu'aleá ha fakalalakala matu'aki mahu'inga—'o hiki ha meimei lekooti 'e 800 miliona. Ka 'oku te'eki ai ke vave ke 'osi e ngāue ke faí. 'Oku 'i ai ha lekooti ia 'e 150 piliona 'oku tauhi mo malu'i he ngaahi filimi 'i he Granite Mountain Records Vault 'i Sōleki Sití—pea 'oku toe lahi ange mo e ngaahi lekooti 'oku tānaki atu ma'u peé. 'Oku 'i he ngaahi lekooti ko 'eni ha fakamatala ki ha kakai e laupiliona mei ha fonua 'e 100 'oku kau ai ha ngaahi lea fakafonua 'e 170 tupu.

'Oku a'usia 'e Lopeti Mekinusikī, ko ha faifekau ngāue tokoni 'a e Siasí pea ko ha tokotaha fakahokohoko fakamotu'alea lolotonga ia mei Pōlani, 'a e fie ma'u lahi ko ia 'o ha kau ngāue tokoni tokolahi ange 'i he ngaahi lea fakafonua kehe mei he lea faka-Pilitāniá. 'Okú ne fakamatala 'o pehē, "Koe'uhí ko hono vahevahe e fonuá mei he 1772 ki he 1918, na'e tauhi e ngaahi lekooti 'a Pōlaní 'i ha lea fakafonua 'e fā: lea faka-Lūsia, Siamane, Latina, mo e faka-Pōlani." Koe'uhí ko e lahi taha e kau fakahokohoko fakamotu'alea 'i Pōlaní 'oku nau lea faka-Pōlani, ne kamata 'enau fakahokohoko fakamotu'aleá 'i he ngaahi lekooti faka-Pōlaní. Pea 'oku kei toe ai e ngāue ia ke fai ki he ngaahi lekooti faka-Lūsia, Siamané, mo e faka-Latiná. Ka 'i he tokoni 'a e kau ngāue tokoni fakaemāmani lahi kuo nau poto he ngaahi lea fakafonua kehé, 'oku lava ai 'e he kau fakatotolo 'i he hisitōlia

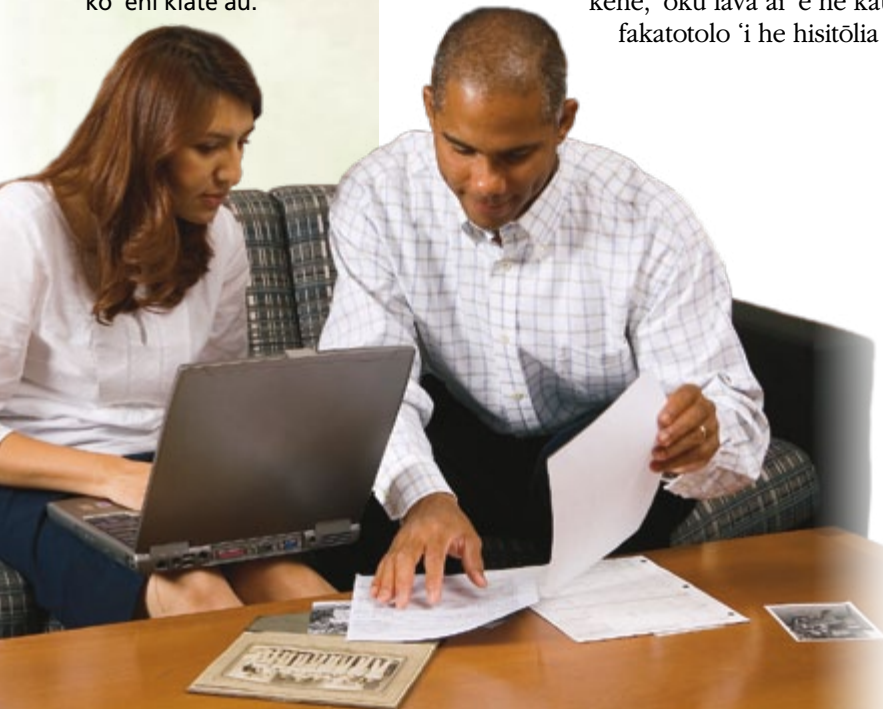
fakafāmilī 'o ma'u 'enau ngaahi kuí—'o tatau ai pē pe ko e hā e lea fakafonua na'e hiki ai e fakamatala mahu'ingá.

Ke fakafaingofua 'i hono ma'u 'o e ngaahi lekooti ko 'eni, kuo 'osi tuku atu e polokalama fakahokohoko fakamotu'aleá 'i he lea fakafonua 'e 11: lea faka-Hōlani, Pilitānia, Falanisē, Siamane, 'Ītali, Siapani, Pōlani, Potukali, Lūsia, Sipeini, mo e faka-Suēteni. 'Oku poupu 'i atu e kakai 'oku poto 'i ha taha 'o e ngaahi leá ni—'o tatau ai pē pe ko 'ene lea fakafonua ia pe na'á ne ako ia 'i he ngāue fakafaifekaú, akó, pe 'i ha fa'ahinga ako kehe—ke kau mai pea kamata hono fakahokohoko fakamotu'alea e ngaahi lekōtī.

Te u Kamata Fēfē Nai?

'Oku vave mo faingofua e kamata 'a e tokotaha ngāue tokoni fakahokohoko fakamotu'aleá. Muimui pē he ngaahi fakahinohino 'i he indexing.familysearch.org ke hiki mai e polokalamá ki ho'o komipiutá. Hokó, fokotu'u ha 'akauni, pea fili ha kulupu, pe "fa'ahinga" 'o e lekooti ke fakahokohoko fakamotu'aleá. Kuo 'osi fakalalakalasi e 'ū lekōtī ki ha fanga ki'i kulupu 'o e hingoa 'e 20 ki he 50 ke lava e kau ngāue tokoní fakamoleki ha taimi si'i pe taimi lahi 'o fakatatau ki he me'a te nau loto ki aí ke fakahoko e fakahokohoko fakamotu'aleá. Mahalo na'a miniti 'e 30 pea lava kakato e ngāue ki ha kulupu hingoa 'e taha, ka te ke lava pē 'o ki'i mālōlō lolotonga ho'o ngāue pea toki foki mai 'amui koe'uhí he 'oku lava pē 'e he polokalamá 'o fakahaofi e ngāue na'á ke 'osi faí. Kapau 'oku 'ikai te ke lava 'o faka'osi e ngāue ko iá 'i ha uike 'e taha, pea 'e 'atā leva ia ke fakakakato 'e ha ni'ihī kehe.

Ko e fa'ahinga lekooti mei he ngaahi fonua 'i māmaní 'oku 'omai ia 'e he FamilySearch mei he ngaahi fonua ko iá ke fai hono fakahokohoko fakamotu'aleá. Ko Misa Sapatakaí 'oku ha'u ia mei Hungali, ka na'e kamata 'ene fakahokohoko fakamotu'alea 'i he ngaahi lekooti he lea faka-Pilitāniá mo e faka-Afilikāni kae 'oua leva kuo toki ma'u e ngaahi lekooti mei hono fonua totonú. 'Oku pehē 'e Misa Sapatakaí, "Ko e taha ia e momeniti fakafiefia tahá 'a hono fakahā mai 'i he kamata'anga 'o e 2011 kuo 'i ai e



fa'ahinga lekooti mei Hungali. Kuo tokolahi ha kāingalotu Hungali—'a e talavou mo e matu'otu'a—kuo lesisita pea hoko ko e kau fakahokohoko fakamotu'alea 'vēkeveke' talu mei he taimi ko iá." 'Oku tupu e loto vēkeveke 'a Misa Sapatakaí mei he 'amanaki lelei 'e ma'u ha tokolahi 'o 'enau ngaahi kuí 'i hono hiki e ngaahi lekooti ko 'ení. "I he 'etau langa hake 'a e tanaki'anga fakamatala faka-'ofo'ofá ni, te tau lava ke ma'u ai ha ngaahi hingoa lahi ange hotau fāmilí, fakahaofi e taimí mo tokoni 'i 'etau ngaahi kuí ke ma'u vave ange honau ngaahi ouau fakahaofi."

Fefē Kapau 'Oku 'Ikai Ke u Ma'u e Tekinolosia Fakamuimuitahā?

'Oku 'i ai e ngaahi feitu'u lahi 'i he mā-maní, 'oku faingata'a ke ma'u ha komipiutá mo e 'Initanetí ma'anautolu 'oku vēkeveke ke fai e fakahokohoko fakamotu'aleá. Ko e tūkunga 'eni 'oku fehanganagai mo e kau taki 'i he Siteiki Mekisikou Siti Seilahemalá 'i he 'enau loto ke kau e to'u tupú he fakahokohoko fakamotu'aleá. Koe'uhí he 'oku 'ikai ke ma'u 'e he to'u tupú kotoa ha komipiuta 'i honau 'apí, na'e loto leva e kau takí ke tuku mavahe ha loki komipiuta 'i ha 'apiako fakalotofonua ke nau faka'aonga 'i he tuku 'a e akó.

Na'e ngāue leva e to'u tupú ke fakahokohoko fakamotu'alea e lekooti mei he tohi kakai 'a Mekisikou 'i he 1930. 'Oku pehē 'e Písope Talio Sapata Viva, "I hono toe vakai 'i 'e he to'u tupú 'a e 'ū fakamatalá, na'a nau fakakaukauloto atu ki he 'alu 'a e kakaí mei he 'api ki he 'api 'o tānaki kotoa e 'ū fakamatalá ni 'o 'ikai 'ilo' 'e 'i ai e 'aho 'e tokoni 'enau ngāué ki he ngāue 'a e 'Eikí 'i hono fakahoko "a e mo'ui ta'e-fa'a-maté mo e mo'ui ta'engata 'a e tangatá'" (Mōsese 1:39).

'I he ngāue fakataha 'a e kau taki 'o e siteikí ke ma'u e tekinolosia na'e fie ma'ú, na'e lava leva 'e he to'u tupú mo e kāingalotu kehe 'o e siteikí 'o fakahokohoko fakamotu'alea ha lekooti 'e 300,000 'i ha māhina pē 'e taha.

'I he 'etau vakai ki he to'u tupu 'o e siteiki Seilahemalá 'oku tau ako ai, neongo 'oku 'ikai ke 'i ai ha'o komipiuta, te ke kei lava pē 'o kau atu. 'E lava ke fakahoko e polokalama



fakahokohoko fakamotu'aleá 'i ha fa'ahinga komipiuta pē 'oku ma'u ai e 'Initanetí, kau ai e ngaahi 'api 'o e kāingalotú, ngaahi senitā hisitōlia fakafāmilí, ngaahi falelotú, pea a'u pē ki he ngaahi 'apiakó pe laipelí 'o ka fakangofua.

Ko e Ngaahi Tāpuaki 'o e Fakahokohoko Fakamotu'aleá

Ko e ngaahi fakamatala faka-Potukali na'e fakahokohoko fakamotu'alea 'e Sisitā Hilalí Lemaní ko ha ngaahi lekooti papitaiso ia kuo laka hake he senituli 'e uá. Na'e 'ikai 'asi lelei e 'ū pēsí pea ko e ngaahi mata'itohi faka-'ofo'ofá ne faingata'a hono laú, ka na'á ne faivelenga pē he ngāué 'i he 'ene fakakaukau ki he ngaahi hingoa he pēsí ko ha kakai 'oku nau tali mai ke fai ha ngāue ma'anautolu he tempalé.

Na'e pehē 'e Hilalí, "I he 'eku fakahokohoko fakamotu'aleá, na'e tu'o lahi 'eku ongo'i nonga, pea 'ilo'i fakapapau 'e 'i ai e 'aho 'e fakaava hake 'a e lekooti papitaisó 'e ha tokotaha Siasi mei Potukali 'o 'ilo 'ene kuí 'i he me'a ne u fakahokohoko fakamotu'aleá. Ko 'eni 'oku palani ke langa ha tempale 'i Lisipooni 'i Potukali, 'oku ou 'ilo 'e 'i ai ha 'aho 'e ma'u ai 'e he kāingalotu a' 'enau ngaahi kuí koe'uhí ko e ngāue ko ia 'oku fai 'i he fakahokohoko fakamotu'alea 'i he FamilySearch."

'E toe lahi ange ha 'ū lekooti 'e fakatolongá pea mo e founga 'e fakaava ai ma'anautolu kuo 'osi mavahe atú ke ma'u e tāpuaki kakato 'o e ongoongolelé, koe'uhí ko e tokoni ko ia 'oku fai 'e he kau ngāue tokoni hangē ko Sisitā Lemaní. ■

Ke ma'u ha fakamatala lahi ange, kātaki 'o 'a'ahi ki he indexing.familysearch.org pe fetu'utaki ki he tokotaha mataotao he hisitōlia fakafāmilí 'i ho uōtí pe koló.

'E LAVA PĒ HA TAHA 'O FAI E FAKAHOKOHOKO FAKAMOTU'ALEÁ

'Oku fakataumu'a e fakahokohoko fakamotu'aleá ki ha fa'ahinga kakai pē—kau ai e fānau akó, ngaahi fa'ē 'oku nofo pē 'i 'apí, kakai pisinisí, pe kau ma'u vāhenga mālōlō. Na'e ngāue fakafaipekau taimi kakato tu'o fitu 'a Tēvita mo Pēnise Palaiti pea 'okú na nofo 'i Nu'u Sila, 'o hokohoko atu ai 'ena ngāué. 'Oku pehē 'e Sisitā Palaiti, "'Oku 'i ai ma'u pē ha me'a te ke lava ke fai 'i he Siasí ke ke femo'uekina mo ngāue ki ai. Na'e hanga 'e he fakahokohoko fakamotu'aleá 'o fakahoko e me'a ko iá ma'amaua." Talu mei he 2009 mo e fakahoko 'e Sisitā Palaiti e fakahokohoko fakamotu'aleá ki ha hingoa 'e 180,000 tupu. 'Okú ne pehē, "'Oku fakafiefia ke kau 'i he ma'u'anga tokoni fakaaofo ko 'ení. 'Oku mahu'inga e ngāué ni ki hono kumi 'etau ngaahi kuí mo 'oange ai kiate kinautolu e faingamālie ke fakalalakaká."



'OKÚ KE LEA FAKA-LŪSIA?

Neongo 'ema fu'u femo'uekiná, ka na'á ku loto mo hoku huse-pāniti ko Tanielá ke ma toe 'a'ahi ki he Temipale Pelesitoni 'Ingilaní kimu'a pea 'osi e 2009. 'E fai 'e 'alú 'i ha pasi 'e ua pea meimei houa 'e ono ke a'u ki he temipalé mei he ki'i kolo si'isi'i 'i Sikotilani 'okú ma nofo aí.

Na'e 'ao'aofia pea 'uho'uha e pongipongi na'á ma palani ki aí, ka na'á ma fiefia pē ke 'alu ki he temipalé. 'I he'ema tali ko ia he houa

makehe 'e taha ke ma'u e pasi hono ua ki he feitu'u 'e fai ai e 'alú, na'e kamata ke 'uha lahi pea toe momoko foki.

Neongo iá na'e fakamāfana'i homa lotó 'e he 'amanaki ko ia 'e vavé ni pē ha'ama 'i he temipalé. 'I he'ema a'u atu ki Pelesitoni, na'e ongo mālohi mai ke ma 'alu he taimi pē ko iá ki he temipalé. Na'á ma fiekaia pea pīpīponu, ka

na'á ma talangofua ki he Laumālie Mā'oni'oni.

'I he'ema a'u atu ki he temipalé na'e kole mai ha tokotaha ngāue anga fakakaume'a ke sio ki he'ema lekomení. Na'á ne to'o hono mata-sio'atá pea toe sio ki he hingoa he'ema lekomení.

Na'á ne ofo mo 'eke mai, "Ko ho'omo ha'ú mei Lūsia?"

Na'á ma tali atu, "Io," peá ma 'ohovale he'ene talí.

Na'á ne 'eke mai, "A ia 'okú mo poto he lea faka-Lūsia?"

Na'á ma tali atu, "Io."

'I he'ema a'u atu ki Pelesitoni, na'á ma ma'u ha ongo mālohi ke 'alu pē he taimi ko iá ki he temipalé.



Na'á ne to' o hake leva e telefoní pea tā ki ha tokotaha.

Taimi si'i pē kuo a'u mai e pa-lesiteni temipalé. Na'e lava pē ke ma tala mei hono matasio'atá, na'á ne tangi. Na'á ne pehē mai mo 'ene malimalí, "Ko ha ongo 'āngelo kimoua na'e 'omi mei he 'Otuá!" pea kole mai ke ma muimui ange 'iate ia. Na'á ma muimui atu 'iate ia peá ma sio atu ki ha faifekau kei talavou puputu'u 'oku tu'u takai ai e kau ngāue temipalé.

Ta ko e faifekau 'eni mei 'Amēnia pea 'oku lea faka-Lūsia. Na'e ui ia ke ngāue 'i he Misiona 'Ingilani Lonitoni ka 'oku te'eki ai ke poto he lea faka-Pilitāniá. Na'e 'ikai pē ha tokotaha ia 'e poto he lea faka-Lūsia 'i he senitā ako'anga fakafaifekau 'a ia 'oku tu'u pē 'o hanga mai ki he temipalé. Ko e 'aho ia na'e totonu ke ma'u ai hono 'enitaumení, ka na'e 'ikai ke lava e kau ngāue temipalé 'o fetu'utaki mo ia—kae 'oua kuo toki a'u atu e ongo mātu'a Lūsia kuo pīpīponu-mo'oní.

Na'e kole leva kia Taniela he taimi pē ko iá ke fakafe'ao ki he faifekau kei talavou. Na'e fiefia lahi e faifekau peá ne talamai na'á ne ongo'i ha laumālie makehe he taimi na'á ma a'u ange aí.

'Oku ou fakamālō neongo 'ema femo'uekiná mo e 'uha lahí, ka na'á ku loto mo hoku husepānití ke 'alu ki he temipalé he 'aho ko iá ke lava ai ke ma tokoni ki ha foha 'o e 'Otuá 'oku lea faka-Lūsia na'e 'i Pilitānia Lahí. 'Oku ou fakamālō ki he ngaahi tāpuaki 'o e temipalé, 'a ia 'okú ne fakafiefia 'i 'ema mo'uí 'aki ha maama mo ha taumu'a makehe. 'Oku ou 'ilo kapau te tau talangofua ki he ue'i 'a e Laumālie Mā'oni'oní, te Ne tatakí kitautolu ki hotau 'apí fakalangí—'o hangē pē ko 'Ene tatakí au mo hoku husepānití ki he fale 'o e 'Eikí he 'aho ko iá. ■

'Ana Nikitiseva, Sikotilani

NA'E 'IKAI KE U FAKATOKANGA'I KINAUTOLU

'I ha'aku lau kimuí ni e Tohi 'a Molomoná, ne u lau ai e fakatokanga ko 'ení: "Ko e hā 'oku mou . . . tuku 'a e fiekaia, mo e masivá, mo e telefuá, mo e mahakí, mo e faingata'a'ia ke 'alu 'iate kimoutolu, pea 'ikai tokanga 'i 'a kinautolú?" Molomona 8:39

Na'e 'ikai ke u kei ma'u e ongo'i nonga mo e fiemālie na'á ku fa'a ma'u he folofolá, ka na'e lōmekina au 'e ha ongo'i loto-mamahi. Na'á ku 'ilo'i fuoloa pē 'oku 'ikai ko ha tokotaha fakatokanga me'a au. Ne u fu'u femo'uekina he ngaahi ngafa 'o e mo'uí, hoku fatongiá, mo hoku fāmilí kae 'ikai fakatokanga 'i e ngaahi faingata'a'ia 'a e kakai kehé.

Na'á ku 'ilo 'oku 'ikai ke u fai e me'a kotoa te u lavá "ke fefua'aki 'a ho'omou ngaahi kavengá, koe'uhí ke nau [lava 'o] ma'ama'a; . . . ke tangi fakataha mo kinautolu 'oku tangi; 'io, pea fakafiemālie 'i 'a kinautolu 'oku 'aonga ki ai 'a e fakafiemālie" (Mōsaia 18:8–9). Na'á ku loto ke liliu ia; na'á ku loto ke toe lelei ange. Na'e 'ikai ke u 'ilo e fongá. Na'á ku lotu ki he 'Eikí ke tokoni mai kiate au.

Na'e hoko mai e talí 'i ha fongá na'e ta'e 'amanekina mo 'ikai ke u fie ma'u he na'á ku puke ma'u pē. Na'á ne to' o māmālie atu e me'a kotoa ne u femo'uekina ki ai kimu'á. 'I he fakalalahi ko ia 'eku puké, ne tuku leva 'eku ngaahi 'ekitiviti 'i tu'á, hoku fatongiá, mo 'eku 'alu ki he lotú. 'Oku ou nofo fale pē, ongo'i tukuhāusia pea ongo'i 'oku 'ikai tokanga mai ha taha.

'Oku ou lotua 'e fakamo'ui au 'e he 'Eikí 'i ha 'aho. 'Oku ou palōmesi



Na'á ku lotua ke tokoni mai e 'Eikí ke u hoko ko ha taha lelei ange. Na'e hoko mai e talí 'i ha fongá na'e ta'e 'amanekina mo 'ikai ke u fie ma'u.

ko e taimi te ne fai ai iá, he 'ikai pē te u fakasiosio kehe. 'I he'eku 'alu ki he lotú, te u vakai pe ko hai 'oku nofo toko tahá pea ko hai 'oku 'ikai ke ha'u he 'aho ko iá 'o lotú. Te u to' o ha taimi he uike takitaha ke feinga ke ikuna 'i e maá kae 'a'ahi ki ha taha 'oku puke pe faingata'a'ia pe fie ma'u pē ha kaungāme'á. Te u 'ofa 'i hoku ngaahi tokouá mo e tuofāfiné he 'aho kotoa—'o 'ikai 'i he Sāpaté pē pe lolotonga e ngaahi 'ekitiviti faka-Siasí.

Te u manatu 'i pea 'amanaki pē te u mo'ui tāu ke fanongo ki he tali mai 'a e 'Eikí: "Ko e me'a 'i ho'omou fai ia ki ha taha 'oku kihí 'i si'i hifo 'i hoku kāingá ni, ko ho'omou fai ia kiate aú" (Mātiu 25:40). ■

Seli Polofiti Haueli, Kalefōnia, USA

NA'E 'IKAI KE U FIE NGĀUE

Ihoku ta'u 11, na'á ku lulululu mo Palesiteni Hauati W. Hanitā (1907–95) 'i ha konifelenisi fakavahe-lahi na'e fai 'i Siohanasipeeki 'i Saute 'Afilika, peá ne pehē mai, "Te ke 'alu 'o ngāue fakafaifekau pea te ke hoko ko ha faifekau lelei 'i ha 'aho."

Ko e tokolahi taha e kau talavou te nau fakamahu'inga 'i e ngaahi lea ko ia 'o ta'e ngata. Ka na'e 'ikai ke u pehē au. 'I he ta'u 'e 10 hono hokó na'e 'ikai ke u fie 'alu au 'o ngāue fakafaifekau. Na'á ku fu'u tokanga ange au ki he lavame'a he sipotí mo 'eku mo'ui fakasōsialé. Na'á ku fakakaukau 'e mole kotoa e 'ū me'á ni

kapau te u mavahe 'i ha ta'u 'e ua. 'I he ngaahi 'initaviu mo 'eku palesiteni fakakoló mo e fakasiteikí na'e lahi e ngaahi 'uhinga ne u 'ohake ki he 'ikai ke u fie ngāue fakafaifekau.

'I hoku ta'u 21 na'e 'ikai pē ke u fie ngāue fakafaifekau, peá u 'a'ahi ki hoku fāmilí 'i he 'Iunaiteti Siteití 'i 'Aiouā. Na'a nau hiki ki ai he ta'u 'e taha kimu'á. 'I he'eku 'i 'Aiouā ne u ma'u ai e faingamālie ke 'alu ki he Tempale Uinitā Kuata Nepulasikaá mo e kau tāutaha 'o e koló. Na'e te'eki ai ke ma'u hoku 'enitaumení, pea ne u 'ilo pē te u kau he papitaiso ki he kau pekiá.

'I he'emau a'u atu ki he tempalé, ne u 'ilo 'oku 'ikai fakataimitēpile 'i ha papitaiso ia ki he ho'ataá. Ne u pehē, "Sai, ko e hā leva e me'a te u fai he fo'i houa ko 'eni 'e ua mo e kongá?"

Ne u fakakaukau leva ke 'alu ki he senitā takimamata 'o e Hala e Kau Māmongá (Mormon Trail) he kauhala 'e tahá. Hili ha'aku sio 'i ha faiva miniti 'e 15 kau ki he kau pai-oniá, na'e fakafe'iloaki mai ha ongo faifekau fefine ke na takimamata 'i aú. Hili ha'ana 'ilo ha ki'i me'a kau kiate au, na'e 'eke mai 'e Sisitā Kusika pe ko e hā 'oku 'ikai ai ke u 'alu ai 'o ngāue fakafaifekau. Na'á ku 'oatu ai pē e 'uhinga tatau. Na'e fakamo'oni mai 'a Sisitā Kusika kiate au kau

Hili 'eku fakamatala 'i e 'uhinga 'oku 'ikai ai ke u 'alu 'o ngāue fakafaifekau, na'e fakamo'oni mai 'a Sisitā Kusika kiate au kau ki he kau paioniá pea mo e ngāue fakafaifekau.



ki he kau paionía pea mo e ngāue fakafaifekau.

Hili e 'a'ahí ne u tangutu he loki talitali 'o e temipalé peá u fakakaukau. Na'e fakafokifā kuo hoko pē 'eku ngaahi 'uhinga ki he 'ikai ke ngāue fakafaifekau ko ha fo'i fakakaukau ta'e'aonga. Na'e fakamo'oni mālohi mai e Laumālié 'oku totonu ke u 'alu 'o ngāue fakafaifekau. Na'e liliu e me'a kotoa 'iate au talu 'eku talanoa mo e ongo faifekau fefine. Na'e fakamo'oni 'i 'e he Laumālié ki hoku lotó 'a e me'a 'oku fie ma'u ke u faí.

Hili ha ngaahi māhina mei ai ne u 'ilo na'e talaange 'e he kihi'i le'o sí'i kia Sisitā Kusika 'oku fie ma'u ke fai pē ha takimamata kiate au. Na'e 'ikai ke ne 'ilo'i 'e ia hono 'uhingá, ka na'e 'i ai ha palani ia 'a e 'Eikí ma'aku.

Ne u ngāue 'i he Misiona Kalefōnia Venitulá—ko e misiona lelei taha ia 'i māmaní—pea langaki ai ha ngaahi feohi fakakaungāme'a 'oku ou 'amanaki 'e tolonga 'o a'u ki 'itānití. Na'e 'ikai ke u tui kia Palesiteni Hanitā 'i ha ta'u 'e 10, ka na'á ne 'ilo'i mo'oni pē 'e ia e me'a na'á ne lea 'akí.

Na'e liliu faka'aufuli 'eku mo'uí, koe'uhí pē ko ha faifekau fefine na'á ne ngāue 'o fakatatau ki he ue'i 'a e Laumālie Mā'oni'oni. ■

Nevila Simeta, Kalefōnia, USA

KO E 'EIKÍ 'A 'EKU HIVÁ

Koe'uhí na'á ku nofo 'i ha ki'i kolo Kāingalotu 'o e Siasí, 'oku fa'a talanoa mai ai e kau faifekau mo e kāingalotu 'o e Siasí fekau'aki mo e Siasí. Na'a nau fa'a fakaafé 'i 'a 'eku fānaú mo au ki he lotú, lau e folofolá, pe fakatou-'osi. Na'e 'ikai ke u tokanga ke tali

'enau ngaahi fakaafé ka na'á ku fakamālō 'i he loto faka'apa'apa 'i he'enau tokanga ki hoku fāmilí.

'I he kamata ke u feohi mo e fefine ne u toki mali mo iá, na'á ne talamai ko e mēmipa ia 'o e Siasí. Na'á ku tangane'ia 'i he'ene fakalaumālié pea loto ke 'alu mo ia ki he lotú hili 'ema malí. Na'á ku fai ki he'eku leá, na'á ku kamata ke ma'ulotu pea fiefia 'i hono 'ātakai mo e feohí. Neongo na'á ku ako 'a e folofolá, 'alu ki he lotú, pea lotu fakafo'ituitui mo fakafāmilí, na'á ku kei veiveiua pē pe 'oku 'i ai ha 'Otuá. Neongo 'eku feinga mālohí, na'á ku ongo'i hangē 'e 'ikai lava ke tuku 'a 'eku ta'e tui 'Otuá. Koe'uhí na'e 'ikai ke u ongo'i ofi ange ki he 'Otuá 'i he kamatá, na'e 'ikai ke u tali kotoa e ngaahi fakaafé ke papitaisó.

Hili 'eku ma'ulotu 'i ha ta'u 'e ono, ne mate fakafokifā 'eku tamaí, na'e 'i he tau malu ifonua 'a 'Ame-rika. Na'á ku fie ma'u mo hoku fāmilí ke fai e hiva angamaheni 'i ha me'a faka'eiki 'o ha sōtia 'i he fa'itoká, pea koe'uhí ko ha tokotaha mūsika fakapalofesinale au, ne kole mai ke u fai e hivá. Ne u 'osi fai 'eni 'i ha me'afaka'eiki 'e laungeau, ka koe'uhí ko e me'afaka'eiki 'eni 'eku tamaí, na'á ku 'ilo 'e makehe ia kiate au. Na'á ku 'ilo foki mei he me'a-faka'eiki 'a 'eku fa'eé 'a e uesia 'eku malava ko ia ke fai e hivá 'i he taulō-fu'u 'o e ngaahi ongó. Na'á ku fakapapau'i 'e 'ikai ke u tuku ke uesia 'e he'eku ngaahi ongó e hivá 'o hangē ko ia 'i he'ene me'afaka'eikí.

'I ha ngaahi miniti kimu'a pea kamata e me'afaka'eikí, na'á ku feinga lototailiili ke u mateuteu. Hili ha ngaahi nota sí'i na'á ku fakatokanga 'i 'oku toe hoko e me'a tatau 'o hangē ko 'eku fehālaaki kimu'á. Ne u fakatē lo'imata pea kamata ke u tangi. Ne uesia 'e he'eku tangí 'a 'eku mānavá. 'E anga fēfē ke u fai 'eni?

Na'e 'ikai ko 'eku hoha'á ke u ma'u ha lāngilangi, ka na'á ku fie ma'u ke fakalāngilangi 'i 'eku tamaí. 'I he kamata ko ia ke u ifi e me'a ifí, na'á ku fakatokanga 'i na'e 'ikai ke mānava lelei. Na'e 'ikai ke u 'ulungāanga 'aki ke kole tokoni, ka 'i he taimí ni, na'e 'ikai ke u 'ilo pe ko e hā te u toe faí. Na'e ongo vaivai e 'uluaki notá. Na'á ku kole loto pē ki he'eku Tamai Hēvaní: "Kātaki." 'I he'eku ifi 'i 'a e nota fika uá, na'e fakafonu 'a hoku ma'ama'a 'i he 'eá, pea na'e faka-'ohovale 'ene ongo maí, ko ha ongo faka'ofo'ofa. 'I he toenga 'o e hivá, na'á ku fakahoko lelei ia 'o lelei ange 'i he me'a 'oku ou malavá. 'I he'eku faka'osi e nota fakamuimuí, na'e fakafokifā 'a e 'osi 'eku mānavá peá u feinga ke mānava lolotonga 'eku tangí.

'I he'eku hoko ko e tokotaha mūsiká, 'oku ou 'ilo hoku ngaahi mālohingá mo e vaivái. Ko hono 'ai mahinó, na'e 'ikai ke u mei lava 'o ifi lelei pehē 'o tatau ai pē kapau ne 'i he tu'unga lelei tahá. Na'e mahino kiate au na'e tali 'e he Tamai Hēvaní 'a 'eku kolé pea tāpuekina au 'aki e mālohi mo e malava ke fakalāngilangi 'i 'eku tamai fakaemāmaní. Na'á ku ma'u e fakamo'oni makehe 'oku tali mai e Tamai Hēvaní 'i he founga 'e mahino kiate kitautolú. 'Oku tokoni 'a 'Ene tali mai 'i he taimi 'o 'eku fie ma'ú ke u 'ilo'i 'okú ne fiefia ma'u pē ke fetalanoa'aki mo au.

Hili ha ngaahi māhina na'á ku ikuna 'i 'a 'eku ta'e tui 'Otuá 'o u kau ai ki he Siasí. Neongo ko e fakahaa'i ia 'o e tuí ke papitaisó, na'á ku 'ilo'i 'e tāpuekina au 'e he Tamai Hēvaní. Na'á ku ako 'i he a'usia lolotonga 'eku ifi e hiva angamaheni 'i he me'afaka'eiki 'o ha sōtiá te Ne tali 'eku ngaahi lotú fakatatau ki he'eku fie ma'ú mo e mahinó. ■

Tomu Suliveni, 'Alesona, USA

Fai 'e 'Eletā
Randall K. Bennett
'O e Kau Fitungofulū



Muimui 'I HE PALŌFITÁ

Na'á ku fe'iloaki mo e 'āngelo ko ia 'e hoko ko hoku uaifí 'i ha paati fakafiefia 'a e 'inisititiutí pea ko e pō pē ia hono ua 'o 'eku foki mai ki 'api hili 'eku ngāue fakafaifekaú. Neongo na'á ma tupu hake pē mo Seli 'i Kānata 'o vāmama 'o 'aki ha maile 'e laungeau pea te'eki ai pē ke ma fetaulaki kimu'a, ka ne ma fu'u maheni lelei he ngaahi māhina ne hoko maí. 'I he'eku kole mali tu'o tolu mo 'ene fakafisinga 'i koe'uhí pē ko 'ene tukupā ke 'alu 'o ngāue fakafaifekaú, na'e faifai pē peá ne tali 'eku kolé hili 'eku palōmesi ange te ma 'alu 'o ngāue faifekau fakataha hili hono 'ohake homa fāmílí. Na'á ne tali leva e fo'i mama fakama'ú 'i he 'aho 22 'o Tisema 1976.

Ka 'i he ngaahi 'aho hoko mai aí, ne ma ongo'i hoha'a—'ikai ki he'ema malí ka ko e fo'i mamá. Tuku ke u fakamatala'i atu.

Ko ha Fili ke Muimui ki he Palōfitá

'I he ngaahi uike ko ia kimu'a pea fai 'ema fakama'ú, ne u fakamoleki ha taimi lahi mo Seli ke talanoa kau ki he anga 'ema 'ohake homa fāmílí pea mo e anga 'ema nofomalí. Ko e taha e ngaahi me'a na'e nofotaha ai e talanoa ko iá ko 'ema loto ke muimui ma'u pē 'i he palōfitá.

'I he māhina 'e ua kimu'a peá ma fakama'ú, na'e lahi 'ema fanongo ki he ngaahi lea 'o e konifelenisi lahi 'o 'Okatopa 1976 'a ia na'e fakamamafa'i ai e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e mo'ui fakafalala pē kiate kitá. Ko ha kaveinga 'eni na'e fa'a ako'i 'e

Palesiteni Sipenisā W. Kimipolo (1895–1985) mo ha ni'ihi kehe 'i ha ngaahi ta'u lahi. Na'á ma tupu lōua hake pē mo Seli 'o 'ilo'i e mahu'inga hono tō ha ngoué, lahi e me'akaí, mo mateuteu ma'u peé. Ka 'i he konifele-nisi ko iá, ko e kaveinga 'o e mateuteu na'e lahi taha hono lea 'akí. Na'e 'i ai ha ni'ihi 'o e kau leá ne nau fakamatala ki he tāfea ne hoko ki he Fakatafe'anga Vai 'o Teitoní 'i Suné. Na'e kau he kau leá 'a Papulā B. Sāmita (1922–2010), ko e palesiteni lahi 'o e Fine'ofá 'a ia na'á ne fakamamafa'i e mahu-'inga 'o e mo'ui fakafalala pē kiate kitá—tautautefito ki hano tānaki ha me'akai ki ha ta'u 'e taha, 'o hangē ko e fale'i he taimi ko iá.¹ Na'e fakamanatu 'e Palesiteni Kimipolo ki he kāingalotú 'i he fakataha'anga faka'osi 'o e konifelenisi 'a e folofola 'i he Luke 6:46, 'a ia na'e folofola ai e Fakamo'uí 'o pehē, "Ko e hā 'oku mou ui ai au, 'Eiki, 'Eiki, kae 'ikai fai 'a e ngaahi me'a 'oku ou talá?" Na'e fakatokanga 'a Palesiteni Kimipolo ki he Kā-ingalotú ke 'ai e ngaahi pōpoaki 'o e konifelenisi ke nofo'ia honau "ngaahi 'apí mo e . . . mo'ui he kaha'ú."²

Hili 'ema fakama'ú, 'i he'ema fakakaukau ki he kamata'anga 'o 'ema nofomalí, na'e nofo ma'u e ngaahi pōpoakí ni 'i homa 'atamaí. Na'e 'ikai ke ma 'ilo'i, na'á ma fakakaukau lōua pē ki hano kamata fakatolonga e me'akaí ma'a homa fāmílí. Ke talangofua ki he na'ina'i ko iá, na'e fie ma'u ke ma kamata tānaki ha me'akai fe'unga mo e ta'u 'e taha. Ka 'e anga fēfē ha'ama

*'Oku fakafofonga'i
ma'u pē 'e he fo'i mama
fakama'ú ha tukupā. Ka kiate
au mo hoku uafī, na'e faka-
fofonga'i 'e hono 'ikai ke ma'u
ha fo'i mama fakama'ú 'ema
tukupā ki he 'Eikí mo 'Ene
kau palōfitá.*

lava ke fai ia? Na'á ma kei ako—pea 'oku kei toe ha ngaahi ta'u lahi ia ke fai ai e akó—pea 'ikai lahi ha pa'anga. Na'e 'omi kehekehe pē kiate kimaua fakatou'osi 'e he Laumālie Mā'oni'oni e tali tatau: 'oku fie ma'u ke fakatau atu e fo'i mama fakama'ú.

Ka 'e anga fēfē ha'aku kole kia Seli ke fai iá? Na'á ku *toki foaki* pē kiate ia 'a e fo'i mamá. Ko e hā 'ene fakakaukau ki ha'aku kole ange ke fakatau e fo'i mamá kae lava ke ma fakatau mai ha uite, maho'a mo ha laise? Ka 'i he taimi tatau na'á ne hoha'a foki mo ia. Na'á ne fakakaukau ia pe 'e anga fēfē ha'ane kole mai kiate au ke fakatau e fo'i mama ne u fili ma'aná? Te u lotomamahi nai ai?

Ka na'e fu'u mālohi e ongo na'á ma ma'ú ke tukunoa'i, pea ko e lahi ange ko ia 'ema fakakaukau ki aí,

ko e toe mahino lelei ange pē ia 'a e me'a ke fai ki he fo'i mama taiamoní. 'I hono fakahā mai 'e Seli e me'a ko iá 'i ha ngaahi 'aho si'i kimu'a he Kilisimasí, na'á ku fiefia 'i he'ene ma'u e tali tatau mo ia na'á ku ma'ú. Ko ha fakamo'oni mālohi mo lelei ia kiate kimaua ki hono fili e tokotaha ke te mali mo iá. Ke 'ilo'i ko e me'a 'oku tau fakamu'omu'a mo fakamahu'inga'i 'oku tau tui tatau ai mo e palōfita 'a e 'Otuá 'o fakapapau'i ai e me'a 'oku mo'oni. Na'e hounga kiate au 'ene loto ke fai ha feilaulau ke muimui he palōfitá.

Kātaki na'a fehālaaki ho'omou ma'u kiate aú pea kātaki 'oua 'e fakatau homou fo'i mamá! 'Oku 'ikai ke hala hono fakatau mai pe tui ha fo'i mama fakama'ú. Ko hono mo'oni, 'oku ma'u 'e he'etau fānu malí kotoa ha fo'i mama faka'ofa'ofa

mo lelei. 'Oku lahi ha ngaahi founge te tau lava ke muimui ai he kau palōfitá mo faka'aonga'i 'enau akonakí ki he'etau mo'ui fakatāutahá. Ka koe'uhí ko e fakahinohino 'a e Laumālié kiate *kimaua* ke muimui ki he palōfitá 'o fakatau homa fo'i mama fakama'ú, pea ko 'ema filí pē ke tauhi pē 'a e fo'i mamá pe ko e muimui ki he palōfitá. Na'e tokoni 'eni ke ma fokotu'u ha sīpinga 'e ua ki homa 'apí talu pē mei he kamata'angá: muimui ki he palōfitá mo e muimui he ngaahi ue'i fakatāutaha mo fakalaumālie te ma ma'ú.

Ngaahi Tali ki He'etau Filí

Na'e tāpuni e falekoloa siueli ne u fakatau mei ai e fo'i mamá 'i ha uike 'e taha hili e Kilisimasí, ne u 'alu leva 'o talanoa mo e tokotaha fakatau siuelí 'i he 'uluaki faingamālié pē na'e ava aí. Na'á ku 'ilo'i lelei pē he 'ikai ke loto ia ke toe fakafoki mai e pa'angá; he kuo 'osi tui e fo'i mamá ia pea mahino kuo 'osi faka'aonga'i. Na'á ku teuteu pē ki he me'a 'e hokó pea fakakaukau kuo pau ke u fakatau e fo'i mamá 'i ha mahu'inga ma'ulalo ange pea ko ha mole lahi ia. Ka ne u 'ohovale he molū 'a e loto 'o e tokotaha fakatau siuelí. Na'á ku lue mei he fale siuelí mo e pa'anga mei he fo'i mamá—mo ofo 'i he anga hono 'omi 'e he 'Eikí ha founge ke tau talangofua aí.

Na'e 'ikai ke fiefia e taha kotoa 'i he'ema filí. 'I he taimi na'e 'ilo ai 'e homa kaungāme'á—kau ai e kāingalotu 'o e Siasí—'a e me'a ne ma faí pea sio ki he ki'i fo'i mama leta na'á ku ngaohi ke tui 'e Selí, na'a nau talamai 'okú ma vale. Na'e 'ikai ke fa'a tui e kau fafine he to'u 'o Selí na'á ne loto ki he me'a na'á ne faí. Na'e tokosi'i ha ni'ihī ne pou pou pe fakalotolahi mai.

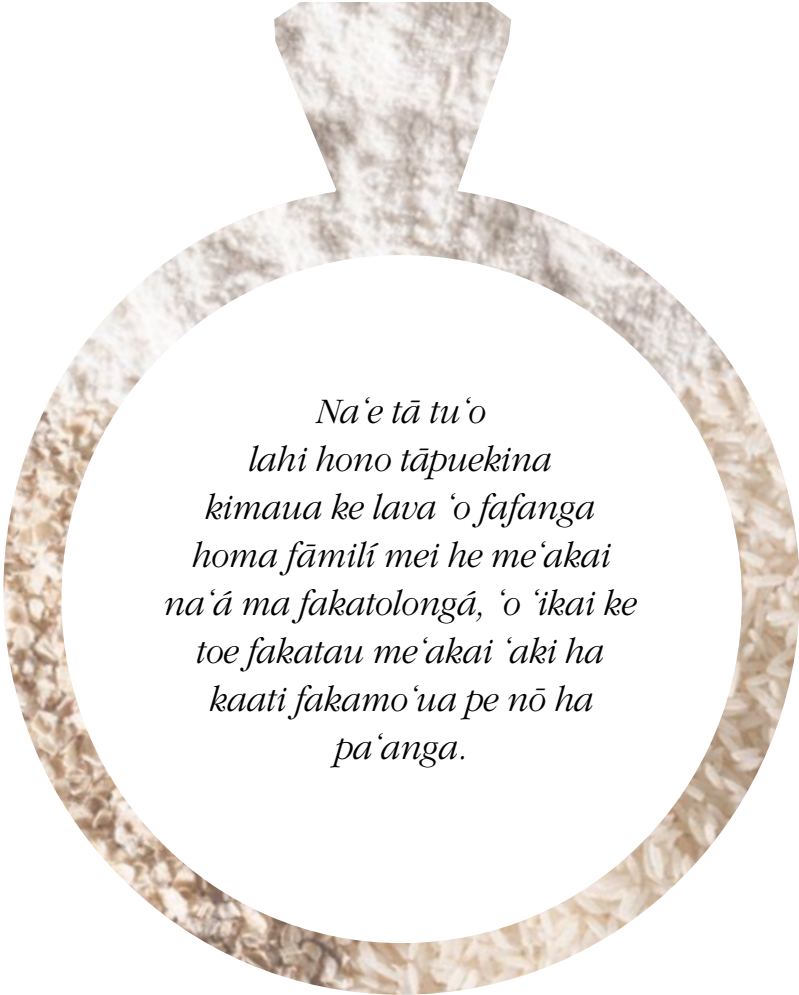
Na'e mālohi pē 'a Seli pea 'ilo'i te ne sai pē ia tatau ai pē pe ko e hā e fakakaukau 'a e kakaí; he na'á ne 'ilo'i pau na'e muimui ia ki he palōfitá. Pea na'e mahu'inga ange ia 'i ha toe me'a. Ka na'e 'omi 'e he 'Eikí kiate kimaua ha 'alo'ofa ongongofua "o fakafou 'i ha ongo kaungāme'a na'e tokoni ke 'oua te ma ongo'i tukuhāusia.

Na'á ku hanga mo hoku kaungāme'a ko Popí 'o fakafe'iloaki 'a Falani ki he Siasí 'i he ako mā'olungá. Na'a mau ngāue fakafaifekau kotoa pea hili e foki mai 'a Falani mei he'ene ngāue fakafaifekau, na'á na fakama'u leva mo Popi. 'I he'ena ha'u 'o vahevahe mai e ongoongo fakafiefia ko 'ení kiate au mo Selí, na'á ma 'ilo na'e 'ikai ke na fakatau mai ha fo'i mama fakama'u, he na'á na loto ke faka'aonga'i e pa'angá ke fakatau mai ha me'akai ke fakatolonga. Na'e mālie ki he toko fā ko kimautolú 'a hono fakahinohino'i kimautolu 'e he Laumālié ke fai e me'a tatau. Na'e fakamālohia lahi 'aupito 'emau kaungāme'á 'o laka hake he ta'u 'e 40, 'i he'emaui tukupā ko ia ke muimui he Laumālie Mā'oní'oní pea mo e palōfita mo'uí.

Ngaahi Tāpuaki mei he Talangofuá

Na'e kamata leva ke ma fakatau mo Seli e ngaahi me'akai angama-heni ki he'ema uelofeá 'i Sānuāli 1977 pea hokohoko atu hono fakatau fakakongokonga kae 'oua kuo a'u ki he'ema mali 'i 'Epeleli 'o e ta'u ko iá. Kimu'a peá ma malí, na'á ma tñaki e me'akafí he 'api 'o 'eku ongomātu'á.

Na'e tui 'e Seli e mama letá ko ha fo'i mama mali 'i ha taimi lōloa lolotonga ko ia hono faka'osi 'eku ako ki he 'uluaki mata'itohí pea hoko atu ai ki he ako toketā nifó. Na'e hiki holo homa fāmīlī 'i he hokohoko atu e akó. Na'á ma anga ki hono hiki e



*Na'e tā tu'o
lahi hono tāpuekina
kimaua ke lava 'o fafanga
homa fāmīlī mei he me'akai
na'á ma fakatolonga, 'o 'ikai ke
toe fakatau me'akai 'aki ha
kaati fakamo'ua pe nō ha
pa'anga.*

ngaahi kane uité mei he fale ki he fale, 'api ki he 'api, mo e kolo ki he koló. Na'e kamata leva ke fakama-mama'o homa ngaahi kaungāme'á meiate kimaua he taimi kotoa pē ne ma hiki aí, ka 'i he ngaahi ta'u mai kimuí, na'á ma ongo'i hounga'ia mo'oni 'i he muimui ki he fale'i 'a e kau taki 'o e Siasí.

'I he 'osi 'eku ako toketā nifó pea kamata ke u ngāue, na'e 'i ai ha'ama fānu 'e toko ua mo Seli pea 'ikai ha'ama pa'anga. Kae mālō mo e me'akai ne ma fakatolonga kimu'a he'ema malí, na'e lava ke ma mo'ui ai. Na'e tāpuekina 'ema mo'uí 'i he'ema talangofua ki he fale'i fakaepalōfitá 'o laka hake he ta'u 'e hongofulu hili 'ema malí, hili ia ha'aku toe fakakakato ha ako makehe lahi ange ki he nifó (orthodontic). Na'e 'ikai pē ke 'i ai ha'ama pa'anga, ka na'e tāpuekina

kimaua ke lava 'o fafanga homa fāmīlī ('a ia 'oku kau ai ha fānu 'e toko fā) mei he'ema me'akai ne fakatolonga, 'o 'ikai ai ke ma toe kumi me'akai 'aki ha kaati fakamo'ua pe nō ha pa'anga.

Talu mei he ngaahi ta'u ko iá, mo hono tāpuekina kimautolu 'i ha ngaahi founga kehekehe koe'uhí ko e talangofua ki he ngaahi akonaki 'a e kau palōfitá. Kuó ma ako ke 'oua na'a toe fehu'ia e mo'oni e me'a 'oku ako'i 'e he kau palōfitá mo e kau 'apose-toló pe toe fifili pe 'oku totonu ia pe 'ikai. Kuó ma ako 'e tāpuekina 'etau mo'uí 'i hono ngāue'i—pea fakahoko he taimi pē ko iá—'a 'enau ngaahi fale'i.

Ako ke Fanongo ki he Akonaki 'a e Palōfitá

Mahalo 'e ui 'e ha ni'ihī 'emau ngaahi ngāue ko e talangofua kui. Ka

‘oku tau ma’u e tala’ofa fakatāutaha ‘a e ‘Eikí he ‘ikai teitei taki hala’i kitautolu ‘e he kau palōfitá.³ ‘Oku tokoni hono ‘ilo ‘ení ke tau fanongo ai ki honau le’ó ‘o hangē pē ko ha’atau fanongo ki Hono le’o ‘O’oná (vakai, T&F 1:38).

‘Oku tau toe ako foki ‘oku angamaheni ‘aki pē hono *fakaafe* ‘i kitautolu ‘e he kau palōfita mo’uí ke fai ha ngaahi me’a; ‘oku ‘ikai ke nau fa’a faka’aonga’i e lea hangē ko e *fekau* ‘i pe *fakamālohi* ‘i. ‘Oku angavaivai mo angamalū pē ‘enau founa akonakí mo e fakaafé, pea ‘oku ‘ikai ko ha me’a ia ke fakatonuhia’i ‘aki ‘a ‘etau talangata’á. Kuo tāpuekina ma’u pē au mo Seli ‘i he’ema lau ko ha fekau e ngaahi fakaafe ke fakahoko ha me’á.

Kuó ma toe ako foki ke ‘ilo ‘enau fakahinohinó ‘aki e fakafanongo ki he ngaahi kupu’i lea hangē ko e “Na’á ku fakalaululoto . . .” pe “Ko ha me’a na’e nofo ma’u pē ai ‘eku fakakaukaú ko e . . .” pe “Oku ou ongo’i ke fakahā atu kiate kimoutolu . . .” pe “Tuku ke u fai atu ha fale’i kau ki he . . .” pe “Oku ou fakatauange pē ‘e . . .” Ko e ngaahi kupu’i lea ko ‘ení mo ha ni’ihi tatau mo iá ko e ngaahi me’a ia ‘e tokoni ke tau ‘ilo e me’a ‘oku ‘i he fakakaukau mo e loto ‘o e kau tamaio’eiki kuo pani ‘a e ‘Eikí.

Ko e me’a ‘e taha ‘oku tokoni ke tau fanongo ai ki he le’o ‘o e ‘Eikí ‘i he’etau fanongo ki he kau palōfitá mo e kau ‘aposeoló ko ‘etau tokanga makehe he taimi ‘oku nau lau mai ai ha lea mei he kau palōfita pe kau ‘aposeoló kehé. Ne akonaki ‘a e ‘Eikí te Ne tuku ‘Ene folofolá ki he ngutu ‘o e kau fakamo’oni ‘e toko ua pe toko tolu (vakai 2 Kolinitō 13:1; T&F 6:28).

Koe’uhí ne toutou onгона ‘i he konifelenisi lahi ko ia kimu’a peá ma

fakama’ú, e pōpoaki ‘o e mo’ui fakafalala pē kiate kitá, na’á ku ongo’i mo hoku uaifí na’e ‘omai fakahangatonu pē e pōpoakí ia ma’amaua he taimi ko iá. Na’e ue’i kimaua ke muimui ki he fale’i ko iá ‘i ha founa ‘oku ‘asi ki tu’a. Neongo iá, ‘oku ‘ikai ma’u pē ko e muimui ki he palōfitá ‘a e fakahāhā ‘o e mateakí; ka ‘oku fa’a fakahā ‘etau talangofuá ‘i ha ngaahi founa ‘oku iiki mo toe fakatāutaha ange. ‘Oku tatau ai pē pe ‘oku ‘ilo ‘e he ni’ihi kehé pe ‘oku tau talangofua pe ‘ikai, ka ‘oku ‘afio’i ia ‘e he ‘Otuá. Pea te Ne tāpuekina kitautolu ‘i he’etau talangofuá mo ‘omi ha founa ke lava ‘o fakahoko ai ia.

‘I he ‘aho ní ‘oku tui ‘e Seli ha fo’i mama mali ‘o hangē ko ia ‘oku angamaheni ‘akí, ka ‘okú ne kei tauhi he ngaahi ta’u kotoa ko ‘ení e fo’i mama letá ko ha fakamanatu mahu’inga. Ko ha faka’ilonga ia kiate kimaua ‘o ‘ema fili he kamata’angá ke hoko ma’u pē e muimui ki he fale’i ‘a e palōfitá ko e kongá mahu’inga ‘ema mo’ui fakafāmilí. ‘I he’ema vakai he taimí ni ki hono ‘ohake he’ema fānaú ‘enau fānaú, ‘okú ma fiefia he ‘oku hoko e muimui faivelenga ki he kau palōfitá, Palesiteni Tōmasi S. Monisoni ko e kongá ia e mo’ui ‘a honau fāmilí. ‘Okú ma pehē ko e talangofua ko ‘ení ko ha tuku-fakaholo lelei pea ko ha faka’ilonga mo’oni ‘o hono tauhi ko ia ‘o ha fo’i mama fakama’ú. ■

MA’U’ANGA FAKAMATALÁ

1. Vakai, Barbara B. Smith, “She Is Not Afraid of the Snow for Her Household,” *Ensign*, Nov. 1976, 121–22.
2. Spencer W. Kimball, “A Program for Man,” *Ensign*, Nov. 1976, 110.
3. Vakai, Harold B. Lee, “The Place of the Living Prophet, Seer, and Revelator” (lea ki he kau ngāue he seminélí mo e ‘inisititiuti fakalotú, ‘aho 8 Siulai 1964), 13; Marion G. Romney, ‘i he Conference Report, Oct. 1960, 78; *The Discourses of Wilford Woodruff*, ed. G. Homer Durham (1946), 212–13.



‘Oku tui ‘e Seli he ‘ahó ni ha fo’i mama mali ‘o hangē ko e mama angamaheni, ka ‘okú ne kei tauhi he ngaahi ta’u kotoa ko ‘ení e kí’i fo’i mama letá (‘i laló). Ko ha faka’ilonga ‘eni kiate kimaua ‘o ‘ema fili he kamata’angá ke muimui ki he palōfitá.



‘Ai Hangatonu

‘Oku fakangatangata nai e fakatomalá?

Kapau te u kole fakamolemole tu‘o lahi ‘i he me‘a tatau, ‘e a‘u nai ki ha tu‘unga he ‘ikai ke toe tali ai?

‘Oku ‘i ai ha me‘a ‘e ua ke manatu‘i heni: (1) ko e ‘alo‘ofa ‘a e ‘Otuá ‘oku ‘ikai hano ngata‘anga, pea (2) ‘oku ‘uhinga e fakatomala mo‘oní ko hono li‘aki ho‘o ngaahi angahalá.

Ka ‘i he tafa‘aki ‘e tahá, koe‘uhí ko e Fakalelei ta‘e fakangatangata ‘a Sísū Kalaisí ‘oku ‘atā e fakatomalá ke ma‘u ia ‘e he taha kotoa pē, ‘o a‘u ai pē kiate kinautolu kuo tu‘o lahi ‘enau fakahoko e fehālaaki tatau. Pea hangē ko e lau ‘a e palōfita ko ‘Alamaá, “Vakai, [ko e ‘Eiki ko e ‘Otuá] ‘okú ne ‘oatu

ha fakaafe ki he kakai fulipē, he kuo mafao atu ‘a e to‘ukupu ‘o e ‘alo‘ofá kiate kinautolu, pea ‘okú ne folofola: fakatomala, pea te u tali ‘a kimoutolu” (‘Alamá 5:33).

‘I he tafa‘aki ‘e tahá, na‘e akonaki ‘a e Palōfita ko Siosefa Sāmitá, “Ko e fakatomalá ‘oku ‘ikai ko ha me‘a ia ke filio‘i mo ia ‘i he ‘aho kotoa pē. Ko e maumau fonó mo e fakatomala faka‘ahó ‘oku ‘ikai ko ha me‘a ia ‘oku fakahōifua ‘i he ‘ao ‘o e ‘Otuá” (*Ngaahi Akonaki ‘a e Kau Palesiteni ‘o e Siasí: Siosefa Sāmita* [2007], 86).

Ko ia ai ko e hā ‘a e kī ki he fakatomalá? Hangē ko ia na‘e fakahā ‘e he ‘Eikí kia Siosefa Sāmitá, “Te mou ‘ilo ‘i he me‘a ni ‘o kapau ‘oku fakatomala ha tangata mei he‘ene ngaahi angahalá—vakai, te ne vete ia pea li‘aki ia” (T&F 58:43). Pea hangē ko ia na‘e ako‘i ‘e ‘Alamaá, “‘Ilonga ia ‘e fakatomalá te ne ma‘u ‘a e ‘alo‘ofá; pea ‘ilonga ia ‘okú ne ma‘u ‘a e ‘alo‘ofá ‘o kātaki ki he ngata‘angá ‘e fakamo‘ui ia” (‘Alamá 32:13; toki tānaki atu ‘a e fakamamafá).

‘I hono fakalea ‘e tahá, kuo pau ke ke vete pea li‘aki ho‘o angahalá mo feinga ke faive-lenga ki he ngata‘anga ho‘o mo‘uí. Kapau ‘oku faingata‘a

ke ke ikuna'i ha fa'ahinga angahala pau, 'oua na'á ke fo'i 'i he fakakaukau ma'uhala ko ia 'oku fakangatangata pē 'a e fakatomala fakamātoató. Kumi tokoni mei ho'o ongomātu'á mo ho'o pīsopé pe palesiteni fakakoló. 'E tokoni atu 'enau 'ofá, poupou, mo e fale'í 'i ho'o feinga ko ia ke to'o e angahalá mei ho'o mo'uí mo ho'o feinga ke ofi ange ki he Tamai Hēvaní mo Sisū Kalaisí. ■

'E lava nai 'e he kakai ta'esiasí 'o ma'u e sākalamēnití?

Hangē ko ia 'okú ke 'ilo'í, ko e maá mo e vaí na'e fakataumu'a ia ma'á e kau mēmipa 'o e Siasí koe'uhí ke tau lava 'o fakafo'ou 'etau ngaahi fuakava he papitaisó. Neongo ia, 'oku 'ikai totonu ke tau fai ha me'a lolotonga e houalotu sākalamēnití ke ta'ofi ai e kakai ta'esiasí mei hono ma'u 'o e sākalamēnití.

'Oku lelei ke fakaafe'i mai e ngaahi kaungāme'a mo e fāmili ta'esiasí ki he lotú, pea 'oku tau loto ke nau ongo'i 'oku talitali lelei kinautolu mo nau ongo'i fiamālie 'i he 'etau ngaahi fakataha'angá. 'E lava ke tokoni ke nau mateuteu ki he sākalamēnití 'aki hano fakamatala'i kiate kinautolu 'a e 'uhinga 'o e sākalamēnití pea mo e me'a 'e hoko 'i he lotú. Kapau te nau 'eke pe 'oku totonu ke nau ma'u e sākalamēnití, talaange pē kiate kinautolu te nau lava ke fili ke fai ia ka na'e fakataumu'a pē ia ma'á e kau mēmipa 'o e

Siasí, 'a ia 'oku nau fakafo'ou 'enau ngaahi fuakava na'e fai he papitaisó.

Na'e pehē 'e 'Eletā Taleni H. 'Oakesi 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Oku hanga 'e he ouau 'o e sākalamēnití 'o 'ai ke hoko 'a e houalotu sākalamēnití ko e fakataha'anga toputapu mo mahu'inga taha ia 'i he Siasí" ("Houalotu Sākalamēnití mo e Sākalamēnití," *Liahona*, Nōv. 2008, 17). 'Oku totonu ke tau tokoni'i e kakai ta'esiasí ke mahino kiate kinautolu 'a e mahu'inga 'o e ouau ko 'ení, pea fakapapau'i 'oku nau ongo'i fiamālie 'i he 'etau ngaahi fakataha'angá.

'Oku 'i ai nai ha laumālie 'o e fanga monumanú? Ko e hā e me'a 'oku hoko kiate kinautolu hili 'enau maté?

'I'o, 'oku 'i ai e laumālie 'o e fanga monumanú (vakai, T&F 77:2–3). Ko e mo'oni 'oku 'i ai e faikehekehe lahi e laumālie 'o e fanga manú mo

hotau laumālie—ko kitautolu ia ko e ngaahi foha mo e ngaahi 'ofefine 'o e Tamai Hēvaní na'e fakatupú, ka 'oku 'ikai pehē kinautolu ia.

Pea fakatatau ki he Palōfita ko Siosefa Sāmitá, 'oku 'i ai ha fanga monumanu 'i he langí. Na'á ne pehē:

["Na'e mamata 'a Sione ki he fanga manu ngali kehe 'i he langí; . . . ne nau 'i ai tonu pē mo fakafeta'i ki he 'Otuá. . .] (Vakai, Fakahā 5:13.) . . .

"Oku ou tui na'e mamata 'a Sione ki ha ngaahi me'a mo'u'i 'i ha fōtunga 'e tahaafe, na'e fakahaofi liunga tahamano mei ha māmani 'e taha mano hangē ko 'ení,—ngaahi monumanu faikehe 'oku 'ikai ha'atau 'ilo ki ai: ka 'e lava ke mamata kotoa ki ai 'i langí. Na'e 'ilo 'e Sione na'e hanga pē 'e he 'Otuá 'o hakeaki'i Ia 'aki hono fakahaofi e me'a kotoa pē na'e fakatupu 'e Hono to'ukupú, 'o tatau ai pē pe ko e fanga monumanu, manupuna, ika pe fa'ahinga 'o e tangatá; pea te Ne hakeaki'i Ia fakataha mo kinautolu" ('i he *History of the Church*, 5:343).

Pea neongo 'oku 'ikai ke tau ma'u ha mahino kakato ki he me'a 'oku hoko ki he fanga monumanú hili 'enau maté, ka 'oku tau tui te nau fiefia 'i ha fa'ahinga fakamo'ui mo ha mo'ui ta'e-fa'a-mate. ■



TOKANGA'I HO SINÓ



Ko e fili mo ' ui lelei, te ke mo ' ui lelei ai.
(Vakai, T&F 89.)

'Āmosi 3:7

'Oku ako i mai 'e he veesi ko 'enī 'a e fatongia mahu'inga 'o e kau palōfitā.



Ko e 'Eiki ko e 'Otuā

“Koe'uhī ko e 'ofa 'a 'etau Tamai 'i He'ene fānaú, te Ne foaki mai ai kiate kitautolu 'a e fakahinohino ki he me'a 'oku mahu-

'inga taha 'i he mo'uí ni 'o fekau'aki mo e me'a 'e tuku ki ai 'etau tokangá pea 'omi ai 'a e fiefiá, pe ko e ngaahi me'a te tau ta'e tokanga ki ai 'o hoko ai 'a e mamahí. 'Oku 'i ai e taimi 'e ni'ihi te ne fakahā fakahangatonu pe ki ha taha 'a e ngaahi me'a ko 'enī 'i he ue'i 'a e Laumalié. Kae 'ikai ko ia pē, ka te Ne toe fakahā mai pē foki kiate kitautolu 'a e ngaahi me'a mahu-'inga ko 'enī 'o fakafou mai 'i He'ene kau tamaio'eiki. . . . 'Okú Ne fai 'enī koe'uhī ke lava 'o 'ilo 'e kinautolu 'oku 'ikai ke nau lava 'o ongo'i e ue'i 'a e Laumalié, 'o kapau te nau fakafanongo, he kuo 'osi fakahā 'a e mo'oní kiate kinautolu pea kuo 'osi fai ange mo e fakatokangá.”

Palesitani Henry B. Eyring, Tokoni 'Uluaki 'I he Kau Palesitenisí 'Uluaki, "Ko e Fāmilí," *Liahona*, 'Oka. 1998, 12; *Ensign*, Feb. 1998, 10.

'Okú Ne Fakahā

'Oku founga fēfē e fetu'utaki 'a e 'Eikí mo 'Ene kau palōfitā? 'Oku lahi e ngaahi foungá 'o kau ai e:

- Ue'i fakalaumālie mei he Laumālie Mā'oni'oní (vakai, 2 Pita 1:21).
- Ngaahi mata-me'a-hā-mai mo e ngaahi misí (vakai, Nōmipa 12:6; 1 Nifai 8:2).
- 'A'ahi mai ha kakai kuo sino fakalangi (vakai, Siosefa Sāmita—Hisitōlia 1:16–17; T&F 110:8).

mana'aha ae kakai 'e hokona kovi ki he kolo, ka kuo 'ikai fai ia 'e Jihova? 7 Koe mooni e 'ikai fai ha mea e Jihova koe 'Otuā, kae tae fakahā ia ki he ene kau tamaioeiki koe kau balofita. 8 Kuo gugulu ae laione, kohai 'e 'ikai mana'aha? kuo folofola 'a Jihova koe



Ko 'Ene Kau Tamaio'eiki ko e Kau Palōfitā

“Oku toutou fakahā mai 'e he folofola 'oku 'omi 'e he 'Eikí 'Ene ngaahi fekaú ki he fānau 'a e tangatá

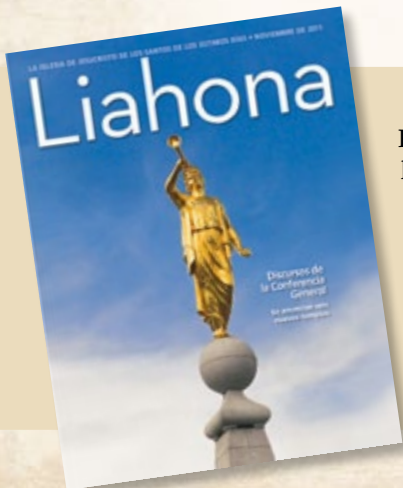
'o fakafou mai he kau palōfita mo'uí. 'Oku 'ikai ha kōmiti, fakataha'anga, pe fa'ahinga mafai 'oku 'i ai ha'anau totonu ke tala kiate Ia ha tokāte-line 'oku fepaki mo 'Ene fonó. Ko e ngaahi tāpuaki ta'engata 'a e 'Otuā 'oku makatu'unga pē ia mei he 'etau talangofuá mo e fai pau ki he folofola 'a e 'Eikí 'a ia 'oku fakahā mai 'i He'ene kau palōfita mā'oni'oní.”

'Eletā L. Tom Perry 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Apose-tolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "'Oku Mau Tui ki he Me'a Kotoa pē Kuo Fakahā Mai 'e he 'Otuā." *Liahona*, Nōv. 2003, 88.

Ko 'Ene Fakapulipulí

Ko e 'uhinga totonu 'o e fo'i lea faka-Hepelū 'oku faka'aonga 'i he Tohi Tapú ki he *fakapulipulí* 'oku 'uhinga ia ko e "fale'i," pea 'oku 'uhinga ia ki he ngaahi palani pe ngaahi taumu'a 'a e 'Eikí.

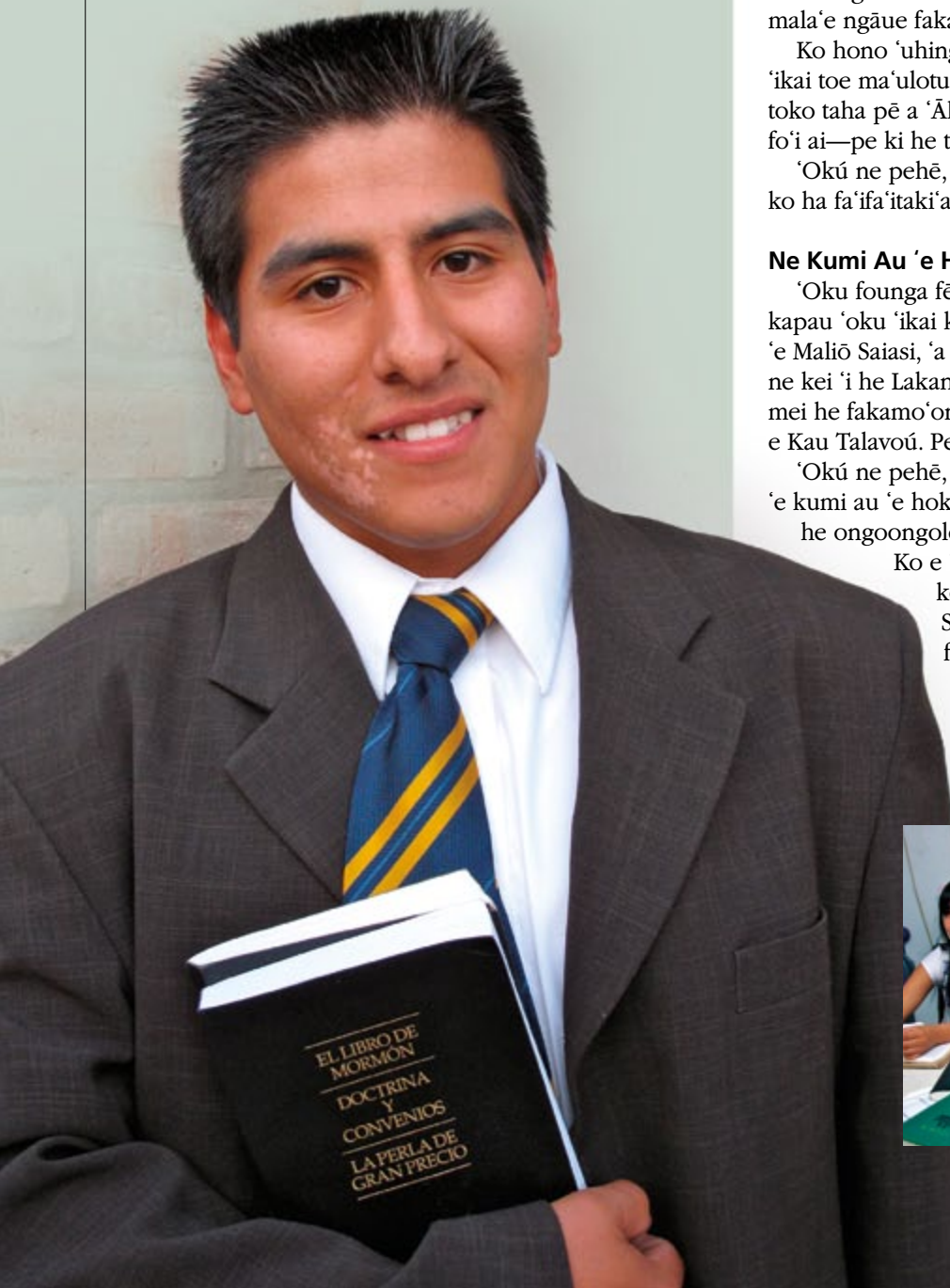
Fakamatala 'a e 'ētitā: 'Oku 'ikai fakataumu'a 'a e pēsi ni ke fakamatala 'i faka'āuililiki e potufolofola kuo filí, ka ko ha kamata'anga pē ki ho'o ako 'a'au.



Ko e hā e me'a kuo kole mai kimuí ni 'e he kau pālofita mo'uí mo e kau 'aposetoló ke tau fai? Toe vakai 'i e konifelenisi lahi fakamuimuitahá (vakai, conference.lds.org) pea fakakaukau ke hiki 'i ho'o tohinoá e ngaahi me'a 'oku ue'i koe ke ke fai koe'uhī ko e me'a na'e lea 'aki 'e he kau palōfita 'a e 'Eikí.

Ko e Fa'ifa'itaki'anga M

Kuo hoko hono hiki hake 'e 'Āleki 'Esikopā 'ene māmā ko ha me'a ke ne fakahoko ha liliu ta'engata ki hono fāmīlī.



‘I he ta’u ‘e valu kuohilī, ‘i he taimi ne hoko ai ‘a ‘Āleki ‘Esikopā ko ha akonaki ‘i he Lakanga Taula’eiki Faka-‘Ēloné, na’á ne tukupā ai ke ngāue fakafaifekau taimi kakato. ‘I he taimi ko iá, ne te’eki fakakaukau ia ‘e hoko ‘ene tangata’eikí ko ha pīsope ‘i he taimi ‘e hū ai ki he mala’e ngāue fakafaifekau.

Ko hono ‘uhingá he ne ta’u ‘e hongofulu tupu mo e ‘ikai toe ma’ulotu ‘ene tangata’eikí. Neongo ne ma’ulotu toko taha pē a ‘Āleki he taimi ko iá, ka na’e ‘ikai pē loto fo’i ai—pe ki he toenga hono fāmīlī.

‘Okú ne pehē, “Kuó u ako ki hono mahu’inga ‘o e hoko ko ha fa’ifa’itaki’angá.”

Ne Kumi Au ‘e Hoku Kau Takí

‘Oku founa fēfē ha mālohi ‘a ha talavou ‘i he Siasí kapau ‘oku ‘ikai ke pou pou ‘i ia ‘e hono fāmīlī? ‘Oku pehē ‘e Maliō Saiasi, ‘a ia ko e pīsope ‘a ‘Āleki ‘i he taimi na’á ne kei ‘i he Lakanga Taula’eiki Faka-‘Ēloné ai, na’e tupu ia mei he fakamo’oni ‘a ‘Āleki mo e mateaki hono kau taki ‘o e Kau Talavou. Pea ‘oku tui ki ai ‘a ‘Āleki.

‘Okú ne pehē, “Kapau he ‘ikai ke u ‘asi atu he Sāpaté, ‘e kumi au ‘e hoku kau takí. Ne u fakatupulaki ‘eku ‘ilo ki he ongoongolei kae’oua kuo mālohi ‘eku fakamo’oni.

Ko e ‘uhinga ‘e taha ne u kei ‘alu ai ki he lotú ko ‘eku ‘ilo ‘i ko e ongoongolei pē ‘o Sīsū kalaisí ‘e lava ke mau hoko ai ko ha fāmīlī fiefia mo ta’engatá.”

Ne pau ai ke ne tu’u mālohi kae a’usia ‘ene taumu’á, neongo ne fakavaivai ha ní’ihi hono kaungāme’a ‘i Kōtopa ‘i ‘Āsenitiná.



a'ongo'onga 'a 'ÄLEKÍ

'Oku pehē 'e 'Äleki, 'a ia ne ma'u ivi mei he fale'i 'a Písope Saiasí, "Oku lahi e ngaahi fakatauvele ke maumau'i e Lea 'o e Potó mo e fono 'o e angama'á. Ko e founa pē 'e lava ke ma'u ai ha uaifi mo'ui tāú, ko 'ete hoko ko ha tokotaha taau.' Kuo tokoni lahi ia kiate au."

Ne toe fakamālohia ange e fakamo'oni 'a 'Älekí hili ha'ane misi ne ui ia ke ngāue fakafaifekau taimi kakato. Na'á ne kamata teuteu pea 'ikai ke ne tatali ki hono ta'u 19 ka ne toki vahevahe e ongoongoleléi, ko ia na'á ne kamata pē 'i hono fāmilí.

'Oku pehē 'e Písope Saiasi, "Na'e lotua mo fakalotolahi'i ma'u pē 'e 'Äleki 'a hono fāmilí. Peá ne fakalotolahi'i ma'u pē hono ongo ta'oketé ke na ō ki he lotú. Ne ola lelei e feinga ke toe fakafoki mai hono fāmilí koe'uhí pē ko 'Äleki."

"Ko Au ne Loto Fefeká"

'I he taimi 'oku toe fakakaukau ai 'a Leni, ko e tangata'eiki 'a 'Älekí ki he ta'u 'e 13 ne mavahe ai mei he Siasí, 'okú ne loto mamahi ko e lahi e me'a ne mole meiate iá.

'Okú ne pehē, "Ko ha ngaahi ta'u faingata'a mo'oni ia. 'Oku 'i ai e taimi 'e ni'ihí 'oku ou fa'a fakakaukau ai ki he ngaahi me'a ne mole meiate au 'i he 'ikai ke u fiefia 'i he ngaahi mo'ui fakafofo 'oku 'omi 'e he ongoongoleléi."

Ne kau 'a e fāmilí 'Esikopaá ki he Siasí 'i Kōtopa 'i he kei si'i 'a 'Älekí. Ne nau mālohi 'i he Siasí 'o a'u ki he'ene nau foki ki honau fonua tupu'anga ko Poliviá hili ha taimi nounou mei hono papitaiso 'o 'Älekí. Ne pehē 'e Leni lolotonga 'enau 'i Poliviá, ne ngalo 'iate kinautolu "a e mahu'inga 'o e ongoongoleléi 'i he'emaui mo'ui."

'I he'enaui foki ki Kōtopa hili ha ta'u 'e uá, ne fa'a ma'ulotu pē e fine'eiki 'a 'Älekí ko Kāmani pea mo e toko fā 'o e fānaú. Ka ne hanga 'e he manako 'akapulu 'a Lení, 'o ngaohi ia ke ne mohe pē he 'aho Sāpaté ko e mālōlō mei he va'inga he Tokonakí mo hono ngaahi polokalamá—pea na'á ne fa'a maumau'i ai e Lea 'o e Potó.

'Okú ne pehē, "Ko au ne loto fefeká. Ne u fa'a pehē 'i he taimi 'e ni'ihí kuó u hē mo'oni, 'a ia ko e fakakaukau 'oku tau fa'a ma'u he taimi 'oku 'ikai ke tau toe ma'u ai e takaua 'o e Laumālié."

Ko e me'a na'á ne liliu 'a Lení ko 'ene 'ilo'i na'e hanga 'e he'ene sipinga na'e taá 'o fakamamahí'i 'ene fānaú.

'Okú ne manatu 'o pehē, "Ne hangē hoku ngaahi fohá ha kau lí'ekina ne ma'ulotu 'iate kinautolu peé he na'e 'ikai ke mālohi 'enau tangata'eiki."

'I he houna'ia 'a Leni 'i hono faka'atā ia 'e he mālohi 'o e Fakalelei 'a Kalaisí ke fakatomalá, na'á ne pehē ai, "Ne kamata ke u vakavakai'i 'eku mo'ui mo e ola 'o 'eku tā sipingá ki he'eku fānaú. Ne u 'ilo'i ne 'ikai ke u fakahoko totonu hoku ngaahi fatongia fakatamaí. Ne tokoni e ngaahi me'á ni kotoa ke u manatu'i 'a e 'Eikí, tū'ulutui peá u kole ke Ne tokoni'i au ke u toe foki mai."

'I he tupulaki e faivelenga mo e fakamo'oni 'a Lení, ne hoko mai ai kiate ia ha ngaahi uiui'i lahi. Hili ha ngaahi ta'u mei he'ene toe foki mai ki he ongoongoleléi, na'á ne ma'u ha ongo fakalaumālie kuo teuteu'i ia 'e he 'Eikí ki ha uiui'i fo'ou mahu'inga.

Na'e pehē 'e 'Äleki, "Ko hono olá 'eni 'oku hoko ai 'eku tangata'eiki ko e písopé."

Ko Hono Mahu'inga 'o e Fa'ifa'itaki'angá

Lolotonga e ngāue ko ia 'a 'Äleki 'i he Misiona 'Äsenitina Lesisitenisiá, ne 'ofa ki ai e tokotaha kotoa, ka na'a nau fakamālō ko 'ene vahevahe 'a 'ene fa'ifa'itaki'angá mo e ni'ihí kehé. Pea na'a nau fakafeta'i 'i hono sila'i kinautolu 'i he Temipale Puēnosi 'Aealisi 'Äsenitina 'i he 2009.

'Oku pehē 'e Kāmani, "Ko 'Äleki ne ngāue ma'u pē mo e kāingalotu 'o e uotí ma'amautolu. Na'a nau talamai na'á ne lotua ma'u pē ke foki mai 'ene ongomātu'á ki he lotú. 'Oku mau fakamālō ko e 'ikai ke ne fo'i 'o tukunoa'i kinautolú."

'Oku fiefia 'a Písope 'Esikopā 'i he hoko 'a 'Äleki ko e 'uluaki faifekau na'á ne 'oatu ki he mala'e ngāue fakafaifekau hili hono ui ia ko ha písopé. 'Okú ne pehē, "Ko e me'a fakafiefia ke ngāue fakafaifekau hato foha. Ne mau 'ofa kotoa kia 'Äleki, ka ko au ne 'ofa lahi taha ki aí. Ko ia na'á ne pou pou'i aú."

'Oku pehē 'e 'Äleki, kapau 'e hoko e Kāingalotú ko ha fa'ifa'itaki'anga lelei, 'e faifai pē pea fakatokanga'i 'e he ni'ihí kehé. "Kapau 'oku tau fiefia mo fiemālie 'i he Siasí, 'e fie 'inasi mai leva e ni'ihí kehé 'i he fiefia 'oku tau ma'ú. Kapau te tau kātaki pea laka atu ki mu'a, 'e lava ke hoko ha ngaahi mana." ■



Fai 'e 'Eletā
Richard G. Scott

'O e Kōlomu 'o e
Kau 'Aposetolo 'e Toko
Hongofulu Mā Uā

'E LAVA FĒFĒ KE TAU FAKA'AONGA'I LELEI 'A E FAINGAMĀLIE KE 'ALU KI HE TEMIPALE?

Oku monū'ia e mēmipa kotoa 'o e Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní, ke nau mo'ui 'i ha kuonga kuo ue'i fakalaumālie ai 'e he 'Eikí 'a 'Ene kau palōfitá ke toe fakalahi 'a e faingamālie ke nau ofi ange ai ki he ngaahi temipale mā'oni'oni.

Koe'uhí ko 'eku 'ofa 'iate kimou-tolú, ko ia te u lea fakahangatonu atu ai 'o 'ikai toe heliaki. Kuó u mamata 'i ha ngaahi taimi lahi ki ha ní'ihī fakafo'ituitui kuo nau fai ha ngaahi feilaulau kāfakafa ke nau ō ki he temipalé 'i ha feitu'u mama'o. Ka ko e taimi 'oku langa ai ha temipale ofi, kuo taimi nounou pē pea 'ikai ke 'alu ma'u pē ki ai ha tokolahi. 'Oku 'i ai ha 'aku fokotu'u: Ko e taimi 'oku ofi ai ha temipalé, 'e lava ke hanga 'e ha fanga ki'i me'a iiki 'o veteki ho'o palani ke ke 'alu ai ki he temipalé. Fokotu'u ha taumu'a pau, fakakaukau 'i 'a e tū-kunga 'okú ke 'i aí, mo e taimi 'e lava ke ke kau atu ai ki he ngaahi ouau 'o e temipalé. Pea 'oua na'a tuku ha me'a ke ne veteki e palani ko iá. 'E fakapapau 'i 'e he palani ko iá 'oku faitāpuekina tatau pē 'a kinautolu 'oku nofo ofi atu ki ha temipalé, pea mo kinautolu ko ia 'oku palani kimu'a

pea nau fai ha fononga lōloa ki he temipalé.

'Oku ou poupou atu ke mou takitaha fokotu'u ha 'amou taumu'a neongo pe ko e hā hono lahí, ke ke lava 'o ma'u ai e ngaahi ouau 'oku fai 'i hotau temipale 'oku lolotonga ngāué. Ko e hā ha me'a 'e toe mahu'inga ange 'i he 'alu atu pea kau 'i he ngaahi ouau 'o e temipalé? Ko e hā ha 'ekitiviti te ne lava ke 'omi ha ola lahi ange mo ha fiefia lahi ange mo ha nekeneka 'oku mahulu atu 'i he moihū he temipalé?

Te u vahevahe atu he taimí ni mo ha toe ngaahi fokotu'u ki he founga ke ma'u ai ha lelei lahi ange mei he 'alu ki he temipalé.

- 'Ai ke mahino kiate koe e tokā-teline fekau'aki mo e ngaahi ouau fakatemipalé, kae tautautefito ki he mahu'inga 'o e Fakalelei 'a Sisū Kalaisi.¹
- Lolotonga ho'o kau atu ki he ngaahi ouau 'o e temipalé, fakakaukau ki ho vā mo Sisū Kalaisi pea mo Hono vā mo 'etau Tamai Hēvaní. 'E tatakí 'e he ki'i ngāue faingofuá ni ha mahino lahi ange ki he natula fakalangi 'o e ngaahi ouau fakatemipalé.

- Fakahaa'i ma'u pē 'i he fa'a lotu 'a ho'o hounga'ia 'i he ngaahi tāpuaki ta'emafakatataua 'oku ma'u mei he ngaahi ouau fakatemipalé. Mo'ui he 'aho kotoa pē ke fakamo'oni' ai ki he Tamai Hēvaní mo Hono 'Alo 'Ofa'angá 'a ho'o mahu'inga'ia 'i he ngaahi tāpuaki ko iá.
- Fakataimi-tēpile 'i ha taimi tukupau ke 'a'ahi ki he temipalé.
- Tuku ha taimi fe'unga ke 'oua na'a ke fakavavevave holo 'i he loto temipalé.
- To'o ho uasí 'i ho'o hū ki he fale 'o e 'Eikí.
- Fakafanongo tokanga mo loto tau-'atāina ki hono fakahoko e kongā takitaha 'o e ouaú.
- Tokanga ki he tokotaha fakafo'ituitui 'okú ke fakafofonga 'i 'i he ouaú. Lotua ke 'ilo' 'e he tokotaha ko iá hono mahu'inga 'o e ngaahi ouaú pea mo'ui taau pe teuteu ke taau mo e lelei 'e ma'u mei aí.

'I he'eku fanongo he taimi 'e ní'ihī ki ha kuaea lolotonga hano fakatapui 'o ha temipale, 'oku ou ma'u ha ongo makehe pea 'okú ne hiki hake ai hoku laumālié mo e 'atamaí. 'Oku ou kuikui pea kuo tu'o lahi 'eku sioloto atu ki ha falukunga



kakai tokolahi 'i 'olunga he tempalé pea 'alu pē taimí mo e fakautuutu honau tokolahí. 'Oku ou ongo'i 'oku nau fakafongā'i e ngaahi laumālie tokolahi 'oku tatali mai ke fakahoko e ngāue fakafongā ma'anautolu 'i he feitu'u hūfanga'anga ko iá, pea fiefia he faifai angé pea 'i ai ha feitu'u 'e lava ke fakatau'atāina'i ai kinautolu mei he ngaahi seini 'okú ne ta'ofi 'enau fakalalakaka ta'engatá. Ke lava 'o fakahoko 'ení, kuo pau ke ke fai e ngāue fakafongā mei heni. 'E fie ma'u ke ke 'ilo ho'ona ngaahi kuí. 'Oku toe faingofua

ange 'a e ngāue 'i he polokalama FamilySearch fo'ou 'i ha toe taimi. 'Oku fie ma'u ia ke 'ilo'i e ngaahi kui ko iá, teuteu e fakamatala ke lava 'o fakahoko ai honau ouaú, pea ha'u ki he fale 'o e 'Eikí 'o fakahoko e ngaahi ouau kuo fuoloa 'enau tali mai ke ma'ú.

Ko ha me'a fakafiefia ke kau atu ki he ngāue 'o ha tempale! ■

Mei ha lea 'i he konifelenisi lahi 'o 'Epeleli 2009.

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Ko ha feitu'u lelei ke kamata aí ko hono ako e vahe 88, 109, 131, mo e 132 'o e Tokā-teline mo e Ngaahi Fuakavá.

Ko e hā ha 'ekitivī te ne lava ke 'omi ha ola mo ha fiefia pe nekeneka lahi ange 'oku mahulu atu 'i he moihū he tempalé?



NOFO TOKO TAHA KAE **'IKAI TUENOA**

Fai 'e Joshua J. Perkey

Ngaahi Makasini 'a e Siasí

*'Oku tatau ai pē pe
'okú ke nofó 'i fē, 'e 'i ai
pē taimi te ke ongo 'i ai 'okú
ke kehe mei he tokotaha
kotoa pē. 'I he'ene hoko iá,
'oku mahu'inga ke matu-
'aki tokanga pea fai e me'a
'oku totonú.*

‘**O**ku 'ilo 'e Sione Kapalela ta'u 18 mei Kuenika 'i 'Ekuatoá 'a e ongo ko ia 'okú te kehé. Ko e taha ia 'o e kau mēmipa tokosí 'i 'o e Siasí 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní 'i ha kolo 'oku toko 500,000 nai hono kakaí, pea 'oku fu'u mālohi 'aupito e teke ko ia ke tukulolo ki he 'ahi'ahí. Ka 'oku 'ilo 'i 'e Sione ha ma'u'anga mālohi 'oku laka ange ia 'i ha fa'ahinga 'ahi'ahi.



Fakaturupulaki e Tokangá

Na'e ako'i 'a Sioné 'e he'ene ongomātu'á 'i he'ene kei si'i ke mui-mui 'i he ngaahi tu'unga mo'ui 'e tā-puekina ai 'ene mo'uí. Na'e tokoni'i ai ia ke fakaturupulaki mo fakalalakala hono talēniti. 'Okú ne fakamatala'i 'o pehē, "Talu mei he'eku kei si'i, ne u fokotu'u ha taumu'a 'i he Palaimeli mo e Kau Talavou ke ako ke tā ha ngaahi me'alea. 'Oku ou lava ke tā 'a e vālingi, fulutá, pianó, pea mo e kītaá he taimi ni. 'Oku ou sai'ia taha he kītaá."

Na'e toe fokotu'u foki 'e Sione ha ngaahi taumu'a ke mo'ui lelei fakatā-taha 'o fakatefito 'i he *Fakahoko Hoku Fatongia ki he 'Otuá*. 'I he ngaahi ta'u kuo hili na'á ne ako tae kwon do, kakaú, mo e fakamālohisinó, pea 'okú ne toe kau 'i he timi lele 'a e akó.

'Okú ne pehē, "Oku ou sai'ia 'aupito ke ako. Ko e 'uhinga ia 'oku ou tukupā ai ke ako ha me'alea pe sipoti fo'ou, ke ako ha me'a lahi ange."

'Oku poupu'i 'e he ngaahi taumu'a ko 'eni ha 'uhinga lahi ange. 'Okú ne fakamatala'i, "Ko e me'a kotoa pē kuó u fa'i, me'a kotoa kuó u akó, teuteu fakatu'asino kotoa pē, mo e ngaahi taumu'a kotoa pē kuó u fokotu'ú—ko hono taumu'á kotoa ke u 'alu 'o ngāue fakafaifekau. Pea ko e 'alu 'o ngāue fakafaifekau ko ha kongia ia 'o ha toe taumu'a 'e taha: ke sila 'i he temipalé pea hoko ko ha husepāniti lelei."

Ako ke ke Tali 'Ikai

Neongo e matu'aki tokanga ko 'eni, ka 'oku 'ilo 'e Sione 'oku 'ikai faingofua ke nofo ma'u 'i he ngaahi taumu'á. 'I he ngaahi ta'u si'i kuo hili na'á ne ma'u ha mālohi lahi mei he kau talavou matu'otu'a ange 'i hono uōti. Ka ko e tokolahi 'o kinautolu

kuo hiki pe kamata 'alu ki he kōlomu 'a e kaumātu'á, 'o toe pē ha ngaahi kaungāme'a tokosi'i 'o Sione he Siasí ke poupu'i ia 'i he taimi faingata'á. 'I he ngaahi taimi peheni, ne kumi 'a Sione ki ha mālohi mei he'ene ongomātu'á mo e kāingá—pea mo 'ene Tamai Hēvaní.

Ka 'oku pehē 'e Sione 'i he loto falala, "Okú ke ongo'i tuēnoa he taimi 'e ni'ihiki koe'uhí he 'oku kehe ho'o ngaahi tu'unga mo'uí, kehe 'a e anga ho'o mo'uí, fakafeangai ki he kakai kehé, mo e fekumi ki he ngaahi me'a kehekehe 'o e mo'uí. Ko hono mo'oní, 'oku 'ikai pē ke ke tuēnoa koe. 'Oku tau ma'u 'a e lotú, pea lava ke toe ofi ange ki he'etau Tamai Hēvaní. 'Oku ou lotua ma'u pē ke ma'u e mālohi ke fai 'a ia 'oku totonú, ke loto-to'a ke fakafepaki'i hoku ngaahi kaungāme'á he taimi 'oku 'ikai ke nau fai ai e me'a 'oku totonú."

Na'á ne hoko atu, "Pea 'okú ke 'ilo ha me'a? 'Oku 'i ai e taimi 'e ni'ihiki 'oku talamai 'e hoku ngaahi kaungāme'á 'oku nau sai'ia he'eku sipingá mo 'eku loto-to'a ke talaange 'ikai."

Tu'u Fakamakatu'u

'Oku faingofua pē ke fakafisinga'i e ni'ihiki 'o e ngaahi 'ahi'ahi ne fehangahangai mo Sioné. Ne faingofua pē ke ne tali 'ikai 'i hano fakaafe'i ia 'e hano kaungāme'a ke inu 'olokaholo. He 'oku mahino 'aupito ko hono maumau'i ia 'o e ngaahi fekaú.

'Oku fakamatala 'a Sione, "ne 'i ai e taimi ne olopoto ange e ngaahi 'ahi'ahi. Pea hangē ko hono fakamatala'i 'e he folofolá, 'oku fa'a fakapulipuli [vakai, Mātiu 7:15]. 'E lava ke hā mai e ngaahi 'ahi'ahí ko ha me'a lelei pē 'o hangē ia 'oku 'ikai ke maumau ai ha fa'ahinga fekau pau ia. Ko e taimi ia

ke ke lotu ai ke 'ilo e me'a 'oku hokó ke 'oua na'á ke puputu'u. Kuo tokoni e Laumālié ke mahino kiate au 'a e me'á ni he taimi lahi 'i he hoko ha fehālaaki pe taimi 'oku feinga ai e kakaí ke u fai ha ngaahi me'a 'oku koví."

'I he teuteu atu ko ia 'a Sione ke 'alu 'o ngāue fakafaifekau, kuó ne ma'u ha ngaahi kaungāme'a fo'ou he Siasí 'oku nau poupu'i ia.

'Okú ne pehē, "Oku ou hoko he taimi ni ko ha sipinga ki he to'u tupu kehé, pea ko ha tāpuaki ia kiate au. 'Oku tokoni ke mahino kiate au 'a e mahu'inga 'o e feinga ko ia ke loto-to'a mo angatonú." ■



Taupotu ki 'olungá: Sione mo hono fāmili. 'Olungá: taha 'o e ngaahi vaitafe 'e fā 'oku tafe atu 'i Kuenikaá.

KO 'EKU FAKAMO'ONI HE 'AHO KOTOA PĒ

*'Oku ma'u 'eku fakamo'oni i hono mo'ui 'aki e ongo-
ongolelei he 'aho kotoa pē kae 'ikai i ha fo'i mōmeniti
pē 'oku hoko ai ha me'a fakaofu.*

‘ he'eku tupu haké, ne u fakasio ma'u pē ha taimi 'e hoko ai ha me'a fakaofu ke fakamo'oni i kiate au 'oku i ai ha'aku fakamo'oni. Na'á ku fa'a fanongo he ngaahi talanoa lahi ki he ngaahi taimi fakaofu na'e hoko i he akó 'o 'ilo'i ta'e toe veiveiua 'e he kakaí 'oku mo'oni e ongoongolelei. Na'e lahi e ngaahi talanoá mei he tu'uma'u 'o fakafepaki'i e 'ahi'ahi pe faingata'á, ki hono takiekina mai ha kakai 'e laungeau ki he Siasí i ha fanga ki'i ngāue iiki mo faingofua, 'o a'u ki ha ngaahi taimi na'e fakaava hake pē 'e he kakaí e folofolá ki he potu folofola tonu pē ko e tali ia ki he faingata'a 'oku nau fehangahangai mo iá. Ko e ngaahi talanoa ne u manako aí ko ha taha na'e fononga po'uli ki honau 'apí, 'o hao mei ha fakatu'utāmaki na'e 'ikai 'ilo ki ai ka na'á ne toki 'ilo'i he 'aho 'e tahá. Ne u fanongo i ha ngaahi talanoa kau ki ha ngaahi fakamo'ui fakaofu pe ko hano malu'i 'e he kau 'āngeló ha kakai. Ne 'ikai ke u fa'a tatali ki ha taimi 'e hoko mai ai kiate au ha me'a tatau. Na'á ku fakakaukau te u mamata ki ha kau 'āngelo mo ha ngaahi maama te ne fakahaa'i mai kiate au 'oku i ai ha'aku fakamo'oni ki he Siasí.

Na'e ako'i au he'eku ongo-mātu'á ke lotu, 'alu ki he lotú, lau e folofolá, tui e vala 'oku tāu, mo'ui ma'a mei he ngaahi tākiekina 'a e māmaní, pea falala ki he 'Eikí. Na'á ku ma'u e lotu falala ke mo'ui angatonu. Ka na'á ku lotu pē

ke fakamo'oni i 'oku i ai ha'aku fakamo'oni pea i ai ha taha te ne fakatokanga'i au koe'uhí ko e me'a ko iá.

I he efiafi fakafāfili i 'apí pe i he Lautohi Faka-Sāpaté, ne mau ako ai e ngaahi me'a ke lea 'aki 'a ia 'e tokoni ki hono fakafepaki'i e ngaahi takiekina fakatamaikí. Ne 'ikai ke u fa'a tatali ke faka'aonga'i e ngaahi lea ko iá. Hangē ko 'ení, ne u fakakaukau ki ha 'eva holo mo hoku ngaahi kaungāme'á. 'E to'o hake 'e ha taha ha 'olokaholo pea 'ave takai holo ia. 'Oku 'omi e kapa piá kiate au pea nau sio kotoa mai kiate au. 'E fakalalahi e mālohi e ivi takiekina ko iá. Ka te u tu'u hake 'o pehē atu, "Ikai, ko e Māmonga au, pea 'oku 'ikai ke u inu 'olokaholo!" 'E ofo e taha kotoa. He 'ikai teitei lava he'enau faka'ai'ái ke u tukulolo. Faifai pea mātuku e fakafiefiá, pea ha'u ha taha 'o talamai na'á ne tangane'ia he'eku lototo'á pea 'okú ne lotu ke ako lahi ange ki hoku siasí. 'E hiva fakafeta'i e kau 'āngeló, pea 'e fakafonu'aki au e māmá.

Na'e 'ikai ke teitei hoko ia. Na'e 'ikai ke teitei 'ahi'ahi'i au 'e ha taha i ha founga pehē. Na'e hangē kuo nau 'ilo pē 'eku tu'unga mo'uí mo e founga 'eku mo'uí. Na'á ku ongo'i lotu-mamahi he na'e 'ikai ke hoko mai e "momeniti fakaofó" ia.

Ka i he taimi ní 'oku ou ma'u ha fakamo'oni 'oku 'ikai ke ma'u ia mei ha hā mai 'a e kau 'āngeló. Ka ko 'eku fakamo'oni 'oku ma'u ia mei hono mo'ui faka'aho 'aki e ongoongolelei, ongo'i e fakamo'oni 'a e Laumālie Mā'oni'oni, mo fiefia he ngaahi tāpuaki faingofua 'oku ma'u mei he talangofuá.

'Oku ou 'ilo'i ko hai au. 'Oku ou 'ilo 'oku 'ofa'i au 'e he 'Otuá. 'Oku ou 'ilo na'e fakalelei'i 'e he Fakamo'uí 'eku angahalá. Ko 'eku fakamo'oni ia. 'Oku ou ma'u 'a e nongá i hono 'ilo'i 'ení.

He 'ikai te u pehē na'á ku ma'u ha momeniti fakaofu i he'eku 'ilo'i 'oku mo'oni e Siasí, ka 'oku ou fiefia ke 'ilo'i 'oku i ai ha'aku fakamo'oni. Pea ka i ai ha taimi 'e toki hā mai ai ha kau 'āngelo kiate au, te u fiemālie pē i he mo'ui angamaheni mo e tāpuaki faingofua 'o hono 'ilo'i 'oku mo'oni e ongoongolelei. ■



Ko 'Etau Tafa'aki

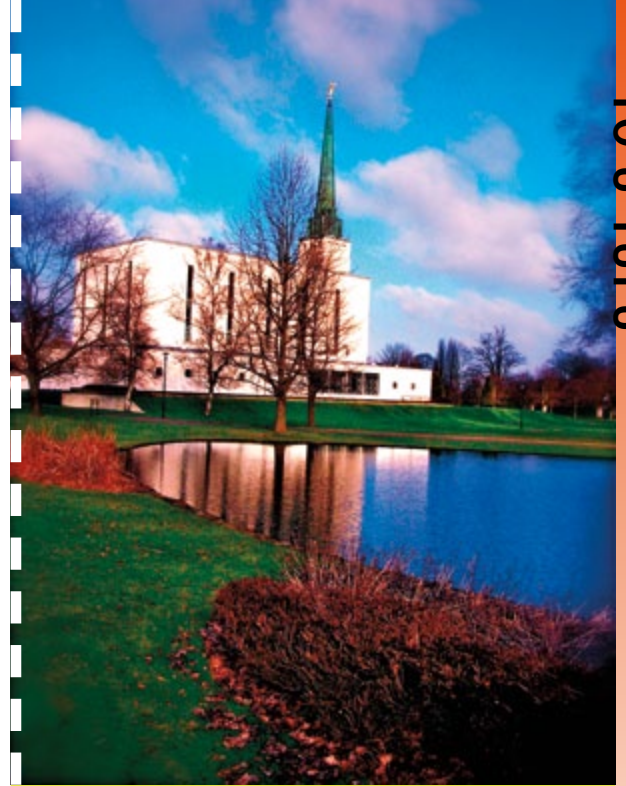
KO HA FOLOFOLA FAKALAUMĀLIE

Ko e taimi kotoa pē na'e lotu 'eku fa'eé ke fai ki kiate kimautolu ha pōpoaki fakalaumālie mei he folofolá, te ne lau 'a e 'Alamā 37:37. Na'e tu'o lahi 'ene vahevahe iá pea ko e taimi pē 'okú ne ia he kuo mau ma'uloto ia.

Ne u fa'a fifili pe ko e hā 'okú ne toutou vahevahe ai ia mo kimautolú—'io, 'oku ou 'osi 'ilo kuo pau ke mau lotu pea fakamālo 'i he'emaui mo'ui faka'ahó. Ka ko e me'a na'e ongo taha ki hoku lotó 'a e taimi ko ia ne u toki 'ilo' ai na'e lotu 'emaui fa'eé ke 'oua na'a teitei ngalo 'iate kimautolu 'oku 'afo' ma'u pē kitautolu 'e he Tamai Hēvaní mo Sīsū Kalaisi.

Ko e taimi kotoa pē 'oku 'ahi'ahi' pe 'oku ou faingata'a'ia ai, 'oku 'ikai ke ngalo 'iate au ke lau e potu folofola ko iá. 'Oku ou manatu' ma'u pē 'a e 'ofa lahi 'a e Tamai Hēvaní mo Sīsū Kalaisi. 'Oku fie ma'u ke u fakamālo koe'uhí ko hoku ngaahi tāpuaki kotoa. 'Oku ou manatu' ma'u pē hono hanga he'eku fa'eé 'o liliu 'eku fakakaukau fekau-'aki mo e lotú mo e lotu hounga'ia 'i he taimi 'o e faingata'a.

Hena M., Filipaini



Na'á ku faitaa'i e tā ko 'eni 'o e Tempale Lonitoni 'Ingilani he taimi na'e 'alu ki ai hoku fāmilí ke ma'u e 'enitaumeni hoku ta'oketé kimu'a pea 'alu 'o ngāue fakafaifekau. Na'á ku fu'u fiefia ke sio ki he hū hoku ta'oketé he tempalé.

Lolotonga 'enau 'i he tempalé, ne u lue takai holo he ngoué, 'o nofotaha 'eku fakakaukau he Tamai Hēvaní. 'Oku 'ikai ke ke toki ongo'i ofi pē ki he 'Eikí 'i he lotu tempalé. Ne u fakakaukau ki he faka'ofa'ofa e fale 'o e 'Eikí pea mo e 'ikai ke u fa'a tatali ke a'u ki he 'aho te u ma'u ai e ngaahi tāpuaki 'o e tempalé.

Ko ha fakamo'oni mālohi ne u a'usia he mamata ki he fiefia he fofonga hoku ta'oketé 'i he'ene hū mai mei he tempalé. Na'á ku ongo'i 'ene 'ofa ki he Fakamo'ui pea lava ke tala ko e ngaahi tāpuaki 'o e tempalé 'oku makehe ia 'i ha toe me'a.

'Oku fakamanatu mai kiate au 'e he fakatātā matu'aki faka'ofa'ofa ni 'a e 'aho makehe ko 'eni pea tokoni ke u tokanga taha ki hono fai 'a e me'a 'oku totonú. Na'á ku faka'esia e taá 'o tautau ia 'i hoku loki mohé ke ne toutou fakamanatu kiate au 'a e mahu'inga 'o e mo'ui tāu koe'uhí ke 'i ai ha 'aho te u hū ai 'i he fale 'o e 'Eikí pea ma'u hoku 'enitaumeni.

Na'á ku fakahū e la'i taá ki he'eku peesi he Facebook, pea kuo lahi e ngaahi fakamatala lelei kuó u ma'u mei he ni'ihí kehé. 'Oku sai'ia e taha kotoa pē 'oku sio he tā ko 'eni, pea 'okú ne 'omi ha ngaahi faingamālie ke fakahā ki he kakai e ongoongolelei.

Emelí M., 'Ingilani

KO E 'UHINGA 'OKU OU NGĀUE FAKAFAIFEKAU AI

Ko e ngāue faka'ofa'ofa 'a e ngāue fakafaifekau! Ko e taha e 'uhinga ne u lotu ai ke u 'alu 'o ngāue fakafaifekau ko ha faifekau ne vahe mai ki homau koló. Ne 'i ai ha taimi ne u 'eke ai kiate ia, "Eletā, ko e hā na'á ke ha'u ai 'o ngāue fakafaifekau kae tuku ho fāmilí mo ho'o ngāue?"

Na'á ne tali mai, "Tokoua, na'e 'i ai e 'uhinga 'e ua ne u ha'u ai 'o ngāue fakafaifekau. 'Uluakí, 'oku ou 'ofa he 'Otuá. Uá, 'oku ou 'ofa he kakai 'oku te'eki ai ke nau fanongo he ongoongolelei 'o Sīsū Kalaisi." (Vakai, Mōsaia 28:3.)

'Oku ou lolotonga ngāue fakafaifekau koe'uhí ko e faifekau ko iá.

'Eletā Pelesi, Misiona Filipaini Pakuiō



*Ko hai te u lava 'o vahevahe ki ai e ongo-
ongolelei? Na'e 'i ai ha toko taha pau
ne u fakakaukau ki ai.*

KO E FIEFIA MO'ONÍ

Fai 'e Melissa Lewis

“**P**ea kapau te mo . . . 'omi, 'a e fo'i lau-
mālie 'e toko taha pē kiate au, hono
'ikai ke lahi pehē fau 'a ho'omo fiefia
fakataha mo ia 'i he pule'anga 'o 'eku Tamai!”
(T&F 18:15).

I hono lau 'e he'eku pīsopé 'a e veesi
ko 'enī, na'á ku fu'u fiefia. 'Oku ou lava ke
fakakaukau atu ki ha'aku 'i ha papitaiso 'o ha
taha ne u fakafe'iloaki ki he ongoongolelei.
'E fu'u fiefia hoku kaungāme'á, pea 'e 'ilo 'e
he tokotaha kotoa pē 'e papitaiso hoku kau-
ngāme'á koe'uhī ko au. 'E fu'u lahi 'eku fiefiá.

Na'e ha'u pē ki hoku 'atamaí he taimi ko
iá e hingoa 'o 'Eniselá. Ko hoku kaungāme'a
lelei tahā ia, pea 'okú ne fie ma'u e ongo-
ongolelei. 'Oku ou tui 'e tokoni 'ene fanongo
ki he ongoongolelei mo 'ilo'i ko e 'ofefine
ia 'o e 'Otua' ke tali 'ene ngaahi fehu'í pea
tupulaki ai.

I he 'aho hono hokó ne u 'eke ange, “E
'Eniselá, 'oku fai ha papakiu 'i homau 'api
siasí he Tokonakí. Tē ke fie 'alu ki ai?”

Na'á ne tali mai, “Pau 'aupito ia, pea 'oku
ngali fakalata ia.”

Na'á ne ha'u pea 'i he ngaahi māhina
hokó, na'á ku fakaafe'i hokohoko ia ki he
'ekitiviti kotoa pē 'a e Siasí ne faí. Ne u 'eke
ange kiate ia he 'osi 'a e 'ekitiviti kotoa pē,
“Ko ia ai 'Eniselá, ko e hā ho'o fakakaukau?”
Na'e hoko ai mo ha talanoa kau ki he ngaahi
tefito'i mo'oni ta'engatá. Na'á ku fiefia. 'E
vave pē ha 'aho te u utu ai e ngaahi tāpuaki
na'e talá'ofa mai 'e he Tamai Hēvani.

I ha pō momoko 'e taha kimu'a he Kilisi-
masí, na'á ma fakakaukau mo 'Eniselá ke
lue takai he Tempale Uasingatoni D.C. Na'e
'ākilotoa kimaua 'e he Laumālie Mā'oni'oni
'i he'ema lué, pea ne u 'ilo na'á ne ongo'i
ha me'a.

Ne u 'eke ange, “Ko e hā leva ho'o ongo'í?”

“Oku ou loto ke papitaiso au. . . . 'Oleva
angé,” ko 'ene fakatokanga mai ia he'ene sio
'oku ou fu'u mata fiefiá. “He 'ikai lava ke u
papitaiso he taimi ni, pea he 'ikai lava ke 'a'ahi
ange e ongo faifekau. He 'ikai ke teitei faka-
ngofua ia 'e he'eku ongomātu'á. Ka te ke lava
nai 'o ako'i mai e me'a kotoa pē 'okú ke 'iló?”

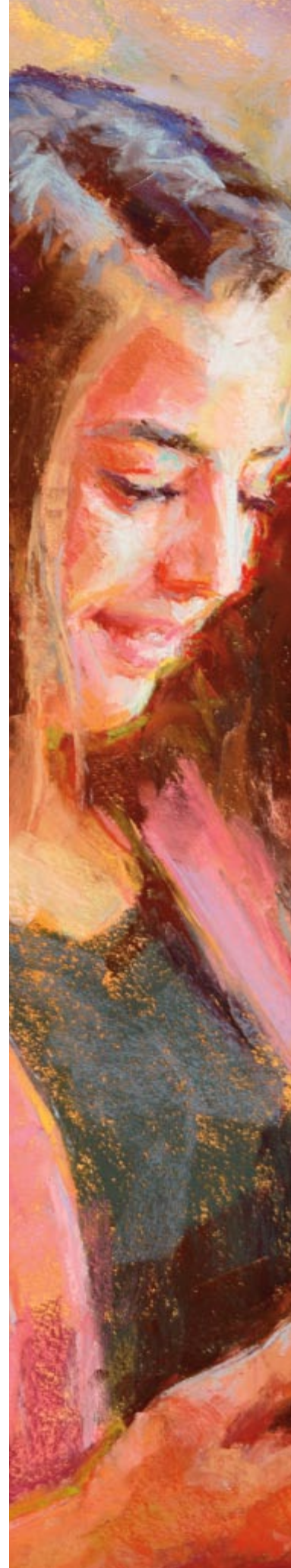
Na'á ku 'ohovale, 'o tali loto-fakatōkilalo,
“Io, te u feinga ke ako'i atu e me'a kotoa pē
'oku ou 'iló.”

I he pō ko iá ne u fakakaukau ki he palō-
mesi ne u faí. Me'a kotoa 'oku ou 'iló? Fēfē
kapau 'oku 'ikai fe'unga e me'a ia 'oku ou
'iló? 'Oku mālohi fe'unga nai 'eku faka-
mo'oni? 'Oku ou 'ilo'i fakapapau nai 'oku
mo'oni e ongoongolelei?

Na'á ku fakakaukau ke kamata he 'aho
hono hokó ke ako e me'a kotoa pē te u lavá
'o fekau'aki mo e ongoongolelei, ke ma'u ha
fakamo'oni mālohi ki hono mo'oni.

Ne u kamata lau loto vēveveke e folofolá
he pō kotoa pē. Na'e kamata ke toe faka-
mātoato ange 'eku lotú 'o kole ke u 'ilo'i mo
'Eniselá 'oku mo'oni e ongoongolelei.

Na'e māmālie e hoko mai 'a e olá. I
he'ema talanoá na'e tataki au 'e he Laumālie



TĀ FAKATĀAA'I 'E JULIE ROGERS



he taimi 'e ni'ihi ke lea 'aki he taimi pē ko iā ha ngaahi me'a ne te'eki ke u fakakaukau ki ai. Na'e mālohi ange 'eku fakamo'oni 'i he'eku fakahoko iā. Na'e hoko 'o mo'oni e folofolā kiate au.

Na'e tokoni mai 'eku ongomātu'á. Ko ha ongo ma'u'anga tokoni mahu'inga ia, pea na'á ku ako ke 'ofa mo fakahounga'i lahi ange kinaua.

Hili ha ta'u 'e nima na'e te'eki pē ke hoko 'a 'Eniselā ko ha mēmipa 'o e Siasí. Kapau te u fakamāu'i au 'o fakatatau ki he'eku faka'amu he foomu uá, mahino pē 'oku 'ikai ke u lava ha me'a. Na'e 'ikai ke u tangutu 'i ha papitaiso mo ma'u e "fiefia" 'o hono fakamālō'ia au 'e he tokotaha kotoa 'i hono 'omi hano kaungāme'a ki he ongoongolelei. Neongo iā, kuo liliu 'eku ngaahi faka'amú. Kuó u 'omi hoku laumālié ke ofi ange ki he 'Otuá. Tatau ai pē pe 'e 'ikai ke kau 'a 'Eniselā ia ki he Siasí, na'e 'ikai ke ta'e'onga e ako mo e ako'i ne u faí. Na'á ne ako lahi ange ki he folofolā, pea 'i hono vahevahe ia kiate iā 'oku fakaului ai mo au. Pea tokoni'i ai au ke u toe poto ange 'i hono vahevahe ia mo e ni'ihi kehé.

Ko e fiefia ko ia na'e tala'ofa mai 'i he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá na'e 'ikai ke 'uhinga ia ki he ngaahi lāngilangi fakae-māmaní. Ka 'oku lahi 'eku fiefiá koe'uhí he 'oku ou 'ilo'i lelei ange hoku Fakamo'uí pea ma'u ha fakamo'oni mālohi ki He'ene ongoongolelei. ■

Ko e Tokotaha Va'inga Soka **LELEI TAHÁ**



["Folofola 'a Sīsū ke 'ofa he taha kotoa pē; pea angalelei foki kiate kinautolu"] (Tohi Hiva 'a e Fānaú, 39).

Fai 'e Angie Bergstrom Miller

Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni

Ne u kuku hoku nimá, u'u hoku loungutú, mo 'akahi e fo'i pulu ne teka mai kiate aú. Pea na'á ku fingo'i hoku matá he 'alu kehe 'a e pulú ia mei he koló.

Na'e 'i ai ha ki'i ta'ahine ko Neni na'e tu'u pē he ve'e 'aá 'o sio ki he'emaui va'ingá. Na'á ne lele ke to'o hake e fo'i pulú, pea humu 'i he'ene fu'u fiefiá. Na'e kata e tokotaha kotoa pē. Na'e 'ikai ke fakamālō ha taha kiate ia he'ene lī mai e fo'i pulú kiate kimautilú.

Na'á ku ongo'i halaia. Ne u 'ilo ne loto 'a Neni ke va'inga, ka na'e

'ikai te u loto ke fakaafe'i mai ia.

Na'e anga fakalongolongo 'a Neni, mafuefue hono 'ulu keló, matasio'ata matolu, pea le'o fakaoli. Na'e 'ikai pē ke 'i ai hano kaungāme'a he'emaui kalasí. Na'e 'ikai 'uhinga ia na'á ku fehi'a ai. Na'e te'eki ai pē ke u talanoa au mo ia.

Na'e talamai 'e he'emaui faiakó he ho'atā ko iá te ne fe'unu'aki homau 'ū tesí. Te ne fai ha fakanofonofo fo'ou.

Na'e fu'u longoa'a e lokí. Na'á ku malimali atu ki hoku kaungāme'a lelei taha ko Lianá.

Na'e 'unu mai 'a Kalolaine 'o pehē mai. "Oku ou fanongo atu kia Neni 'okú ne talaange kia Misisi

Mātini 'oku fie tangutu ia ho tafa'akí. Palakū!"

Na'á ku fu'u 'ohovale. Peá u fifili, "Ko e hā 'okú ne fili ai aú?" Na'e te'eki ai ke u angakovi kia Neni, ka na'e te'eki ai pē ke u angalelei au ki ai.

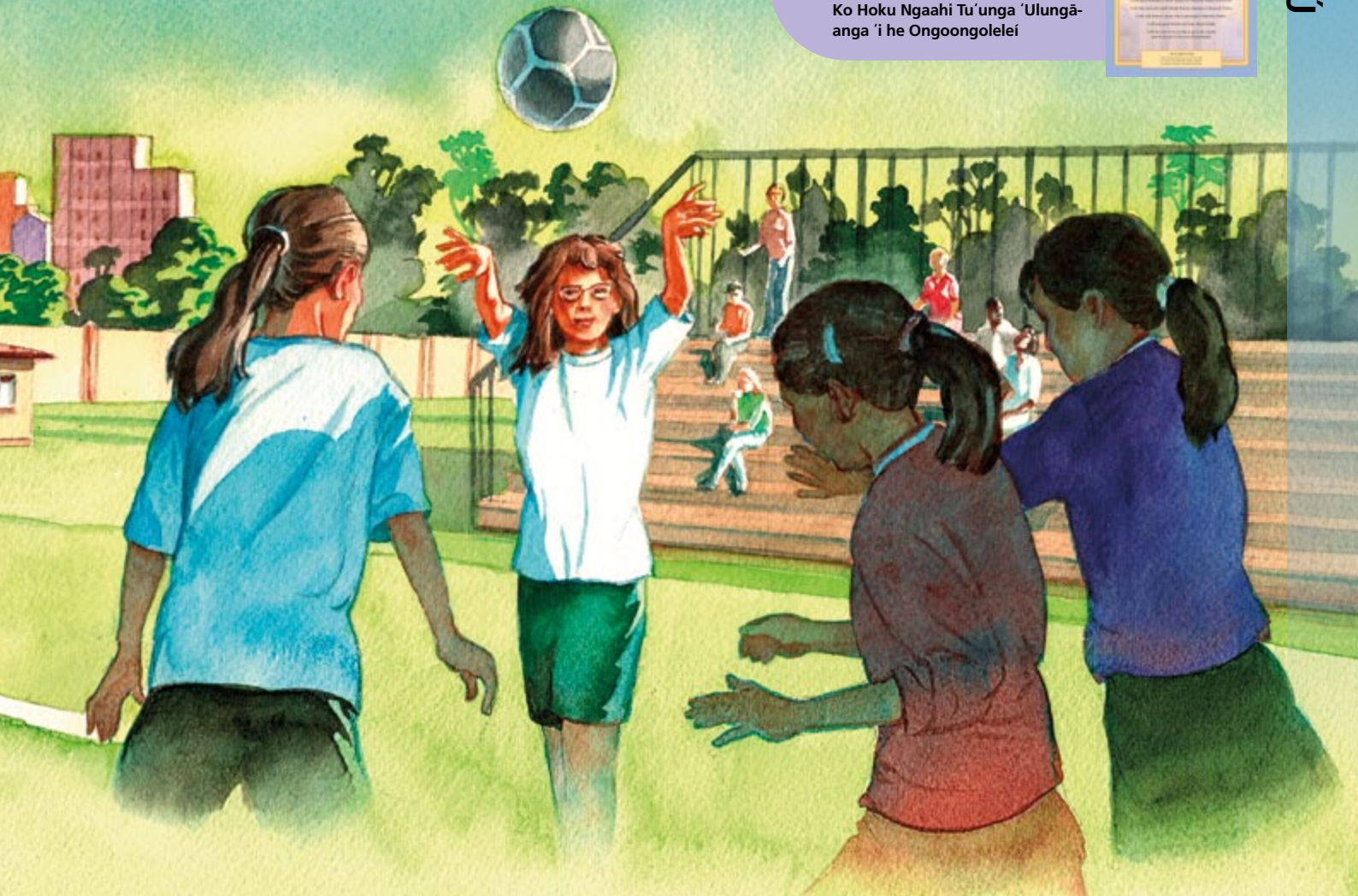
Na'e fanafana mai 'a Kalolaine, "Talaange ki he faiakó 'oku 'ikai te ke fie nofo koe mo ia. Telia na'a 'ikai ke toe fie nofo ha taha ia mo koe."

Na'á ku sio atu kia Neni. Na'e punou pē hono 'ulú. Pau pē na'á ne 'ilo e me'a 'oku fakakaukau ki ai e taha kotoa he lokí.

Na'e ui mai au 'e Misisi Mātini ki hono tesí. Na'á ku 'ilo ko Není ko e 'ofefine ia 'o e 'Otuá pea na'e tala 'e

“Te u fekumi ki ha ngaahi kau-
ngāme’a lelei pea angalelei ki
he ni’ihi kehē.”

Ko Hoku Ngaahi Tu’unga ‘Ulungā-
anga ‘i he Ongoongolelei



Sīsū ke ‘ofa ‘i he taha kotoa pē. Ka
‘o kapau te u kaungāme’a mo Neni,
‘e fakakaukau e taha kotoa ‘oku ou
faikehe.

Na’e ‘eke mai ‘e Misisi Mātini kiate
au, “Ko hai ‘okú ke fie tangutu mo iá?”

Na’á ku pehē ange, “Liana.” Me’a
faingofua ē.

Na’e malimali pē ‘a Misisi Mātini.
“Te ke fie nofo foki mo Neni?”

Na’á ku sio pē ki lalo pea favana
atu, “He ‘ikai ke u loto ki ai.”

Na’e ‘ohovale ‘a Misisi Mātini. “Ko
ho’o fakamātoato, ‘Enisi?”

Ne u tali atu, “Io.”

Na’e toe fokotu’utu ‘u e ‘ū tesí he
‘aho hono hokó. Na’á ku tangutu
mo Liana. Na’e tangutu mai ‘a Neni

he tafa’aki ‘e taha ‘o e loki akó. Na’e
teke ‘e he ongo tamaiki fefine ia ne
nofo ofi ki aí hona tesí ke mama’o
pea hangē ‘okú ne tangutu toko
taha peé. Na’e hangē ‘e kamata ke
ne tangí.

Hili ha ngaahi uike si’i mei ai ne
hiki ‘a Neni ki ha ‘apiako ‘e taha.
Na’e ‘i ai ha ta’ahine ‘i homau uotí
ne ako ai, peá u ‘eke ange pe na’e
fe’iloaki mo e ta’ahine fo’ou ko
hono hingoá ko Neni.

“Mahalo pē. Ko e ta’ahine fēfē?”
ko ‘ene fehu’í mai ia.

“Oku anga fakalongolongo.
‘Oku mafuefue hono ‘ulú, pea tui
matasio’ata matolu. Na’e ‘ikai ha
taha ia ‘i he’eku kalasí ne sai’ia ai.”

Na’á ne pehē mai, “Mo’oni? Pau
pē ‘oku ‘ikai ke e ta’ahine tatau ia.
Ko e ta’ahine fo’ou ‘oku ou ‘iló ‘oku
fakaoli ‘aupito. ‘Oku sai’ia e taha
kotoa ai. Ko ha tokotaha soka tōtō-
atu ia.”

Na’á ku fakakaukau ki he ‘aho
na’e siofi ai ‘e Neni ‘emau va’inga
soká. Na’á ne fie ma’u ha faingamā-
lie mo ha kaungāme’a. Pea na’á ku
mei lava ke fakahoko fakatou’osi
kinaua.

‘I he ‘aho ko iá ne u fai ha palō-
mesi ke angalelei ma’u pē ki he
taha kotoa pea ‘oua na’a ‘i ai ha
ta’ahine hangē ko Neni ‘e mavahe
meiate au ‘oku te’eki ke u feinga ke
hoko ko hono kaungāme’a. ■

Ko 'Etau Pēsi



Nasita L., ta'u 12, 'Iukuleini



Tina M., ta'u 10, Kongikou



NA'E FAKAMĀ-FANA'I 'E HE LAUMĀLIÉ HOKU LOTÓ

‘O ku ou sa’ia he ‘alu ki he lotú. ‘Oku ou ongo’i ai e Laumālié. ‘I ha ‘aho ‘e taha he Palaimelí

ne mau talanoa ai ki he kau palōfita ‘o onopōnī. Pea kimui a’i ne u sio he faiva ko e *Tukufakaholó* ‘i ‘api, pea ne u sa’ia he talanoa ‘o e Palōfita ko Siosefa Sāmitá. Na’á ku fu’u ongo’i loto-mamahi he kongia ko ia na’e ha’u ai ha tangata ‘o fakahā mai e ongoongo ko ia kuo mālōlō e Palōfita. Pea na’e hanga ‘e he Laumālié ‘o fakamāfana’i hoku lotó, pea ne u ongo’i ko e mo’oni ko ha palōfita ‘a e ‘Otuá ‘a Siosefa Sāmita pea na’á ne toe fakafoki mai ‘a e Siasi mo’oní.

Na’á ku ‘i he tempale ‘i Kuaeakuila, ‘i Ekuatoa ‘i Sānuai mo ha kau mēmipa tokolahi ‘o hoku fāmīlī. Na’á ku ongo’i mo’oni ‘a e nongá mo e fiefiá pea ‘ikai ke u fie foki au ki ‘api he taimi ke mau foki a’i.

‘Oku ou ‘ilo ‘oku mo’ui pea ‘ofa e Tamai Hēvaní ‘iate kitautolu, pea ko Sīsū pē ‘a e hala ke foki ai kiate lá, pea ko Siosefa Sāmitá ko ha palōfita.

‘Ēlone C., ta'u 10, Kolomupia

‘Oku ou sa’ia he ‘alu ki he tempalé, pea ‘oku ‘ikai ke u fa’a tatali ke hoko hoku ta’u 12 ka u lava ke ma’u e lakanga fakataula-eikí pea ‘alu ki he tempalé ‘o fakahoko e papitaisó ma’á e kau pekiá.

Hūpeto V., ta'u 11, Mekisikou



KUO HOKO FĒFĒ HO’O MUIMUI KI HE PALŌFITÁ KO HA ME’A KE KE FIEFIA AI?

Talamai e founga na’á ke fiefia ai he talangofua ki he ngaahi akonaki ‘a Palesiteni Tōmasi S. Monisoní. (Te ke lava ke lau pe fanongo ki he ‘ene lea fakamuimitaha ‘i he konifelenisi lahi ‘o Nōvema 2011 mei he *Liahona* pe ‘i he conference.lds.org.) ‘Omi ho’o talí ki he liahona.lds.org (lomi’i ‘i he “Submit Material”) pe ‘i-meili ho’o talí ki he liahona@ldschurch.org, mo e “Follow the Prophet” ‘i he hingoa ‘o e ‘īmeilí. Kā-taki ‘o fakakau mai ho hingoa kakató, ta’u motu’á, fonua ‘okú ke nofo a’i, mo ha fakangofua mei he mātu’á.

‘OKU OU FIEFIA HE TOTONGI VAHEHONGOFULÚ

‘O ku ou tokoni ki he ‘eku tangata’eikí ke fakama’a homau falé, pea ma’u he māhina kotoa pē ha pa’anga ki he tokoni ko iá. ‘Oku ‘ikai ke u fakamoleki kotoa ‘eku pa’angá, ‘oku to’o ha peseti ‘e 10 ki he vahehongofulú ‘o ‘ave ia ki he pīsopé. ‘Oku ou ongo’i fiefia hili hono totongi ‘eku vahehongofulú he ‘oku ou ‘ilo ‘oku tokoni e pa’angá ki hono tauhi ‘o e falelotú mo fakatau mai e ‘ū tohi mo e ngaahi nāunau kehé. ‘Oku ou ‘ilo na’e foaki mai ‘e Sīsū Kalaisi ‘a e me’a kotoa pē kiate kitautolu, ka ‘i he ‘etau totongi vahehongofulú, ‘oku tau fakafoki ia kiate la. ‘Oku ou fiefia ‘i he ‘eku totongi ‘eku vahehongofulú.

Nikolasi P., ta'u 5, Palāsila



FILI 'a e Māmá



Fai 'e 'Eletā
Gerrit W. Gong

'O e Kau Fitungofulú



“Pea kapau 'e hanga taha 'a homou matā ki hoku nāunaú, 'e fakafonu 'a homou sinó kotoa 'aki 'a e maama, pea 'e 'ikai ke 'iate kimoutolu ha fakapo'ulí” (T&F 88:67).

Ihe'eku kei si'í, na'á ku fa'a ilifia he fakapo'ulí. Na'á ku fa'a fanongo ki ha ngaahi ongo faikehe he po'ulí. Kimu'a peá u 'alu 'o mohé, te u loka'i kotoa e 'ū matapaá pea vakai'i mo hoku lalo mohengá. Ne u vakai'i foki mo 'eku kōpate fa'o'anga valá. Na'e 'ikai ke u fakapapau'i pe ko e hā e me'a

'oku ou ilifia aí, ka na'e 'i ai pē e ngaahi taimi ne u ongo'i ilifia ai.

'I he'eku ako ke lotú, ne u ongo'i fiemālie mo nonga. Ne u fakatokanga'i ha ongo'i fiemālie pea ne u 'ilo te u malu pē mo hao.

Ko e taha e me'a 'oku ou manatu'i mei he'eku kei si'í ko e māmá. 'I he'eku kei talavou, na'e sila'i au mo hoku tokouá ki he'ema fa'éé mo e tamaí 'i he Temipale Sōlekí. 'Oku ou manatu'i e vala hinehina hoku fāmilí mo e ni'ihī kehé, 'a e maama lahi 'o e temipalé, mo e ongo'i nonga ne u ma'u he 'aho ko iá.

Neongo ko ha ngaahi manatu 'eni he ngaahi ta'u kuohilí, ka 'oku ou manatu'i 'a e ilifia he fakapo'ulí pea mo e fiefia ne u ongo'i he maama 'o e temipalé. 'I he'etau feinga ko ia ke mo'ui 'aki e ongoongoleléi, 'oku fakafonu kitautolu 'aki e māmá, pea 'oku 'ikai leva ha fakapo'ulí 'iate kitautolu. 'Oku 'ikai ke fenāpasi e māmá mo e tuí pea mo e fakapo'ulí mo e ilifia. 'I hono fakafonu kitautolu 'e he māmá, 'oku tau ongo'i fiefia, nonga mo malu. 'Oku ou 'amanaki te tau fili ma'u pē 'a e māmá. ■

'E lava ke ke faka'aonga'i e lēsoni mo e 'ekitiviti ko 'enī ke lahi ange ai ho'o 'ilo ki he kaveinga 'a e Palaimelí ki he māhina ní.

'Oku Ako'i Au 'e he **Kau Palōfita** Mo'uí Ke u Fili ki he Totonú

Na'e mamata 'a Kilisitina kia Palesiteni Tōmasi S. Monisoni he lā 'oku 'asi mai ai e 'atá 'i honau senitā fakasiteikí lolotonga e konifelenisi lahi. Na'á ne lea kau ki he angalelei ki he ni'ihī kehé. Na'e ongo'i māfana 'a Kilisitina 'i he'ene fanongó. Na'á ne 'ilo'i ko Palesiteni Monisoni ko ha palōfita ia 'a e 'Otuá. Na'á ne fakakaukau kia Lia, ko ha ta'ahine

he akó 'oku angakovi ange ki ai. Na'á ne loto leva ke angalelei kia Lia pea feinga ke hoko ko hano kaungāme'a. Na'e loto 'a Kilisitina ke muimui he akonaki 'a e palōfitá.

Kimu'a pea tutuki 'a Sisū Kalaisi, na'á Ne ui 'a e 'Aposetolo ko Pitá ke tataki Hono Siasí. Na'e ma'u 'e Pita 'a e fakahā ki he Siasí pea tataki e kakai 'o Kalaisi

'i he hala totonú. 'I he 'ahó ni, 'oku tataki 'e Palesiteni Tōmasi S. Monisoni 'a e Siasí, 'o hangē pē ko Pitá.

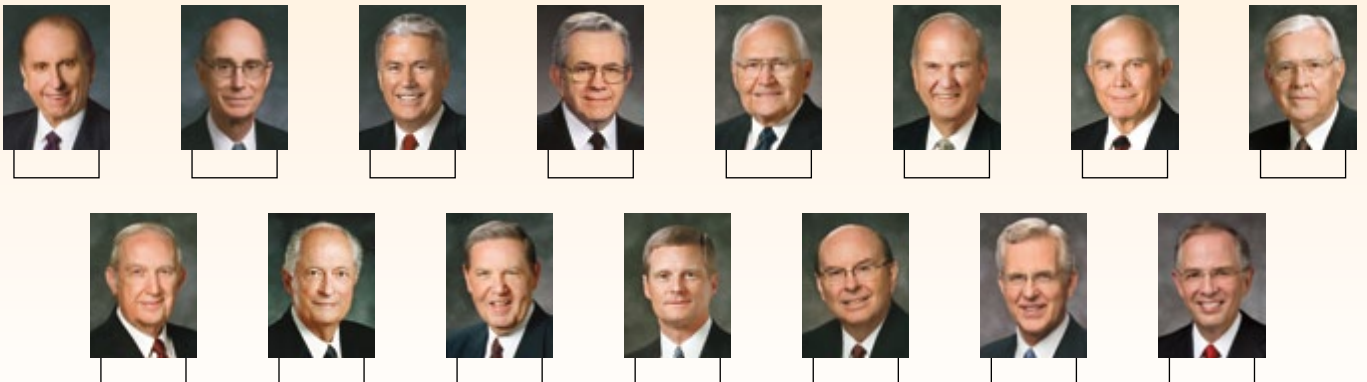
Fakafanongo fakalelei he taimi 'oku lea ai e palōfitá. 'E lava ke tokoni 'ene akonaki ki ho'o ngaahi palopalemá mo e faingata'á. Te ne tataki ma'u pē koe 'i he hala totonú, pea 'e tāpuekina koe 'i ho'o muimui kiate iá. ■

VA'INGA FKT: MAHANI MO E KAU TAKI HOTAU SIASÍ

'Oku tataki e Siasí 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní 'e ha kau palōfita mo'uí 'e toko 15. Ko e Palesiteni 'o e Siasí, mo hono ongo tokoni 'i he Kau Palesitenisí 'Uluakí, mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ko ha kau palōfita kotoa kinautolu. Te ke lava nai ke fakahoa e fakatātā 'o e Kau Palesitenisí 'Uluakí mo e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ki honau hingoá?

Kosi'i e tu'unga malanga he peesi 65 mo e ngaahi fakatātā 'i laló pea fakapipiki kinautolu ki ha pepa fefeka. Kosi ha ngaahi fo'i ava 'i he seá fakatatau ki he me'a 'oku fakahā atú pea fakanofonofo e Kau Taki Mā'olungá 'i honau sea totonú.

'I ho'o mamata he konifelenisi lahi pea lea ai ha taha 'o e kau tangatā ni, te ke lava ke 'unuaki'i hono fakatātaá mei hono seá ki he tu'unga malangá.





Henry B. Eyring
Tokoni 'Uluaki



Thomas S. Monson
Palesiteni



Dieter F. Uchtdorf
Tokoni Uā



Boyd K. Packer



L. Tom Perry



Russell M. Nelson



Dallin H. Oaks



M. Russell Ballard



Richard G. Scott



Robert D. Hales



Jeffery R. Holland



David A. Bednar



Quentin L. Cook



D. Todd Christofferson

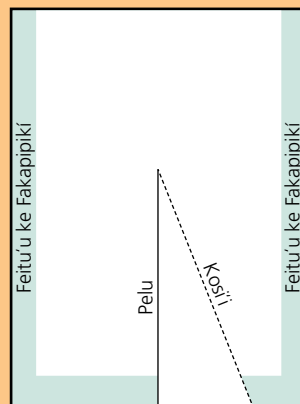


Neil L. Andersen

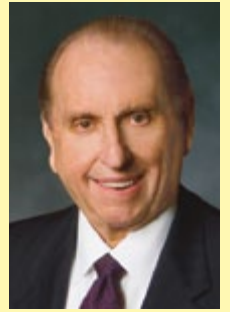


KO KOE PĒ

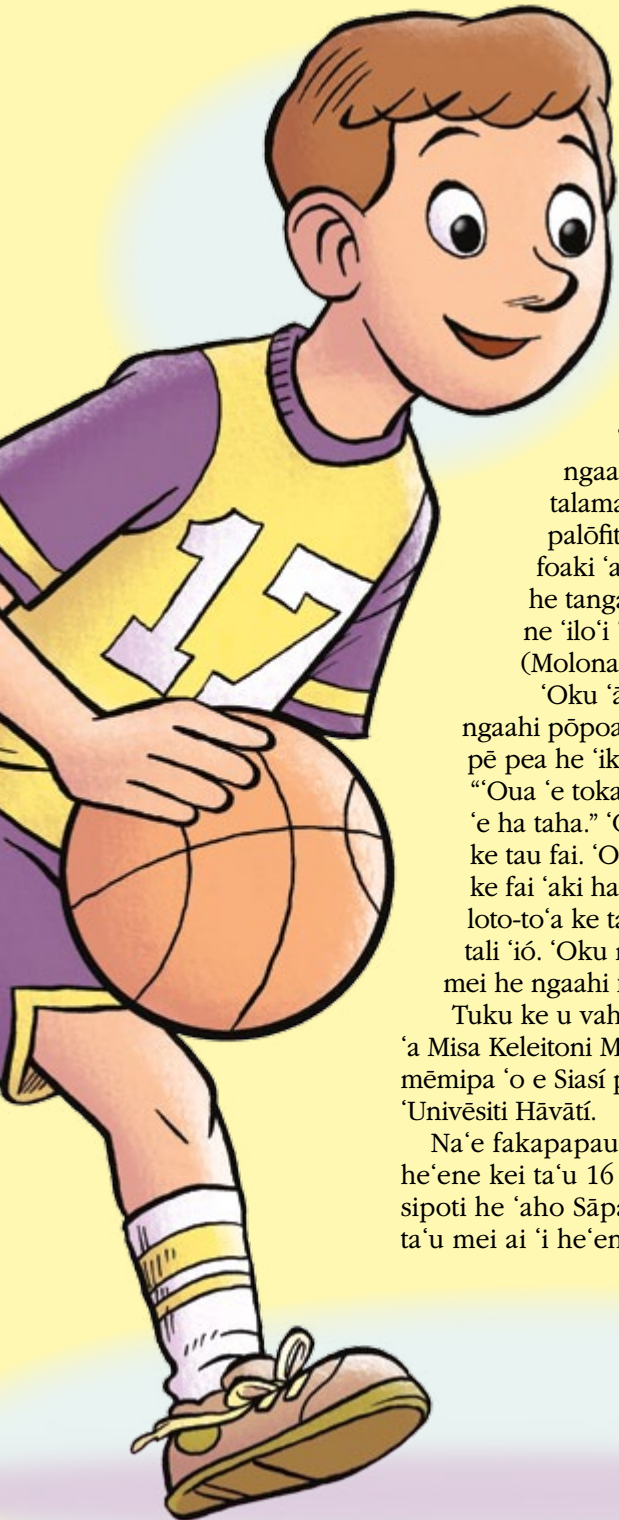
Te ke lava 'o faka'esia e tā 'o Palesiteni Tōmasi S. Monisoní. Kosi'i e fakatātaá, faka'esia pea toe faka'esia mei mui. Fakapipiki kinautolu ki ha pepa fefeka. Pelu pea kosi'i 'i he laine he 'esia mei muí. Fakapipiki e tafa'akí mo e konga ki lalo 'o e 'esiá ki he 'esia kimuí. Fakahū leva ki ai e tā 'o Palesiteni Monisoní.



Fakapapau'i he TAIMI NI



Fai 'e Palesiteni
Thomas S. Monson



Oku ou faka-mālō ki ha Tamai Hēvani anga'ofa ko 'Ene me'a'ofa 'o e tau-'atāina ke filí, pe ko e totonu ke filí. Na'a tau ha'u kotoa ki he māmaní mo e ngaahi me'angāue 'oku fie ma'u ke fai 'aki e ngaahi fili 'oku totonú. 'Oku talamai kiate kitautolu 'e he palōfita ko Molomoná, "Oku foaki 'a e Laumālie 'o Kalaisí ki he tangata kotoa pē, koe'uhí ke ne 'ilo'i 'a e leleí mei he koví" (Molonai 7:16).

'Oku 'ātakai'i kitautolu 'e he ngaahi pōpoaki 'a e filí: "Ai tu'o taha pē pea he 'ikai ha me'a ia 'e hoko." "Oua 'e tokanga ki ai; he 'ikai 'ilo ia 'e ha taha." 'Oku 'i ai ma'u pē ha fili ke tau fai. 'Oku fie ma'u ha loto-to'a ke fai 'aki ha fili fakapotopoto—'a e loto-to'a ke tali 'ikai, mo e loto-to'a ke tali 'iō. 'Oku makatu'unga e iku'angá mei he ngaahi fili 'oku tau faí.

Tuku ke u vahevahe atu ha sīpinga 'a Misa Keleitoni M. Kulisiteniseni, ko ha mēmipa 'o e Siasí pea ko ha palōfesa 'i he 'Univēsiti Hāvātí.

Na'e fakapapau'i 'e Misa Kulisiteniseni he'ene kei ta'u 16 he 'ikai ke ne va'inga sipoti he 'aho Sāpaté. Hili ha ngaahi ta'u mei ai 'i he'ene hū ki he 'Univēsiti

'Okisifooti 'i 'Ingilaní, na'á ne va'inga senitā he timi pasiketipoló. Na'e te'eki ai ke nau fo'i 'i he ta'u ko iá pea nau a'u ai ki he fe'auhi haú.

Na'e faingofua pē 'enau mālohi he fe'auhí, pea nau a'u ai ki he va'inga faka'osí. Pea na'e sio 'a Misa Kulisiteniseni ki he taimi tēpilé 'o 'ilo 'oku fai e va'inga faka'osí 'i he 'aho Sāpaté. Na'á ne 'alu leva ki he faiakó 'o fakahā ange 'ene palopalemá. Na'e fakahā ange 'e he faiako 'a Misa Kulisiteniseni kuo pau ke ne va'inga.

Na'e 'alu leva 'a Misa Kulisiteniseni ki hono loki he hōtelé. Na'á ne tū'ulutui. Na'á ne lotu ki he Tamai Hēvani pe 'e sai pē ke ne va'inga tu'o taha pē he fo'i va'inga ko 'eni he Sāpaté. Na'á ne pehē na'e te'eki ai ke 'osi 'ene lotú kuó ne 'osi ma'u 'e ia 'a e talí: "Keleitoni, ko e hā e me'a 'okú ke toe fehu'ia mai ai kiate aú? 'Okú ke 'osi 'ilo'i pē 'a e talí."

Na'á ne 'alu leva ki he'ene faiakó, 'o kole fakamolemole ange he 'ikai ke ne lava 'o va'inga he fo'i tau faka'osí. Na'á ne 'alu leva ki he ngaahi fakataha'anga 'o e 'aho Sāpaté.

Na'e ako 'a Misa Kulisiteniseni 'oku faingofua ange ke tauhi peseti e 100 'a e ngaahi fekaú 'i hono tauhi pē ha peseti 'e 98.

'Oku ou kole atu ai kiate kimoutolu ke fakapapau'i he taimí ni ke 'oua na'a toe afe mei he hala 'oku fakatau ki he'etau taumu'á: ko e mo'ui ta'engata mo 'etau Tamai 'i Hēvani. ■

Mei ha lea 'i he konifelenisi lahi 'o 'Okatopa 2010



'Oku ngalo 'eku ngāue mei 'apí. 'E lava ke u hiki ho'o ngāué?



'E lava ke u tangutu heni?



'E lava ke u kau atu he va'ingá?



Te ke fie 'ahi'ahi'i e kofi ko 'eni? 'E tokoni ia ke ke 'ā fuoloa 'i ho'o akó.

'IO PE 'IKAI?

'Oku pehē 'e Palesiteni Monisoni 'oku fie ma'u ha loto-to'a ke tali 'io ki he ngaahi fili 'oku lelei pea 'ikai ki he ngaahi fili 'oku kovi. 'I he ngaahi tūkunga takitaha 'i 'olungá, tohi'i e 'io pe 'ikai ke fakahaa'i ha tali loto-to'a.

MATE TUPU'A PESETI 'E 100

'Oku pehē 'e Palesiteni Monisoni 'oku faingofua ange ke fili 'a e totonú 'i he peseti 'e 100 'o e taimi kae 'oua 'e fili pē ki he totonú he taimi 'e ni'ihī pea 'ikai ke fai pehē he taimi 'e ni'ihī. Fakafonu e ngaahi mata'ifiká ke tānaki e 'otu takitaha ke 100. Ko e ngaahi fika kotoa 'oku puliá 'oku totonu ke faka'osi'aki e 0 pe 5.

45	5		20
10		15	
30		25	5
	20	30	

Ako 'a 'Āpa ke Faitotonu

Fai 'e Ann P. Smith

Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni

Na'e tangutu 'a 'Āpa 'o sio ki he felue'aki e kakaí he hala 'i honau toumu'á. Na'e fu'u fiekaia 'a 'Āpa. Na'e ofi mai ha fefine ko Meleane na'e fakatau atu ha'ane pisikete melie, pea na'á ne felue'aki holo pē he halá. Na'e 'asi ifo mai e pisiketé 'i honau kofukofu ngingilá. Na'e fa'o ia 'e Meleane 'i ha kulo 'oku hili 'i hono 'ulú. Na'e fu'u fie ma'u mo'oni 'e 'Āpa ha kofu pisikete. Na'á ne 'ilo'i 'e fu'u ifo 'aupito.

Na'e tu'u 'a Meleane 'o tuku hifo e pisiketé 'i mu'a 'ia 'Āpa.

Na'á ne fakakaukau, "Okú ne 'ilo'i pē 'oku ou fiekaia pea 'okú ne tuku e pisiketé ma'aku!" Na'á ne to'o fakavave hake leva ha kofu pisikete.

Na'e fakatokanga 'i mai ia 'e he'ene tamaí. Na'á ne 'eke mai, "Āpa, ko e hā 'ena?"

Na'e tali atu 'e 'Āpa, "Tangata'eiki, 'oku ou fu'u fiekaia! 'Okú ou fie ma'u ha pisikete."

Na'e puke fakalelei atu 'e he tangata'eiki 'a 'Āpa.

Na'á ne pehē ange, "Āpa, 'oku ou loto ke ke ma'u ha pisikete.

Ka he 'ikai lava ke ke 'ave ha me'a mei he kakai kehé ta'e kole pe totongi ia. Na'á ke 'osi kole kia Meleane ke 'oatu ha'o pisikete?"

Na'e tali atu 'e 'Āpa mo sio pē ki he kelekelé, "Ikai."

"Ta fakafoki kia Meleane

"Okú totonu ke kamata 'a e faitotonú 'iate au, 'i he'eku leá mo e me'a kotoa 'oku ou faí"
(Children's Songbook, 149).

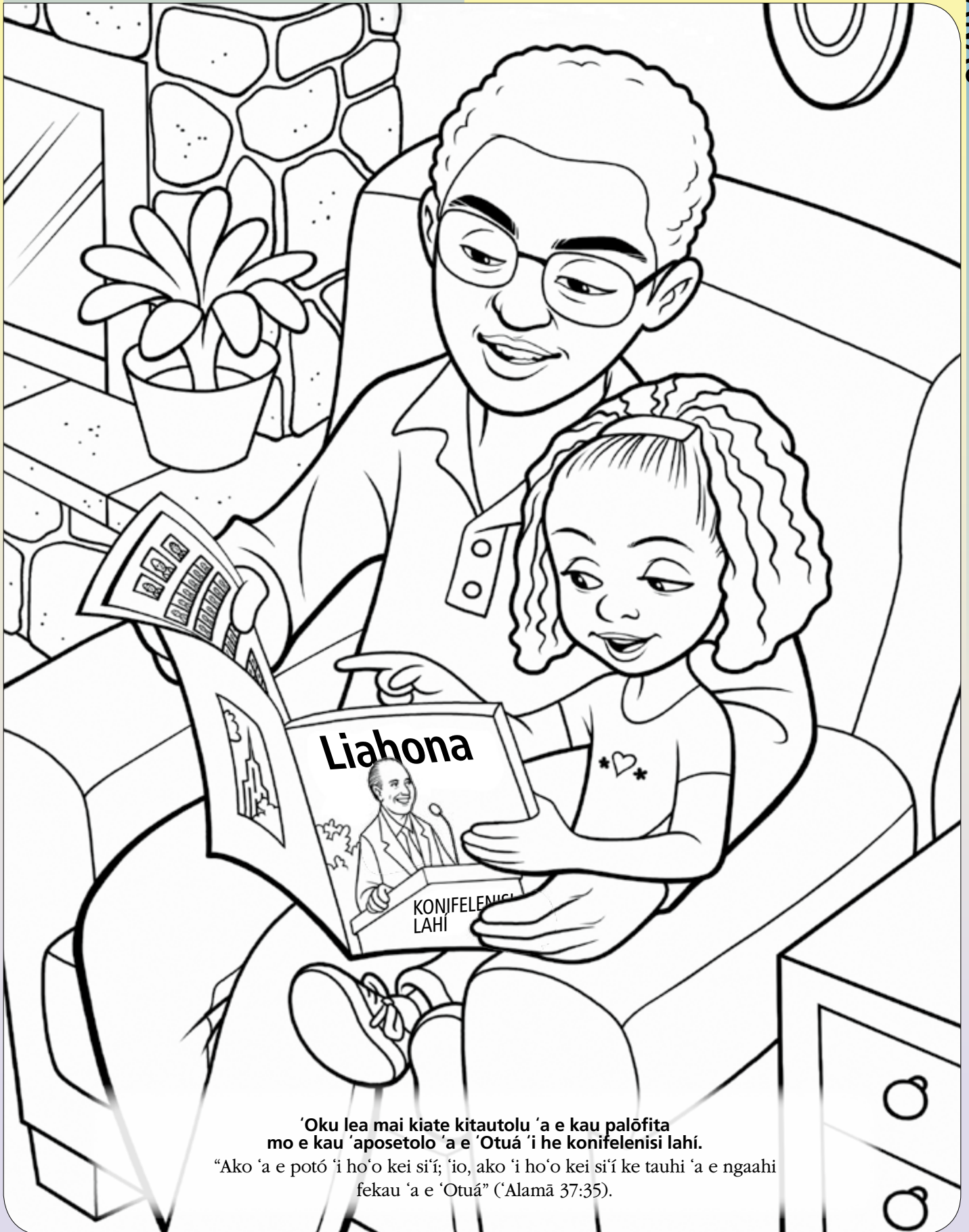
'a e fu'u kofu pisikete lahi ko 'ení, ka u fakatau ma'au ha ki'i kofu si'i-si'i. 'Okú ou loto ke ke ako ke faitotonu. 'Okú ke 'ilo hono 'uhingá?"

Na'e pehē atu 'e 'Āpa, "Fakamatala 'i mai Tangata'eiki."

Na'e pehē ange 'e he Tangata'eiki, "Okú 'uhinga ia ki hono fai e me'a 'oku totonú. 'Okú 'uhinga ia ke totongi ia kae 'ikai ke kaiha'a. 'Okú 'uhinga ia ke tala e mo'oni kae 'ikai ke loi. 'Okú 'uhinga ia ke ke fai e me'a 'okú ke tala te ke faí. Ko ia ai te ta totongi kia Meleane ha kofu pisikete. 'Okú fie ma'u 'e Meleane 'a e pa'angá ke fakatau 'aki ha me'akai 'ene fānaú. 'Āpa, 'oku ou 'ofa 'iate koe pea pehē foki mo e Tamai Hēvaní. Pea 'okú Ne fiefia 'i he taimi 'okú ke fai ai e me'a 'oku totonú."

Na'e pehē ange 'e 'Āpa, "Okú ou 'ofa 'iate koe Papa. 'Okú ou loto ke faitotonu ma'u pē." ■





‘Oku lea mai kiate kitautolu ‘a e kau palōfita
 mo e kau ‘aposeŋto ‘a e ‘Otuá ‘i he konifeŋenisi lahi.
 “Ako ‘a e potó ‘i ho‘o kei si‘i; ‘io, ako ‘i ho‘o kei si‘i ke tauhi ‘a e ngaahi
 fekau ‘a e ‘Otuá” (‘Alamā 37:35).

Ko Hono Ongó'i e Laumālie Mā'oni'oni

Fai 'e Chad E. Phares

Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni

"Pea 'i he mālohi 'o e Laumālie Mā'oni'oni te mou lava ai ke 'ilo'i hono mo'oni 'o e ngaahi me'a kotoa pē"
(Molonai 10:5).

1.

Penisoni, ko e fē koe?
Kuo taimi ke ke mohe.



'Oku 'ikai ke u fie
'alu au 'o mohe.

2.

Ko e hā hono
'uhingá?



Koe'uhí he 'oku 'i ai
ha tēvolo ia 'i hoku lokí.



3.

'Oku 'ikai ha tēvolo
ia 'i ho lokí.

'Oku ke
fakapapau 'i ia?

'Oku ou
palomesi atu.



4.

Tangata' eiki, ko e hā e
Laumālie Mā'oni'oni?

Ko ha fehu' i lelei ia.



5.



Ko e Laumālie Mā'oni'oni ko ha mēmipa ia 'o e Tolu'i 'Otuá. Ko 'Ene ngāué ke tokoni'i kitautolu ke ongo'i e me'a 'oku finangalo e Tamai Hēvaní ke tau 'ilo mo fai.

'Okú Ne fakailifia?

'Oku 'ikai teitei fakailifia 'a e Laumālie Mā'oni'oni ia. 'Oku 'ikai ke tau sio ki he Laumālie Mā'oni'oni, ka 'oku tau ongo'i 'Ene ofi maí. 'Okú Ne tokoni mai ke tau fiefia.

6.



Ko ia ai, kuikui ho matá. Ko e taimi 'eni ke mohe aí. 'Oku ou 'ofa atu.

'Oku ou 'ofa foki mo au 'iate koe. Pea 'oku ou tui 'oku ou ongo'i e Laumālie Mā'oni'oni.

Ngaahi Tokoni ma'á e

Mātu'á: Talanoa mo ho'o fānaú ki ha ngaahi founa te nau lava ke ongo'i ai e tākiekina 'a e Laumālie Mā'oni'oni. 'Eke ange pe ko e hā 'oku nau ongo'i 'i he'enau fili 'a e totonú pea fai e ngaahi me'a 'okú ne fakaafe'i e Laumālie Mā'oni'oni ke ofi maí.

KO HONO FAKAAFE'I 'O E LAUMĀLIÉ

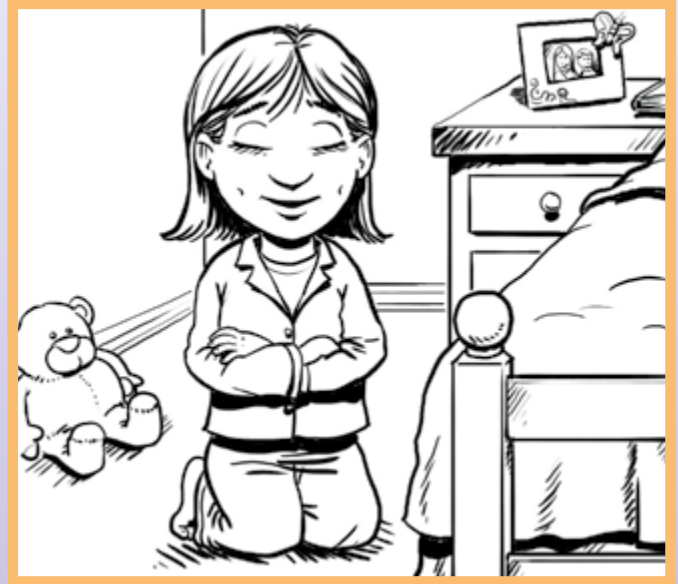
Fai 'e Hilary Watkins Lemon

Te ke lava 'o fai ha ngaahi me'a lahi ke fakaafe'i e Laumālie Mā'oni'oni ke mo fe'ao. 'Oku 'oatu 'e he fakatātaá ha ngaahi fakakaukau 'e fā. Fili ha fakakaukau 'e taha pea feinga mālohi ke fakahoko

ia. Pea tala ki ha taha 'a e me'a na'á ke ongo'í 'i ho'o fakahoko iá. Valivali 'a e fakatāta 'o e fakakaukau ko iá pea feinga ke fakahoko e fakakaukau hokó.



1. Fe'inasi'akí



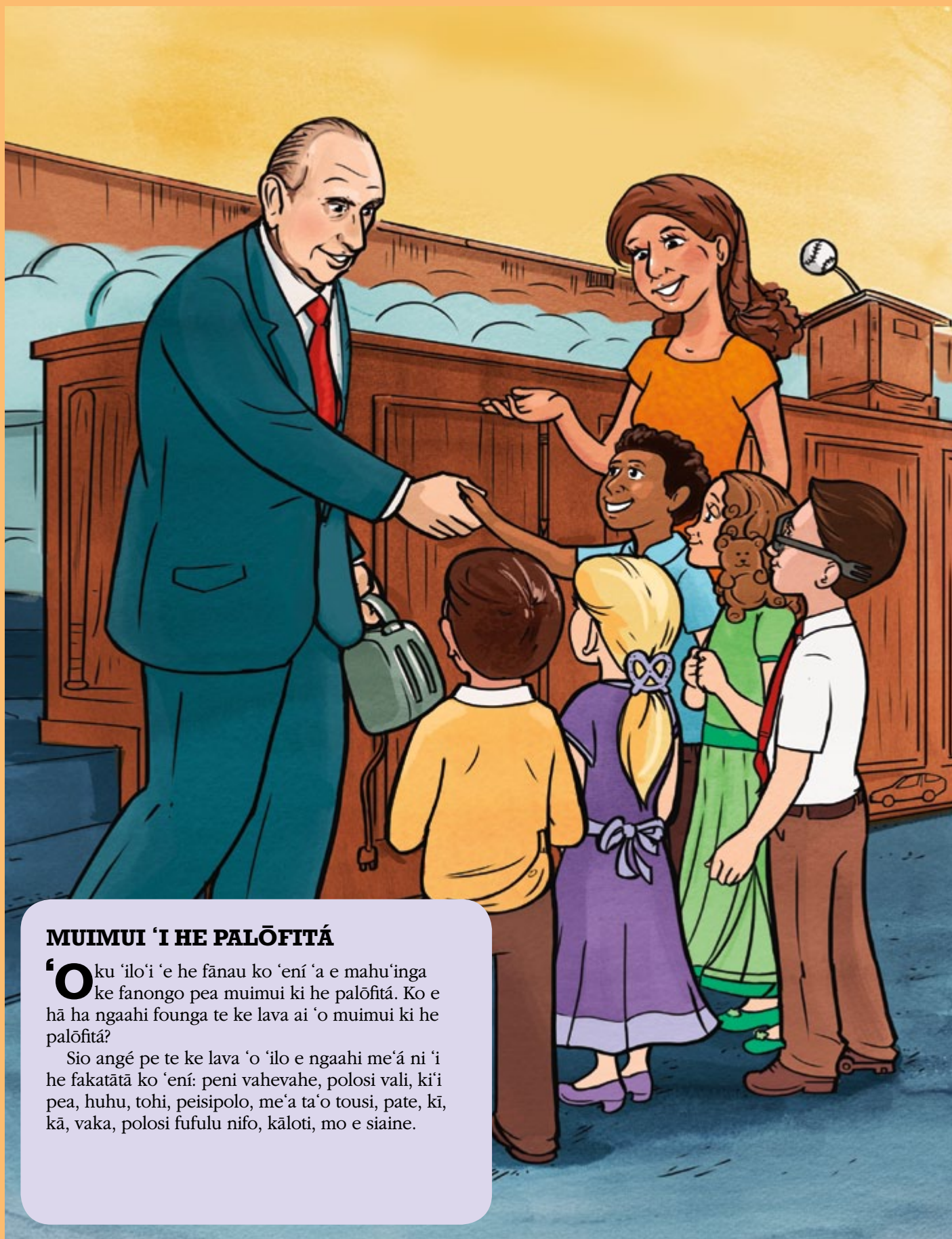
2. Lotú



3. Tokoní



4. Hivá



MUIMUI 'I HE PALŌFITĀ

Oku 'ilo'i 'e he fānau ko 'enī 'a e mahu'inga ke fanongo pea muimui ki he palōfitā. Ko e hā ha ngaahi founa te ke lava ai 'o muimui ki he palōfitā?

Sio angé pe te ke lava 'o 'ilo e ngaahi me'á ni 'i he fakatātā ko 'enī: peni vahevahe, polosi vali, ki'i pea, huhu, tohi, peisipolo, me'a ta'o tousi, pate, kī, kā, vaka, polosi fufulu nifo, kāloti, mo e siaine.

Ngaahi Ongongo 'o e Siasí

Vakai ki he news.lds.org ke ma'u ha ngaahi ongoongo mo ha ngaahi polokalama faka-Siasí lahi ange.

Tokoni e Pa'angá ki he Kāingalotu he Funga 'o e Māmaní Ke Nau Ma'u e Ngaahi Tāpuaki 'o e Temipalé

Fai 'e Heather Whittle Wrigley

Ngaahi Ongongo mo e Ngaahi Me'a 'Oku Hoko he Siasí

Talu mei he taimi ne hū ai 'a Liasi Sili 'o Pakisitani 'i he Temipale Manila Filipaini 'i Siulai 'o e 2001 kimu'a pea ne 'alu 'o ngāue fakafaifekau, mo 'ene 'ilo'i na'á ne toe fie foki ki he temipalé ke ne lava 'o ma'u ha fāmili ta'engata.

Na'e papitaiso hono uaifi ko Falá 'i he 2007, ka na'e si'isi'i 'ena pa'angá pea na'e 'ikai ke na 'ilo'i pe 'e lava ke na ō 'afē ki he temipalé, 'a ia na'e laka hake he maile 'e 3,500 (km 'e 5,700) hono mama'ó. Ne 'āsili ange 'ena fie ma'u ke na sila he temipalé 'i hono fā'ele'i mai

'Oku 'i ai 'a e fakamālō atu 'a Liasi Sili, hono uaifi ko Falá, mo 'ena tama tangata ko 'Āmoni Fineasí ki he Pa'anga Tokoni Fakalūkufua 'a e Siasí ki he Pataloni 'o e Temipalé 'a ia na'e lava ai ke nau 'alu ki he Temipale Manila Filipaini 'o sila 'i ai kinautolu ko ha fāmili 'i he 2010.

'ena tama tangata ko 'Āmoni Fineasí 'i he 2009, pea 'i he tokoni mei he Pa'anga Tokoni Fakalūkufua 'a e Siasí ki he Pataloni 'o e Temipalé, na'e tali ai 'ena ngaahi lotú 'i he kongā kimui 'o e 2010.

Na'e pehē 'e Misa Sili, "Kuo tokoni 'eku 'alu mo hoku fāmili ki he temipalé ke toe mālohi ange 'eku fakamo'oní. Hili 'emau 'a'ahi ki he temipalé, ne hangē 'oku toe lahi ange 'a e me'a ke u foaki ki he 'Eikí. . . . Na'e lelei pea fakatupulaki 'e he 'a'ahi ki he temipalé 'a 'eku tuí, pea 'oku faingata'a ke u fakamatala 'i."

Lolotonga 'ene 'i aí, na'e lava foki 'a Misa Suli 'o fakahoko e ngaahi ouau ma'a 'ene tamaí, kuitangata, mo 'ene tamaí 'i he fonó, 'a ia kuo nau 'osi pekia kotoa. Na'á ne 'osi fakahoko e ngāue ma'a 'ene fa'ee, pea na'e sila ia ki he'ene ongomātu'á.

Na'á ne pehē, "Ko ha faingamālie ma'ongo'onga ne u ma'u mo hoku fāmili ke 'a'ahi ki he temipalé. 'Oku ou fie fai ha fakamālō mavahe mo lotua 'a e kau taki ne nau 'ai 'o lava 'emau 'alu ko 'eni ki he temipalé."

Talu mei he 1992 mo e hoko 'a e sino'i pa'anga ko 'ení, 'a ia na'e tokoni'i peseti 100 'e he ngaahi foaki 'a e kāingalotú, ko ha founga ke lava 'o 'alu tu'o taha ai ki he temipalé e kāingalotu 'oku nau nofo mavahe mei he 'Iunaiteti Siteití mo Kānata ka na'e 'ikai ke nau mei lava 'o

'alú. Ko e kāingalotu 'oku nau fie foaki ki he sino'i pa'anga ko 'ení, ko 'enau tohi'i pē 'a e "Pa'anga ki he Pataloni 'o e Temipalé" 'i he kongā "Me'a Kehe" 'o e la'ipepa foaki angamahení. 'E lava foki ke foaki 'a e ni'ihī fakafo'ituituí ki he sino'i pa'angá 'o fakafofu 'i he Ngaahi Kautaha Tokoni 'Ofa 'a e Siasí.

Na'e poupou'i 'e Palesiteni Tōmasi S. Monisoni e kāingalotú 'i he konifelenisi lahi 'i 'Okatopa 'o e 2011 ke nau foaki ki he Pa'anga Tokoni Fakalūkufua ki he Pataloni 'o e Temipalé, 'o ne pehē, "'Oku kei 'i ai pē ha ngaahi feitu'u he māmaní 'oku kei mama'o ai hotau kāingalotú mei he temipalé pea 'ikai ke nau lava ai 'o ma'u e ngaahi tāpuaki toputapu mo ta'engata 'o e temipalé" (" 'I He'etau Toe Fakataha Maí," *Liahona* mo e *Ensign*, Nōv. 2011, 5).

Na'e pehē 'e 'Eletā Uiliami E. Uoka, ko e Talēkita Pule 'o e Potungāue Temipalé, "Ko e taumu'a 'o e pa'anga ko 'ení ke tokoni'i 'a kinautoku 'i he ngaahi feitu'u 'o e māmaní 'oku mahino 'aupito pē 'e faingata'a ange ha'anau 'alu ki he temipalé. 'Oku 'uhinga 'a e tokoni'i tu'o taha ko 'eni 'o ha tokotaha fakafo'ituituí ke ne ma'u 'a hono ngaahi ouaú."

Na'e pehē 'e 'Eletā Uoka ko e ni'ihī 'o e ngaahi fie ma'u lahi tahá 'oku mei 'Afilika, Pasifikí, mo 'Ēsia. 'Oku 'ave 'e he kau palesiteni fakasiteikí mo e kau



TAÁ 'I HE ANGALELE 'A RAZ GIL

palesiteni fakamisioná ‘a e ngaahi fakaongoongoleleí ki honau Kau Palesitenisi Faka‘eliá, ‘a ia ‘oku nau pule‘i ‘a hono faka‘aonga‘i ‘o e pa‘angá ni ‘o makatu‘unga mei he fonua ko iá.

‘Oku fakafuofua ki he káingalotu ‘e toko 4,000 nai na‘a nau faka‘aonga‘i ‘a e pa‘angá lolotonga e 2009 mo e 2010 ke nau ‘alu ki he temipalé, ‘a ia ko e ‘uluaki—pea mahalo—ko e faingamālié pē ia.

Na‘e pehē ‘e ‘Eletā Uoka, koe‘uhi ke faitāpuekina e lahi taha ‘o e ngaahi mo‘ui ‘e lavá, ‘oku nau “kumi ‘a e temipale ko ia te [nau] lava ‘o ma‘u e totongi vakapuna ma‘ama‘a taha ki aí. ‘Oku ‘ikai makatu‘unga ma‘u pē ia ‘i he ofi pe ‘oku tu‘u e temipalé ‘i honau feitu‘ú pe ‘ikai.”

‘Oku ‘i ai e ‘amanaki ‘e fakahoko ‘e he mēmipa takitaha ‘okú ne faka‘aonga‘i e sino‘i pa‘angá ha fa‘ahinga feilaulau pe tokoni.

Na‘e pehē ‘e ‘Eletā Uoka, “Oku ‘i ai ha ngaahi feitu‘u ‘oku lahi ai e fakamolé pea faingata‘a hono ma‘u ha paasipooti. Ko ia ai, ‘i he ngaahi feitu‘u ‘e ní‘ihi ‘e fie ma‘u ke mavahe ai e káingalotú mei honau fonuá ke ō ki he temipalé, te nau feinga‘i pē ‘e kinautolu ‘enau paasipōtí kae lava ke nau faka‘aonga‘i e pa‘angá. ‘I he ngaahi fonua ‘e ní‘ihi, ‘oku fie ma‘u ‘a e fo‘i pa‘anga pau ia. ‘E hangē ia ki ha ní‘ihi ‘oku ‘ikai ko ha pa‘anga lahi, kae mahalo ko e pa‘anga pē ia ‘e lava ke nau fakahaofi ‘i he māhina ‘e onó.”

Na‘e pehē ‘e ‘Eletā Uoka ‘oku hounga‘ia lahi ange ‘a e ní‘ihi ne tokoni ke a‘usia ha taumu‘á. Na‘á ne pehē, “‘I he meimei



taimi kotoa pē, na‘e fai ‘e he kakaí honau lelei tahá ke tokoni pea kuo tāpuekina lahi kinautolu, pea kuo nau ngāue lelei ‘aki e faingamālie ko iá.”

Makehe mei hono fakafaingamālie‘i ‘e he pa‘angá ni ke ‘alu e kakaí ki he temipalé, ‘oku toe faka‘aonga‘i foki ia ke fakatau mai ha seti kāmēni ‘e fitu ma‘á e tokotaha fakafo‘ituituí kae lava ke nau faka‘apa‘apa‘i ‘enau ngaahi fuakavá ‘i he taimi ‘oku nau foki ai ki ‘apí.

Ko e lea ko ia ‘a Palesiteni Monisoni lolotonga e konifele-nisí, ko e fuofua taimi ia kuo fanongonongo ai ‘a e sino‘i pa‘angá ‘e he palōfitá ‘i he tu‘unga malangá. Na‘e pehē ‘e ‘Eletā Uoka, mahalo ‘e tupu mei hono fakahā ko iá, fakataha mo ha fakautuutu ‘a e fie ma‘u tokoni mei he pa‘angá, ha toe lahi ange ‘a e ngaahi foakí.

Na‘á ne pehē, “‘Oku kei ha‘u pē kakaí ki he Siasí, pea ‘oku ‘ikai ke mau ofiofi fiamālie ki he ngaahi fie ma‘u ‘i he ngaahi feitu‘u lahi.” Na‘e hoko atu

‘ene leá ‘o ne faka‘aonga‘i e fale‘i meia Palesiteni Hauati W. Hanitā (1907–1995) ‘i he 1994 ke ma‘u ‘e he káingalotu mo‘ui taau kotoa pē ha lekomeni temipalé, (vakai, “The Great Symbol of Our Membership,” *Tambuli*, Nov. 1994, 6; *Ensign*, Oct. 1994, 2), [“Oku tokolahi e káingalotu faivelenga ‘o e Siasí ‘oku ‘i ai ‘enau ngaahi lekomeni temipale ‘oku kei ‘aonga ka ‘oku te‘eki ai pē ke nau ō ki he temipalé pea ‘oku ‘ikai pē ha‘a nau fakakaukau he taimi lolotonga ni ke ō ki he temipalé.”]

Na‘e pehē ‘e ‘Eletā Uoka na‘e tupu ‘a hono fakahā ‘e Palesiteni Monisoni ‘a e sino‘i pa‘angá ni mei he‘ene ‘ofa ‘i he temipalé mo ‘ene ongo‘i ‘a e Káingalotu ‘oku fakatefito ki ai e ‘aonga ‘o e pa‘angá.

Na‘e pehē ‘e ‘Eletā Uoka, “‘I he taimi ‘okú ke ‘alu ai ki he ngaahi feitu‘u mama‘o ko ‘ení, ‘okú ke ongo‘i e kakaí mo honau ngaahi faingata‘a‘iá. ‘E hoko e pa‘angá ni ko ha tāpuaki ki ha kakai tokolahi.” ■

**Temipale
Manila
Filipaini**



Fānau ako 'i he semineli 'i Uetelou, 'i Siamane.

Fokotu'uma'u 'e he Polokalama Semineli 'i he Māmaní 'a e Fānau Akó 'i he Ongongolelei

Fai 'e Melissa Merrill

Ngaahi Ongongo mo e Ngaahi Me'a 'Oku Hoko he Siasi

Oku ma'u semineli 'a Militoni Lisi 'o Potukali 'i he falelotu honau feitu'u. 'Oku kalasi pē 'a Feleisa Kalafi 'o Tasimēnia 'i 'Aositelēliá 'i api pea ko 'ene faiakó pē 'ene fa'eé. 'Oku kolosi pē 'a Lōleni Houma 'o 'Itutā 'i he USA ki he kauhala 'e tahá lolotonga e piliote honoua 'o e 'ako'anga mā'olungá 'o kalasi fakahili 'aho ai; 'oku kalasi fakauike 'a Peni Kilipati 'o Veamoniti 'i he USA, kimu'a pea fai e Mutualé; pea kalasi faka'aho 'a Makenisi Molili 'i 'Alapama 'i he USA 'o fakafou 'i he 'Initaneti. 'Oku kalasi 'a Tauna Paaka 'o Kōleá he taimi 10 po'ulí, lolotonga iá 'oku 'ā hengihengia hake 'a Seimi Kuliniuti 'o Niu Mekisikou 'i he USA he taimi 4 pongipongi ke ne ma'u atu e taimi ki he'ene kalasi he 5:15 pongipongi.

'Oku muimui e to'u tupú ni

kotoa—mo ha ni'ihiki kehe 'e meimeitoko 370,000 hangē pē ko kinautolu—ki he fale'i ko ia 'a e palōfitá ke fakamu'omu'a e semineli 'i he'enu mo'uí.

Na'e kehekehe pē hono fakahoko 'o e polokalama semineli, 'a ia 'oku fakamanatu hono ta'u 100 he ta'ú ni, 'i ha ngaahi taimi kehekehe, pea na'a mo e 'ahó ni, 'oku fa'a fie ma'u ke liliu ia ke fe'unga mo e ngaahi fie ma'u fakafo'ituitui pea mo e ngaahi tūkunga fakalotofonuá. Pea neongo e kehekehe 'o e taimi mo e feitu'u, 'oku kei tatau pē 'a e me'a 'e taha: 'oku tokoni hono ako 'o e ongoongolelei ki hono fakamālohia 'o e tou tupú 'i he'enu ngaahi fakamo'oni ki he Fakamo'uí mo 'Ene ongoongolelei

'I he taimi ne fuofua kau atu ai 'a Militoni Leiasi ta'u 17 'o Potukali ki he semineli, ko ha ki'i kulupu tokosi'i pē

'o ha to'u tupu ne nau fakataha mai 'i he Tokonaki takitaha he ko honau tokolahi ne nau kau atu ki ha ngaahi sipoti mo ha ngaahi 'ekitiviti kehe ne fie ma'u ki ai e fakamālohisino pea mo ha ngaahi 'ekitiviti faka'aho kehe.

Ka ko 'eni 'oku kau atu 'a Militoni ki he Semineli he lolotonga e uiké—taimi 'e ni'ihiki kimu'a pea kamata e akó pea taimi 'e ni'ihiki he tuku 'a e akó. Kuo pau ai ke 'ā pongipongia 'a Militoni, pea 'i he taimi 'e ni'ihiki kuo pau ke ne li'aki ai ha ngaahi faingamālie fakasōsiale kae lava 'o 'alu ki he kalasi.

Ka neongo ia 'oku 'ikai lau 'e Militoni ko ha feilaulau 'a e semineli. Na'á ne pehē, "Oku hangē ia ha faingamālie." 'Oku 'amanaki 'a Militoni ke ne muimui atu 'i hono tufefine 'oku lolotonga ngāue fakafaifekau pea ko e semineli ko e taha ia 'o e ngaahi founga 'okú ne teuteu ai. Na'á ne pehē, "I he ngaahi faingata'á ni kotoa, 'oku ou 'ilo 'oku fe'unga pē ia."

Na'e papitaiso 'a Tia Lasino ta'u 18 'o Filipaini 'i hono ta'u 14 pea kamata ke ne 'alu ki he semineli hili ha taimi nounou mei ai. Na'á ne fakakaukau ko ha kalasi angamaheni pē 'eni 'a ia 'e pau ke ne fai ai ha ngaahi ngāue mei 'api, ngaahi lea, pea mo ha ngaahi tākiekina fakato'ume'a 'oku ha'u fakataha mo iá. Ka na'á ne pehē, "oku 'omi 'e he semineli ha mālohi kiote au ke u ikuna 'i e ngaahi ngāue 'oku ou ma'u mei he akó. 'Oku ou ongo'i 'oku 'oku fakaivia au pea'u fie-mālie 'i he'eku 'alu ki he semineli."

Ke lau 'o kau ki he ngaahi feilaulau mo e ngaahi lavame'a 'a e fānau semineli 'i he māmaní hono kotoa, kumi 'a e "Seminary Program Anchors Students in the Gospel" 'i he news.lds.org. ■

Ke lau fekau'aki mo ha faeasaiti fakamanatu 'o e ta'u 100 'o e semineli mo Palesiteni Poiti K. Peeke, ko e Palesiteni 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uā 'a ia ne fai 'i he 'aho 22 'o Sānuāli, hū ki he news.lds.org.

Poupou e Palōfitá ki he Kakai Lalahi Kei Talavou ke Nau Hoko ko ha Maama

Na'e na'ina'i 'a Palesitēni Tōmasi S. Monisoni ki he kau fanongó 'i ha Fakataha Fakalaumālie 'i he 'Univēsiti Pilikihami 'Iongi-Polovó he 'aho 1 'o Nōvema 2011, ke nau hoko ko ha "fa'ifa'itaki'anga anga mā'oni'oni."

Na'e lau 'a Palesitēni Monisoni mei he lea 'a e 'Aposetolo ko Paulá 'i he Fuakava Fo'ou—"Ka ke 'i he kakai tuí ko ha faka'ilonga, 'i he lea, mo e 'ulungāanga, mo e 'ofa, mo e faianga, mo e tui, mo e mā'oni'oni" (1 Tīmote 4:12)—'o ne fakahā 'a 'ene faka'amu 'e hoko e kāingalotu 'o e Siasí ko ha maama ki māmani.

Na'á ne fehu'i, "Ko e hā 'a e maama? 'Oku ou sai'ia ange 'i he tali faingofua 'ko e me'a 'okú ne fakamaamangia 'i ha me'a. 'E lava 'e hono tā ha fa'ifa'itaki'anga 'o e anga mā'oni'oni . . . 'o tokoni ke fakamaamangia 'i ha māmani 'oku fakautuutu 'ene fakapo'ulí."

Na'á ne pehē kuo ulo si'isi 'i e maama ia 'a ha tokolahi 'o a'u pē ki he'ene mate. Na'á ne pehē ko hotau fatongiá ke tauhi 'etau ngaahi māma ke kei ulo lahi ke lava 'a e ni'ihī kehē 'o mamata pea muimui ki ai, pea 'oku fie ma'u ke tau tui.

Na'á ne pehē, "Ko e me'a ia 'atautolu takitaha ke fakatupulaki 'a e tui ko ia 'oku fie ma'u ke tau hao fakalaumālie a'í pea fakaulo atu 'etau māma ke mamata ki ai e ni'ihī kehē. Manatu he 'ikai lava ke nofo fakataha 'a e tuí mo e loto veiveiuá 'i he feitu'u tatau 'i he taimi tatau."

Na'e fakamatala 'a Palesitēni Monisoni 'o pehē ko e ni'ihī 'o e ngaahi founga lelei taha ke ma'u ai mo tauhi 'a e tuí ko hono lau mo ako e folofolá pea ke lotu ma'u pē.

Na'á ne fehu'i ange, "Kuo mou lau e



Na'e poupou 'a Palesitēni Monisoni ki he kāingalotú 'i ha'ane lea 'i he fakataha fakalaumālie na'e fai 'i he 'Univēsiti Pilikihami 'Iongi-Polovó ke nau lau e Tohi 'a Molomoná pea fekumi 'iate kinautolu pē ke 'ilo' 'a hono mo'oni.

Tohi 'a Molomoná? Kuo mou 'ahi'ahi' 'a e tala'ofa 'i he tohi 'a Molona?" Na'á ne fakalotolahi kiate kinautolu 'i he fakataha'angá ke nau tuku mavahe ha taimi 'i he 'aho takitaha ke nau fekumi ai 'iate kinautolu pē pe 'oku mo'oni e Tohi 'a Molomoná, "he te ne lilii ho lotó pea te ne lilii ho'o mo'uí."

Na'e lau 'e Palesitēni Monisoni mei he 3 Nifai 12:16—"Tuku ke ulo pehē ho'omou māma 'i he 'ao 'o e kakaí ni, koe'uhi ke nau mamata ki ho'omou ngaahi ngāue lelei pea tuku 'a e fakafeta'í ki ho'omou Tamai 'a ia 'oku 'i he langi"—peá ne fakamatala 'i ange ko Kalaisi 'a e "maama mo'oni, 'okú ne fakamaama ki he tangata kotoa pē 'oku ha'u ki māmani" (Sione 1:9), ko ha maama 'oku 'ulo 'i he po'ulí" (Sione 1:5).

Na'á ne faka'osi 'o pehē: " 'Oku 'ikai fakangatangata hotau ngaahi faingamālie ke tau ulo atú. . . 'I he'etau muimui 'i he fa'ifa'itaki'anga 'a e Fakamo'uí, te tau ma'u ai 'a e faingamālie ke tau hoko ko ha maama 'i he mo'ui 'anautolu 'oku tau feohí." ■

Ke ma'u ha fakamatala lahi ange ki he ngaahi lea mo e ngaahi 'a'ahi fakamui-muitaha na'e fai 'e he Kau Palesitenisí 'Uluakí mo e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Ua, kataki 'o vakai ki he prophets.lds.org mo e news.lds.org.

Fakatahataha 'i 'e he Kāingalotu 'Itiopeá ha Nāunau Fakahaisini

Ne laka hake he kāingalotu 'e toko 70 'o e Siasí ne nau fakatahataha hake ki he falelotu Mekanakiná 'i 'Atisi 'Apapá 'i 'Itiopeá 'i he 'aho 1 'o 'Okatopa 2011, 'i ha houa nai 'e nima ke fakatahataha 'i ha ngaahi nāunau fakahaisini 'e 5,000 ma'a honau kāinga 'Itiopea ne uesia 'e he la'ala'ā 'i he feitu'u Muiotoloto 'o 'Afiliká .

Ko e ngāue ko e konga pē ia 'o e feinga 'a e Siasí ke tokoni 'i e kakai 'oku nofo 'i loto he ngaahi kau'afonua 'o 'Itiopeá.

Tokoni 'a e kāingalotu mo e kau faifekau 'i 'Ātisi 'Apapá 'i 'Itiopea, ke fakatahataha 'i ha ngaahi nāunau fakahaisini 'e 5,000 ke 'oatu ki honau kāinga 'Itiopea na'e uesia 'e he la'ala'ā 'i he feitu'u Muiotoloto 'o 'Afiliká.



FAITĀ 'A SISITĀ ROBIN O' CROWLEY

Lava ke Ma'u Atu e Laipeli Vitiō Ako Fakatakimu'a Fo'ou

Kuo fanongonongo 'e he Potungāue Lakanga Fakataula'eiki 'a e Siasí 'a e Laipeli Ako Fakatakimu'á, ko ha fakalahi ki he fakalelei fakamuimitaha ki he *Tohi Tu'utu'uni Fika 2: Ko Hono Pule'i 'o e Siasí*, 'a ia ko ha ngaahi vitiō ako nounou kuo tātānaki ke ne fakamahino'i e ngaahi tefito'i mo'oni 'oku ako'i i he tohi lēsoni. 'Oku ala ma'u atu he taimi ni e ma'u'anga tokoni fo'ou i he leadershiplibrary.lds.org. 'E ma'u atu ha ngaahi konga 'o e laipeli i ha lea fakafonua 'e 11 he ta'u ni.

Fakamanatu 'i Silei 'a e Ta'u 'e 50 'o e Ngāue Fakafaifekau

I 'Okatopa 2011, na'e fakamanatu uike taha ai i Silei 'a e ta'u 'e 50 'o e ngāue fakafaifekau 'a e Siasí ai.

Na'e tokanga i 'e katoanga fakamanatu 'e he Kau Palesitenisi Faka'elia 'o Silei pea nau lea he me'a na'e fai i he 'aho Tokonaki, ko hono 15 'o 'Okatopa, 'o faka'osi 'aki e ngaahi fakafefia na'e fai.

Na'e omi ha kainingalotu 'e toko 20,000 nai ki he Faleva'inga Sanita Lolá i Sanitiako, 'a ia na'e fai ai e ngaahi lea, ngaahi hiva, faiva fakatā, mo e ngaahi faiva fakafonua ke fakamanatu 'aki hono tali 'e he kakai 'o Silei e ongoongolelei pea mo e tupu tokolahi 'a e Siasí. ■

Lea e Kau Takí ki he Kāingalotu Latinó 'i ha Fakamafola Lea 'i Nōvemá

Na'e lea 'a 'Eletā Kalauta D. Sivi 'o e Kau Fitungofulu mo 'Eletā Keuli B. Tokisi, ko e Fitungofulu Faka'elia 'o 'Iutā Sauté, i ha fakataha fakalotu na'e fakalele 'e he 'Siasí ma'á e kainingalotu 'Amelika Latiná i he tefito ko e "En la luz de Su amor" (" 'I he Maama 'o 'Ene 'Ofá"), 'a ia na'e fai i he 'aho Sāpate, 13 'o Nōvema 2011.

Na'e kau mai ha kainingalotu lea faka-Sipeini mo faka-Potukali 'e lauiafe 'o e Siasí mo honau ngaahi kaungāme'a ki he fakataha ko 'eni i he Senitā Konifelenisi pea i he ngaahi falelotu i 'Amelika Noate, Lotoloto, mo Saute.

Ko e ta'u 'eni 'e valu hono fakahoko fakata'u 'e he Siasí ha ngaahi me'a fakalaumālie na'e fakatefito i he tupu tokolahi 'a e Kāingalotu i he tukuikolo Latinó, 'a ia na'e kau ai ha ngaahi koniseti faka-Kilisimasi, ngaahi fakataha'anga fakalaumālie, mo e ngaahi faiva fakatātā. Na'e faka'ilonga i 'e he fakataha fakalaumālie 'o e 2011 'a e fuofua taimi ke fakamafola fakahangatonu ai e polokalama fakata'u ki he ngaahi falelotu mavahe mei he 'Lunaiteti Siteiti.

Fe'iloaki e Hoa 'o e Palesiteni 'o Honitulasí mo e Kau Palesitenisi 'Uluaki

Na'e fe'iloaki 'a e hoa 'o e Palesiteni 'o Honitulasí, 'a Losa 'Elena Ponila ti Lopo, mo Palesiteni Tōmasi S. Monisoni mo Palesiteni Henelī B. 'Aealingi, ko e Tokoni 'Uluaki i he Kau Palesitenisi 'Uluaki, i he 'aho Tūsute, 8 'o Nōvema 2011, ko ha fakataha na'á ne ui "ko ha faingamālie faka'ofa'ofa."

Lolotonga 'ene 'a'ahi ki he hetikuota 'o e Siasí, na'á ne toe 'a'ahi foki 'o mamata i Temipale Sikuea, Laipeli Hisitōlia Fakafāmilī, Senitā Konifelenisi, Senitā Tokoni 'Ofa Fakaetangata 'o e Siasí, mo Uelofea Sikuea.

Na'á ne fakamatala ki he tokoni kimu'i ni mai 'a e Siasí i ha fu'u tāfea lahi i Honitulasi. Na'á ne pehē, "Na'a mou 'oange ha toni me'akai 'e 90,000 he uike 'e ua kuo 'osi ma'á e kakai na'e uesia 'e he 'uhā mo e tāfea, pea ko ha taha 'eni 'o e ngaahi me'a lahi 'oku mou fai. 'Oku ou tui he taimi ni 'oku 'ikai fakangatangata pe i ai ha ngata'anga 'o e malava ko ia 'e he Siasí [mo] 'enua tukupā ke tokoni i 'a kinautolu 'oku faingata'a'ia." ■

Na'e 'a'ahi 'a e hoa 'o e Palesiteni 'o Honitulasi, Losa 'Elena Ponila ti Lopo, 'o mamata 'i he ngaahi fale 'o e Siasí 'i Sōleki Siti 'i 'Iutā, 'i he USA 'i Nōvema 8, 2011.



© IRI



'Okú Ne 'Omai e Ngaahi Lea Ongó Mālie

'Oku 'omai 'e he *Liahoná* 'a e ngaahi lea 'a e kau palōfitā ki he kāingalotu 'o e Siasí 'oku nau mafola 'i māmani kotoá. 'I he taimi 'oku ou lau ai 'a e *Liahoná*, 'oku ou ongo 'i e Laumālié peá u ma 'u 'a e fakahino-hino. 'Okú ne tokoni 'i au ke u 'ilo 'i 'a e ngaahi me'a 'oku totonu ke u fai. 'Oku ou fakamālō ki he makasiní—'okú ne liliu 'eku founga mo'uí 'o fakafou 'i he ngaahi lea ongo mālie 'okú ne 'omi kiate aú.

Maliana ta Kulasa 'Akositō, Mōsemipiiki

Fakamālohia mo Fakafou 'e he Ngaahi Pōpoaki

'Oku ou sai'ia hono lau e makasiní *Liahoná*—'oku fakamālohia mo fakafou 'oku fakamo'oni 'i he taimi 'oku ou fakalaululoto ai ki he ngaahi pōpoaki 'a e kau palōfita mo'uí. 'Oku fakamo'oni 'i kiate au 'e he Laumālié ko 'enau ngaahi pōpoaki ko e ngaahi fakahā mo e finangalo ia 'o 'etau Tamai Hēvaní. 'Oku ou 'ilo kuó Ne ui ha kau palōfita ke tatakí kitautolu 'i he kuongá ni.

Sēmisi Lāsolo Kulusi, Filipaini

Ha'ú 'o Fakahaofi

Na'e ongo kiate au 'a e fale 'i 'a Palesiteni Tōmasi S. Monisoni ki he Kāingalotú kotoa ke nau fakahaofi 'a kinautolu 'oku māmālohí. Ne u ongo 'i 'a e ivi tākiekina 'o e Laumālie Mā'oni'oni tupu mei he pōpoaki 'a e palōfitā.

Kilemo Vasikesi 'Okamipou

Kātaki 'o 'omi ho'o fakamatalā pe ngaahi fokotu 'u ki he liahona@ldschurch.org. 'E lava ke fakanou-nou 'i 'a e ngaahi talí koe'uhí ke lōloa fe'unga pe mahino. ■

'Oku 'i he makasiní ko 'ení ha ngaahi fakamatala mo ha ngaahi 'ekitivití 'e lava ke faka'ao-nga 'i ki he efiāfi fakafāmili 'i 'āpi. Ko ha ngaahi sīpinga pē 'ení.

"Kuó u Fai ha Lelei 'i he Māmani He 'Ahó Ni?" peesi 14: Fakakaukau ke kamata 'aki hano hiva 'i 'o e "Fakamālō ki he 'Otuá" (*Ngaahi Himi*, fika 10). Mou lau fakataha e fakamatalá pe tomú'a fili pē e ngaahi kongá 'oku mou sai'ia ai ke mou lau. Fehu 'i ki he kau mēmipa 'o e fāmili 'a e me'a ne nau ako 'o kau kia Palesiteni Tōmasi S. Monisoní. Tufotufa atu ha ngaahi penivahevahe mo ha pepa ke lava 'e he tokotaha kotoa pē 'o hiki 'ene fakamo'oni ko Palesiteni Monisoni 'a e palōfita mo'uí. Fakaafe 'i e kau mēmipa 'o e fāmili ke fakamālohia e fakamo'oni ko 'ení 'i he lotu fakamātoato. Fakakaukau ke faka'osi 'aki hano hiva 'i 'o e "Kuó U Fai ha Lelei?" (*Ngaahi Himi*, fika 129.)

"Fie Ma'ú 'o ha Kau Fakahokohoko Fakamotu'alea Fakamāmani lahi," peesi 34: Tomu'a lau e fakamatalá. Fakamatala 'i lolotonga e efiāfi fakafāmili 'i 'āpi hono 'uhinga 'oku hoko ai 'a e fakahokohoko fakamotu'alea 'i he FamilySearch ko ha kongá mahú'inga 'o e ngāue ki he hisitōlia fakafāmili pea mo hono 'uhinga 'oku fie ma'ú ai ke tokolahí ange 'a e kau ngāue ki he fakahokohoko fakamotu'aleá. Kapau 'oku 'i ai ha'o komipiuta pea 'okú ke lava 'o hū ki he 'Initanetí, hū ki he indexing.familysearch.org. Fokotu'ú ha ngaahi 'akauni ma'á e kau mēmipa kuo te'eki ai ke nau fai e fakahokohoko fakamotu'aleá kimu'a pea mou ngāue fakataha ki he fakahokohoko fakamotu'aleá.

"Muimui he Palōfitā," peesi 42: Fakanounou 'i e fakamatala ma'a ho fāmili. 'E lava ke mou lau fakataha 'a e kongá faka'osi 'o e fakamatalá, "Ko e Ako ke Fakafanongo ki he Lea 'a e Palōfitā." Toe fakamanatu e ngaahi kupu 'i lea 'oku pehē ai 'e 'Eletā Pēneti 'e lava 'o tokoni mai ke tau 'ilo 'i ai e ngaahi fakahinohino 'oku fai mai 'e he kau palōfitā kiate kitautolú. Fakaafe 'i e kau mēmipa 'o e fāmili ke nau fakafanongo ki he ngaahi kupu 'i lea ko 'ení 'i he konifelenisi lahi he māhina ka hoko maí. Fakakaukau ke faka'osi 'aki ho'o fakamo'oni ki he muimui he palōfitā.

"Toko Taha kae 'Ikai Tuēnoa," peesi 54: Kamata 'aki hono 'eke ki he kau mēmipa 'o e fāmili pe kuo 'i ai ha taimi na'a nau ongo 'i tuēnoa ai 'i he 'enau feinga ke mo'ui 'aki e ngaahi tu'unga mo'ui 'a e 'Eiki. 'Oku nau fakafepaki 'i fēfē e ngaahi ongo ko 'ení? Vahevahe ange e talanoa kia Sione Kapalelá. Fakakaukau ke fakaafe 'i ha taha ke ne vahevahe mai e founga na'a ne tauhi 'aki e ngaahi fekaú lolotonga iá ne 'ikai fai pehē ha nī'ihí kehe mo e founga ne tāpuaki 'i ai ia 'i he 'ene talangofuá.

"Fili He Taimí Ni Pē," peesi 66: Hili hono lau e fakamatalá, tali mo ho'o fānaú e ngaahi fehu 'i 'i lalo he " 'lo pe 'Ikai?" Mou toki fakakaukau leva ki ha ngaahi me'a lahi ange 'oku hoko 'e fie ma'ú ai ke fili 'i he me'a 'oku totonú mo ia 'oku halá pea 'eke ange pe ko e hā te nau fai 'i he tūkunga takitaha. ■

Ue 'i 'e he Tohi Lēsoni 'a e Nēsili

Ko e efiāfi fakafāmili 'i 'āpi 'oku ou manatu 'i lelei tahá na'e kamata 'aki ia ha 'ekitivití 'i he tohi lēsoni 'a e nēsili. Na'á ku fakatātaa 'i mo hoku malí mo 'ema k'í fānaú fefine 'e toko tolú ha k'í fo 'i maau. Na'a mau lau 'eni: "Kapau 'okú ke fu'u lōloa 'aupito, 'oku 'afio 'i mo 'ofa 'i koe 'e he Tamai Hēvaní. Kapau 'okú ke nounou 'aupito, 'Oku 'ilo 'i mo 'ofa 'a e Tamai Hēvaní 'ia koe. Mā'olunga, S'is'is'í, Mā'olunga, S'is'is'í, 'oku 'afio 'i mo 'ofa 'i kotoa kitautolu 'e he Tamai Hēvaní." Lolotonga 'emau lau iá, 'oku mau 'ai ke mau s'is'is'í pe mā'olunga mo mau fakamahino 'i 'oku 'ofa e Tamai Hēvaní 'iate kimautilu 'o tatau ai pē pe 'oku mau lahi fēfē. (*Vakai ki Ho'omou Fānaú Īki* [2008], 9.)

Hili iá na'e 'alu e fānaú mo hoku husepānití 'o 'omai e ngaahi fo'i taati fua'í akau 'o mau kai fakataha ia. Na'e ma'ú e fiefia 'ema fānaú fefiné pea nau loto ke mau toe fai pē 'a e 'ekitivití s'is'is'í-mo-mā'olungá lolotonga e uiké.

Ko e me'a 'oku faka'ofa 'i ai e efiāfi fakafāmili 'i 'āpi ko e lava ko ia ke fulifulihi holó. 'Oku fa'a nounou mo faingofua pē 'emau efiāfi fakafāmili 'i 'āpi he 'oku kei iiki 'ema fānaú, ka 'okú ma feinga ke ako 'i ki he 'ema fānaú fefiné 'a e ngaahi tefito 'i mo'oni hangē ko e 'ofá, angá ofá, mo e lotu fakataha. ■

Valentina Potolani Simonovisi, Ītali

LAKA ATU PEA LAKA KI MU'A

Fai 'e Michelle Guerra

Ne u toki foua ha lotu mamahi he faikau-me'á pea u lahilahi nofo pē 'i he 'api hoku tokouá. Ko e me'a ne hokó ko 'ema kai 'a e me'akai na'e 'ikai ke fakatupu ivi, sio TV, mo mohe 'ata'atā pē. 'I ha'aku 'ā hake mei he taha 'o 'eku mohé, ne u talaange, "Oku 'ikai ke u tui 'oku kaunga lelei 'eta nofo fakatahá." Na'á ma kakata, pea 'i he pō ko iá ne u fakamālō ki he Tamai Hēvaní 'i he'eku fakatokanga'i hake 'oku ou ngāue 'aki hoku tokouá ke u ongo'i fiemālie ai he tu'unga 'oku ou lolotonga 'i a'i pea lotua ha mahino lahi ange ki he me'a te u fai pea laka atu ai ki mu'a 'i he'eku mo'uí. 'I he ngaahi māhina hokó na'e tali 'a e lotu ko iá 'i hono ma'u tahataha 'a e mahino ki he me'a ko iá.

'I he'eku 'alu ki ha fakataha 'a e Fine'ofá he 'aho hono hokó ne u fakatokanga'i ai e folofolá ni: "Pea te ne fakafiemālie'i 'a e lotu 'o e ni'ihī kehé, pea kākaa'i fakaolololo 'a kinautolu ke nau fiemālie fakakakano pea nau pehē: 'Oku lelei 'a e me'a kotoa pē 'i Saione, 'io, 'oku tu'umālie 'a Saione, 'oku lelei 'a e me'a kotoa pē. . . . Ko ia, mala'ia ia 'a ia 'oku nofo fakafiemālie pē 'i Saioné!" (2 Nifai 28:21, 24). Na'á ku fa'a lau ma'u pē 'a e ngaahi veesi ko 'ení 'a ia na'á ne fakamatala'i e feinga 'a e kau fielahí ke fai ha lotú. Na'e 'ikai ke u fakakaukau 'oku ou nofo fakafiemālie 'i Saione 'i hono fakamoleki ha taimi lahi mo hoku tokouá. Ka na'e kamata ke u fakatoka-nga'i na'e 'ikai ke u fekumi ki ha fakamo'uí, ka na'á ku fekumi pē ki ha fakafiemālie. Na'á ku fakapapau'i 'i he mōmeniti ko iá ke feinga mālohi ange ke u mavahe mei hoku tu'unga fiemālié.

Na'e tokoni 'a e fili ko iá, ka na'e lahi ange 'eku fakatokanga'i 'eku ta'efe'ungá 'i he'eku mavahe mei hoku tu'unga fiemālié, pea 'ai ai



*Ne u lotua ke
mahino kiate
au e founa ki
hono fakalelei'i
'o ha lotu kuo
lavea. Na'e mā-
mālie pē 'eku
fakatokanga'i
ko e talí ko ha
fa'ahinga lotu 'e
taha ne lavea.*

ke u fakaanga'i pē au. 'I he taimi ne u fakahā e ngaahi ongo ko iá ki ha kaungāme'á, na'á ne talamai, "Ikai ko ha me'a fakafiefia ia ke tau fakamolemole'i pē kitautolu?" Na'e tokoni 'ene talí ke u holi ke toe lahi ange 'eku fakamolemole'i 'eku ngaahi tō nounou—'o 'ikai fiemālie pē 'o hangē ko kinautolu ko ia 'oku nofo "fakafiefiemālie 'i Saioné."

Na'á ku fakatokanga'i hake 'i ha 'aho 'e taha he lolotonga 'eku lau e Molomona 2:13–14: "Na'e 'ikai tupu 'enau lotu-mamahí ki he fakatomalá, koe'uhí ko e angalelei 'a e Otuá; ka ko e lotu-mamahi ia 'a e kau mala-ia, koe'uhí 'e 'ikai tuku ma'u pē 'e he 'Eikí ke nau fiemia 'i he fai angahalá. Pea na'e 'ikai te nau ha'u kia Sísū mo e lotu-mafesifesi mo e laumālie fakatomala." Na'e mahino kiate au 'oku hanga he'eku ongo'i ta'e lavame'á 'o ta'ofi 'eku tupulaki fakatāutahá, pea kamata ke u fakalaulauloto ki he me'a 'e fie ma'u 'e he mamahi mo'oní. Na'á ku ma'u e talí 'i he Lautohi Faka-Sāpaté.

Na'e tā 'e he'emaui faiakó ha laine 'i he palakipoé, pea fakahingoa e ngata'anga 'e tahá ko e, "Fu'u fakamāu'i fefeka pē kitautolú" pea fakahingoa e ngata'anga 'e tahá ko e, "Kai mo inu mo fiemia." Na'a mau talanoa 'o kau ki he faka'ehi'ehi mei he 'ai ha me'a ke fu'u tōtu'a pe si'isi'i. Na'á ku fifili pe ko e hā e ngaahi lea 'e tu'u 'i lotu-mālie 'o e laine ko iá, pea na'e tataki 'e he Laumālié 'eku fakakaukau ki he kupu'i lea "ko ha lotu-mafesifesi mo ha laumālie fakatomala." Na'e hangē kiate au ko e tali ko ia ki he fu'u fakamāu'i fefeka pē kitautolú 'e lava ke fakamatala'i ia ko ha laumālie fakatomala—ko ha taha 'oku fakatomala, tali e tokoni 'a e 'Eikí, pea hounga'ia He'ene 'alo'ofá. Ko e faito'o ko ia ki he fakafiefiemālie 'i Saioné 'e lava ke ui ko ha lotu-mafesifesi—ko ha taha kuo ue'i lahi ke liliu pea fakamo'uí.

Na'e ako'i 'e he Fakamo'uí, "Pea te mou 'oatu kiate au 'a e feilaulau ko e lotu-mafesifesi mo e laumālie fakatomala" (3 Nifai 9:20). 'Oku hounga kiate au 'a 'eku 'ilo'i ko 'eku fekumi ko ia ki he tokoni 'a e 'Eikí ke tuku ai e fakafiefiemālie 'i Saioné mo faka'ehi'ehi mei hono fakamāu'i fefeka pē aú, 'oku ou fai ai ha feilaulau lelei kiate ia—ko ha feilaulau 'oku tokoni ke laka ai ki mu'a 'eku mo'uí. ■

I he ta'ú ni 'e lahi e ngaahi pulusinga 'o e *Liahoná* 'e 'i ai ha seti 'o ha ngaahi fakatātā 'o ha kakai mei he Tohi 'a Molomoná. Kosi kinautolu pea fakapipiki 'aki ha kulū pe fakapipiki 'i ha pepa fefeka, ke faingofua hono faka'aonga í. Tauhi e seti takitaha 'i ha sila pe tangai, fakataha mo e fo'i tapafā te ne tala e feitu'u ke 'ilo ai e folofola 'oku 'alu fakataha mo e ngaahi mata'ifiká.



'Apinetai



'Alamā



Tu'i ko Noá mo 'ene kau taula'eikí

'Apinetai mo e Tu'i ko Noá

Mōsaia 11—17



Kapau ‘oku hangē ko e fakamatala ko ia ‘a Palesiteni Tōmasi S. Monisoní, ‘oku hā mei he houalotú ‘a e taumu‘a hono takí, pea ‘e hoko leva ‘a e faka‘amu ke hiki haké, poupou‘í, ngāué, kau maí, mo hono fakahaofi tahataha ‘o e ni‘ihi kehé ko e fatongia pau ia ‘o e Kāingalotu kotoa pē. ‘Oku hanga ‘e he fa‘ahinga tōonga mo-‘ui ko ‘ení ‘o fakahā mai e sipinga ‘a e Fakamo‘uí, ‘a ia “na‘e fa‘a fe‘alu‘aki ‘o fai lelei” (Ngāue 10:38). Ke ako lahi ange ki hotau palōfitá mo ‘ene malava ke tokoni‘i mo fakahaofi, vakai, Heidi S. Swinton, “Kuó u Fai Nai Ha Lelei ‘i Māmani ‘i he ‘Ahó ni? Ngaahi Me‘a na‘e A‘usia ‘e he Mo‘ui ‘a Palesiteni Tōmasi S. Monisoní,” peesi 14.